वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

(आ.व. २०७३/०७४)

सुशासन ऐन, २०६४ को दफा ४१ तथा

(सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ५ को प्रयोजनको लागि)

नेपाल सरकार

महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

सिंहदरबार, काठमाडौं

२०७४

माननीय विक्रमबहादुर थापा
मन्त्री
महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय
पत्र संख्या :
चलानी नं. :

नेपाल सरकार

फोन नं.: ४२००२८०
फ्याक्सः ४२००११६
वेभसाइटः www.mowcsw.gov.np
इमेलः mail@mowcsw.gov.np

निजी सचिवालय
सिंहदरवार, काठमाण्डौ

शुभकामना

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयबाट आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा सम्पादित क्रियाकलापलाई समेटेर तयार गरेको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७४ प्रकाशन भएकोमा मलाई खुसी लागेको छ ।

नेपालको संविधानको मौलिक हकअन्तर्गत बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको हक; जेष्ठ नागरिकलाई राज्यबाट गर्नुपर्ने विशेष संरक्षण; अपांगता भएका नागरिकलाई विविधताको पहिचान सहित मर्यादा र आत्मसम्मानपूर्वक जीवनयापन गर्न पाउने एवं सार्वजनिक सेवा तथा सुविधामा समान पहुँचको हक र आर्थिक, सामाजिक वा शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, पिछडावर्ग, अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत, अपाङ्गता भएका व्यक्ति आदिलाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका निकायमा सहभागिताको हक हुने कुरा प्रत्याभूत गरिएको छ ।

राज्यले अवलम्बन गरेको सङ्घीय शासन प्रणालीको कार्यान्वयको क्रममा राज्यका तीनै वटा स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय तहको निर्वाचन भइसकेको सन्दर्भमा मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र बढ्दो छ । जनताको बढ्दो आकांक्षा र असीमित कार्यहरूलाई सीमित साधनस्रोतबाट पूर्ति गर्नुपर्ने अहिलेको प्रमुख चुनौती रहेको छ ।

संविधानको कार्यान्वयनमा देखिएका चुनौतीहरूको समुचित व्यवस्थापन गर्दै आगामी वर्षहरूमा मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यसम्पादनमा यो वार्षिक प्रतिवेदन एक मार्गदर्शक हुनेछ भन्ने अपेक्षा गर्दै प्रकाशनको सफलताका लागि हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

विक्रमबहादुर थापा
मन्त्री
महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

माननीय कान्ता भट्टराई
राज्यमन्त्री
महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय
पत्र संख्या :
चलानी नं. : १३८।७४।०७५

फोन नं.: ४२००६००
फ्याक्सः ४२००११६
वेबसाइटः www.mowcsw.gov.np
इमेलः mail@mowcsw.gov.np

निजी सचिवालय
सिंहदरवार, काठमाण्डौ

शुभकामना

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयले आर्थिक वर्ष २०७३।०७४ को अवधिमा सम्पादन गरेका कार्यक्रमहरूको फेहरिस्तका रूपमा वार्षिक प्रतिवेदन, २०७४ प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ ।

मुलुक सङ्घीय संरचनामा रूपान्तरित भइसकेको छ । सङ्घीय संरचनामा रूपान्तरित राज्य संयन्त्रमा यस मन्त्रालयको भूमिका अझ बढोत्तरी भएको छ । विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा विश्व मानव समुदायले प्राप्त गरेको अभूतपूर्व सफलताको कारण विकसित राष्ट्रहरू अन्तरिक्ष यात्रा तय गरिरहँदा हाम्रो समाज अझै पनि पुरातन सोचबाट माथि उठ्न नसकेको अवस्था अहिलेको कटु यथार्थ हो । अन्धविश्वास र कुरीतिका रूपमा रहेका जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत प्रथा, बोक्सी, कम्लरी, बादी एवं छाउपडीजस्ता कुप्रथा मानव सभ्यताकै कलङ्क हुन् ।

एक्काइसौं शताब्दीमा सूचना प्रविधिको विकासले पृथ्वी नै साँगुरो भइसक्दा पनि सरकारी तथा गैर सरकारी तहवाट भएका अनेकन प्रयासका बावजूद हामी कहाँ मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार जस्तो अत्यन्त अमानवीय र निकृष्ट कार्य निर्मूल हुन नसक्नु मानव सभ्यताको उपहास हो । प्रविधिको विकाससगै अपराधीकरणका स्वरूप र तौरतरिकामा पनि परिवर्तन भएको दृष्टिगोचर हुन्छ । यस्ता आपराधिक कार्यलाई समूल नष्ट गर्नु आजको सर्वोपरि आवश्यकता हो ।

अन्धविश्वास, रूढिवादी तथा परम्परागत कुप्रथाहरूको निर्मूल गर्नुपर्ने अहिलेको प्रमुख चुनौती हो । यिनै चुनौतीको सामना गर्दै सभ्य, सुसंस्कृत र समुन्नत समाजको निर्माण गर्ने कार्यमा मन्त्रालयका क्रियाकलापहरू निर्देशित हुनुपर्दछ । मन्त्रालयले प्रकाशन गर्न लागेको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७४ ले गत आर्थिक वर्षमा मन्त्रालयबाट सम्पादन भएका कार्यहरूको यथार्थ चित्रण गर्नुका साथै कार्यसम्पादनका क्रममा देखिएका कमीकमजोरीलाई सुधार गर्दै आगामी वर्षहरूमा सम्पादन गरिने क्रियाकलापका लागि मार्गदर्शन गर्ने छ भन्ने अपेक्षा गरेकी छु ।

अन्त्यमा, मन्त्रालयले सम्पादन गरेका क्रियाकलापमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारी तथा सेवाग्राही नागरिक प्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दै प्रकाशनको सफलताको कामना गर्दछु ।

कान्ता भट्टराई
(कान्ता भट्टराई)
राज्यमन्त्री

नेपाल सरकार

महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

सिंहदरवार, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. : ००९७७-१-४२००१६४/४२००१६८
४२०००८२/४२००४१३/४२००४०८
फ्याक्स : ४२००११६
E-mail : mail@mowcsw.gov.np
Website : www.mowcsw.gov.np

पत्र संख्या :
चलानी नं.:

मन्तव्य

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयले आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ मा मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायबाट सम्पादन गरेका कार्यक्रमहरूको विवरणसहितको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, २०७४ प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ ।

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन आफैमा मन्त्रालयको एउटा दर्पण हो। यसबाट मन्त्रालयले वर्षभरि सम्पादन गरेका कार्यहरू स्पष्ट दृष्टिगोचर हुन्छन् । मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये कुनकुन कार्यक्रम पूर्णरूपमा सम्पादन भए, कुन कार्यक्रमहरू आंशिकरूपमा सम्पन्न भए र कुन कार्यक्रम सम्पन्न हुन सकेनन् भन्ने कुराको यथार्थपरक विवरण वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश भएको हुन्छ । वार्षिक कार्यप्रगति विवरण वर्तमानको यथार्थ चित्रण हो भने भविष्यको मार्गदर्शन पनि हो । कार्यसम्पादनका क्रममा देखिएका कमी कमजोरीलाई सुधार गरी आगामी वर्षका कार्यक्रमहरूलाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न वार्षिक प्रतिवेदनले सघाउ पुर्याउँछ ।

नेपालको संविधान, २०७२ कार्यान्वयको क्रममा राज्यका तीनवटै (स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय) तहको निर्वाचन भई राज्य नयाँ संरचनामा रूपान्तरित भइसकेको सन्दर्भमा मन्त्रालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरू थपिएका छन् । महिला, एकल महिला, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका संविधानप्रदत्त मौलिक अधिकारको संरक्षण गर्दै यस्ता विषयमा नेपालले अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरेका प्रतिबद्धता एवं सन्धि महासन्धिहरूका प्रावधान कार्यान्वयनमा मन्त्रालयमको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ ।

मूलप्रवाहीकरण, सशक्तीकरण तथा समावेशीकरणजस्ता रणनीतिको माध्यमबाट समुन्नत समाजको निर्माण गर्नु अहिलेको सर्वोपरि आवश्यकता हो । महिला सशक्तीकण, लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण मानव बेचबिखन तथा ओसारपसर नियन्त्रण गर्ने कार्य र ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति एवं एकल महिलाका सुविधा एवं हक प्रवर्धन गर्नेतर्फ मन्त्रालय सदैव क्रियाशील रहेको छ ।

नेपाली समाजमा अन्धविश्वास एवम् कुरीतिका रूपमा जरा गाढेर बसेको बोक्सी प्रथा, कम्लरी, बादी, छाउपडीजस्ता प्रथाको उन्मुलन गर्न र मानव सभ्यताकै कलङ्कको रूपमा रहेको मानव वेचविखन तथा ओसारपसार नियन्त्रणमा मन्त्रालय दत्तचित्त भएर लागेको छ ।

अन्त्यमा मन्त्रालयबाट आगामी वर्षमा सम्पादन गरिने कार्यक्रमलाई प्रभावकारीरूमपा कार्यान्वयन गर्न यो वार्षिक प्रतिवेदनले सघाउ पुर्याउने अपेक्षा गर्दै मन्त्रालयलाई तोकिएको कार्यसम्पादनमा संलग्न मन्त्रालय र अन्तर्गतका सम्पूर्ण राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरू, वार्षिक प्रतिवेदन तयारीमा संलग्न सबैप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

(ङइन्दप्रसाद उपाध्याय)
सचिव

विषय सूची

सारांश १
परिच्छेद १
मन्त्रालयको स्थापना, कार्यादिश, नीति, ऐन, नियम तथा सङ्गठन संरचनाः ५
१.१ स्थापनाः ५
१.२ कार्यादिश ६
१.३ कानुन ६
१.४ सङ्गठन संरचनाः ८

परिच्छेद २
कार्यक्रम तथा प्रगति ९
२.१ महिला सशक्तीकरण (मन्त्रालयस्तर) ९
२.२ महिला विकास (केन्द्रस्तर/विभाग) १०
२.३ महिला विकास - जिल्लास्तर (महिला जागृतिसमेत) १०
२.४ लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास (केन्द्रस्तर): ....
२.५ बालकल्याण ११
२.६ केन्द्रीय बालकल्याण समिति १२
२.७ समाजकल्याण १४
२.८ राष्ट्रिय महिला आयोग १४
२.९ समाजकल्याण परिषद् १५
२.१० अन्तर्देशीय धर्मपुत्र- धर्मपुत्री १५
२.११ मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान उपसमिति १६
२.१२ वार्षिक समीक्षा तथा मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान समितिः १७

परिच्छेद ३
कोषसम्बन्धी व्यवस्था १८
३.१ आपत्कालीन बालउद्धार कोष १८
३.२ लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष १८
३.३ एकल महिला सुरक्षा कोष १८
३.४ ज्येष्ठ नागरिक कल्याण कोष १८
३.५ पुनस्थापना कोष १९
३.६ बेरुजु र फछ्र्योट १९

परिच्छेद ४
भौतिक स्रोत तथा सवारी साधन २०
४.१ भवन २०

४.२ सबारी साधन २०

परिच्छेद ५
अध्ययन प्रतिवेदन २१
(क) कमलरी कार्यक्रमको प्रभावकारीता अध्ययन सम्बन्धी प्रतिवेदन २१
कार्य संक्षेप २१
Involvement impower Program........ २४

(ख) महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययन.. ३१
परिच्छेद एक ३३
परिचय........ ३३
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि ३३
१.२ अध्ययनका उद्देश्यहरू........ ३४
१.३ सन्दर्भ साहित्यको समीक्षा ३४
निष्कर्ष ३९

परिच्छेद दुइ........ ४०
अध्ययन विधि ४०
२.१ अध्ययन ढाँचा........ ४०
२.२ नमुना छनोट प्रक्रिया ४०
२.३ तथ्याङ्कका स्रोतहरू........ ४१
२.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू ४१
२.५ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण ४२

परिच्छेद तीन........ ४३
नतिजा विश्लेषण........ ४३
३.१ महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरूको विवरण........ ४३
३.२ महिला विकासका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरू ४४
३.३ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिताको स्थिति ४६
३.४ महिला विकास कार्यक्रमको प्रभावकारीता ५६

परिच्छेद चार........ ५७
निष्कर्ष, प्राप्ति तथा सुझावहरू........ ५७
४.१ मुख्य प्राप्ति ५७
४.२ निष्कर्ष ५८
४.३ सुझावहरू ६०
सन्दर्भ सामग्री ६१

अनुसूची

अनुसूची -१ केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित मुख्य मुख्य कार्यक्रम........................ ६२

अनुसूची-२ हालसम्म हराएका, हराएर फेला परेका र बेवारिस फेला परेका बालबालिकासम्बन्धी विवरण.. ६६

अनुसूची -३ बेवारिस फेला परेका बालबालिकाको पारिवारिक पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापनसम्बन्धी विवरण.. ६६

अनुसूची -४ सञ्चालनमा रहेका बालगृह र संरक्षित बालबालिकासम्बन्धी विवरण................ ६७

अनुसूची -५ धार्मिक संस्थामा आवासीयरूपमा रहेका बालबालिका................................ ६९

अनुसूची -६ सडक बालबालिकाको उद्धार, संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यमा संलग्न मुख्य सरकारी निकायहरू ७०

अनुसूची -७ उद्धार गरिएका सडक बालबालिका व्यवस्थापन कार्यमा संलग्न संघसंस्थाहरू...७०

अनुसूची-८ प्रदेशअन्तर्गतका बालगृह र बालबालिकाको विवरण ७१

अनुसूची-९ प्रदेशअनुसार बालगृहरूको सङ्ख्या..७१

अनुसूची-१० आ.व. २०७३/७४ मा भएका महिला तथा बालबालिकासम्बन्धी अपराधहरू..७३

अनुसूचीः-११ घरेलु हिंसाबाट प्रभावितका लागि सञ्चालित सेवा केन्द्र र उपसेवा केन्द्रसम्बन्धी प्रगति विवरण ७४

अनुसूची-१२ मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारबाट प्रभावितहरूका लागि सञ्चालित पुनस्थापना गृहसम्बन्धी विवरण ७५

अनुसूची-१३ आ.व. २०७३/७४ सम्मको अपाङ्गता परिचयपत्र वितरणसम्बन्धी विवरण.....७६

अनुसूची-१४ राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू (NGO/INGO) द्वारा सञ्चालित परियोजनाको मूल्याङ्कनमा आ.व. २०७३/७४ मा प्रतिनिधित्व गरेका कर्मचारीहरू.............७६

अनुसूची-१५ बजेट शीर्षकगत प्रगति विवरण
आ.व. २०७३/७४ मा मन्त्रालयका विभिन्न शाखाहरूबाट सञ्चालन भएका मुख्यमुख्य उपलब्धिहरुः...७९

अनुसूची-१५.१ बजेट उपशीर्षक ३४०१०२३।४ महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम ७९

अनुसूची-१५.२ बजेट उपशीर्षक ३४०१०५३/४ समाजकल्याण कार्यक्रम (अपाङ्गता सि.वि.आर तथा ज्येष्ठ नागरिक कार्यक्रमसमेत) ८०

अनुसूची-१५.३ बजेट उपशीर्षक ३४०१०७३।४ बालकल्याण कार्यक्रम ८१

अनुसूची-१५.४ बजेट उपशीर्षक ३४०१०१३/४महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्रस्तर/विभाग) ८२

अनुसूची-१५.५ बजेट उपशीर्षक३४०८०२३/४महिला विकास कार्यक्रम (जिल्लास्तर).........८३

अनुसूची-१५.६ लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर.. ८४
अनुसूची-१५.७ बजेट उपशीर्षक ३४००१६३/४राष्ट्रिय महिला आयोग.............................. ८५
अनुसूची-१५.८ बजेट उपशीर्षक ३४०१०८३-४ बालकल्याण समिति कार्यक्रम ८५
अनुसूची-१५.९ वजेट उपशीर्षक ३४००१३ समाजकल्याण परिषद् ८६
अनुसूची-१६ आ.व. २०७३/७४ असार मसान्तसम्म नेपाल बाल सङ्गठनद्वारा सञ्चालित बालगृह र आश्रित बालबालिका.. ८८
अनुसूची-१७ आ.व. २०७३/७४ मा वैदेशिक अध्ययन तथा तालिममा सहभागितासम्बन्धी विवरण.. ८९
अनुसूची-१८ समाजकल्याण कार्यक्रमअन्तर्गत ज्येष्ठ नागरिक संरक्षणको लागि आ.व.२०७३/७४ मा अनुदान प्राप्त गरेका संस्थाहरूको विवरण... ९४
अनुसूची-१९ महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयबाट समाजकल्याण कार्यक्रमअन्तर्गत अपाङ्गतासम्बन्धी कार्यक्रमको लागि ११६
अनुसूची-२० बालसुधार गृहमा आ.व. २०७३/७४ मा प्रवेश भएका बालबालिकाको सङ्ख्यात्मक विवरण १२०
अनुसूची-२१ विभिन्न स्थानमा सञ्चालित वृद्धाश्रमहरूमा आश्रित ज्येष्ठ नागरिकहरूको विवरण१२२
अनुसूची-२२ बेरुजु सम्बन्धी विवरण...१२४
अनुसूची-२३ आ.व. ०७३/०७४ मा राष्ट्रिय महिला आयोगमा दर्ता भएका महिला हिंसाको उजुरी विवरण..१२७
अनुसूची-२४ मन्त्रालयको सङ्ठन संरचना र दरबन्दी तेरिज १२८
अनुसूची-२५ ग) महिला तथा बालबालिका विभाग र कार्यालयहरुको संगठन संरचना र दरबन्दी तेरिज महिला तथा बालबालिका विभाग..१३१
अनुसूची-२६ मन्त्रालयका पदाधिकारीहरू र सम्पर्क टेलिफोन नम्बर............................१३२

सारांश

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गत जम्मा १२ वटा बजेट उपशीर्षकका कार्यक्रम सञ्चालन भएकोमा १० वटा पहिलो प्राथमिकता (P१) र दुइवटा दोस्रो प्राथमिकता (P२) का कार्यक्रम रहेका छन् । पहिलो प्राथमिकताका कार्यक्रमहरूमा महिला सशक्तीकरण, बालकल्याण, समाजकल्याण कार्यक्रमहरू मन्त्रालयबाट सञ्चालन गरिएका छन् भने महिला तथा बालबालिका विभाग र ७५ जिल्लामा रहेका महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूबाट क्रमशः महिला विकास कार्यक्रम र महिला विकास जागृति कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् । राष्ट्रिय महिला आयोगबाट सञ्चालित कार्यक्रम पनि पहिलो प्राथमिकतामै पर्दछन् । दोस्रो प्राथमिकतामा समाजकल्याण परिषद् र केन्द्रीय बालकल्याण समितिसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू रहेका छन् ।

मन्त्रालयबाट सञ्चालित महिला सशक्तीकरण कार्यक्रमका लागि वार्षिक बजेट रु. १३,५१,६४,०००।- विनियोजन भएकोमा ९३.७७ प्रतिशत भौतिक र ५९.५३ प्रतिशत वित्तीय प्रगति हासिल भएको छ । यस कार्यक्रमबाट विभिन्न ८ जिल्लामा सञ्चालित पुनस्थापना गृहबाट १६९७ जना पीडितलाई सेवा दिएको छ । मानव बेचबिखन नियन्त्रणतर्फ गाउँस्तरसम्म संयन्त्र तयार गर्न थालिएको छ । त्यसैगरी मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारको दृष्टिले जोखिम उन्मुख क्षेत्रको पहिचानका लागि आधारभूत सर्वेक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ । लैङ्गिक हिंसामा परेकाहरूलाई उद्धार, संरक्षण र पुनस्थापना गराउन विभिन्न १७ जिल्लामा सेवाकेन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । पुनस्थापना केन्द्र र सेवा केन्द्र अस्थायी प्रकृतिका भएकोले दीर्घकालीन पुनस्थापना केन्द्रको रूपमा मंगला-साहना पुनस्थापना केन्द्रमार्फत सेवा प्रदान गरिएको छ । यस अवधिमा लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषबाट ४३६ जनालाई लैङ्गिक हिंसाका पीडित तथा प्रभावितहरूलाई राहत तथा आर्थिक सहयोग प्रदान गरिएको छ ।

बालकल्याण कार्यक्रमका लागि रु ८,०८,२५,०००।- वार्षिक बजेट विनियोजन भएकोमा भौतिकतर्फ ९१.६७ र वित्तीयतर्फ ७९.९६ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ । यस कार्यक्रमअन्तर्गत बालसुधार गृह नेपालगञ्ज बालकल्याण गृह बिराटनगरको भवन निर्माण गर्ने कार्य भइरहेको छ। भक्तपुर, कास्की र मोरङ्गमा बालसुधार गृह सञ्चालन कानुनी विवादमा परेका २५० जना बालबालिकाहरूले सेवा लिइरहेका छन् । नेपाल बाल सङ्गठनमा आश्रयमा रहेका बालबालिकाको संरक्षणमा सहयोग पुर्‍याइएको छ । सिंहदरबारस्थित दिवा शिशु स्याहार केन्द्रबाट निजामती कर्मचारीका (३ महिनादेखि ३ वर्षसम्मका) ६० शिशुहरूलाई दिवा हेरचाह तथा स्याहार सेवा प्रदान गरिएको छ भने सिंहदरबारमा दिवा शिशु स्याहार केन्द्रको भवन निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ । काठमाडौं उपत्यकाका सडक बालबालिकाहरूको व्यवस्थापन कार्य सुरु भई ६५६ जना बालबालिकाहरूको व्यवस्थापन भएको छ।

मन्त्रालयबाटै सञ्चालित समाजकल्याण कार्यक्रमबाट ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिसँग सम्वन्धित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् । अधिकांश कार्यक्रमहरू ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गताका क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाहरूमार्फत सञ्चालन गरिएका छन् र कार्यक्रम सञ्चालनका लागि संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराइएको छ । वार्षिक बजेट रु.२७,५७,१५,०००।- करोड विनियोजन भएकोमा भौतिकतर्फ ९९.४ प्रतिशत र वित्तीयतर्फ ८८.५७ प्रतिशत प्रगति हासिल

भएको छ । ४९ जिल्लामा ८७ वटा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र, ७५ वटै जिल्लाका केही विद्यालयहरूमा अन्तरपुस्ता अनुभव हस्तान्तरण र सौहार्द्धता तथा साझेदारीअन्तर्गत विभिन्न जिल्लामा ज्येष्ठ नागरिक आश्रम निर्माणमा सहयोगलगायतका प्रमुख कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकका हक स्थापित गर्न सञ्चार माध्यमबाट चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन, ज्येष्ठ नागरिकप्रति परिवारको दायित्व र ज्येष्ठ नागरिकको कर्तव्यसम्बन्धी भित्ते पात्रो प्रकाशन तथा ज्येष्ठ नागरिकका लागि परिचयपत्र छपाई तथा वितरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् । साथै अपाङ्गतासंबन्धी केही कार्यक्रमहरू महिला तथा बालबालिका कार्यालयमार्फत सञ्चालन भएका छन् भने अधिकांश कार्यक्रमहरू अपाङ्गता भएका संस्थाहरूमार्फत गरिएका छन् ।

चित्र नं.१ : बजेट विनियोजनसम्बन्धी विवरण:

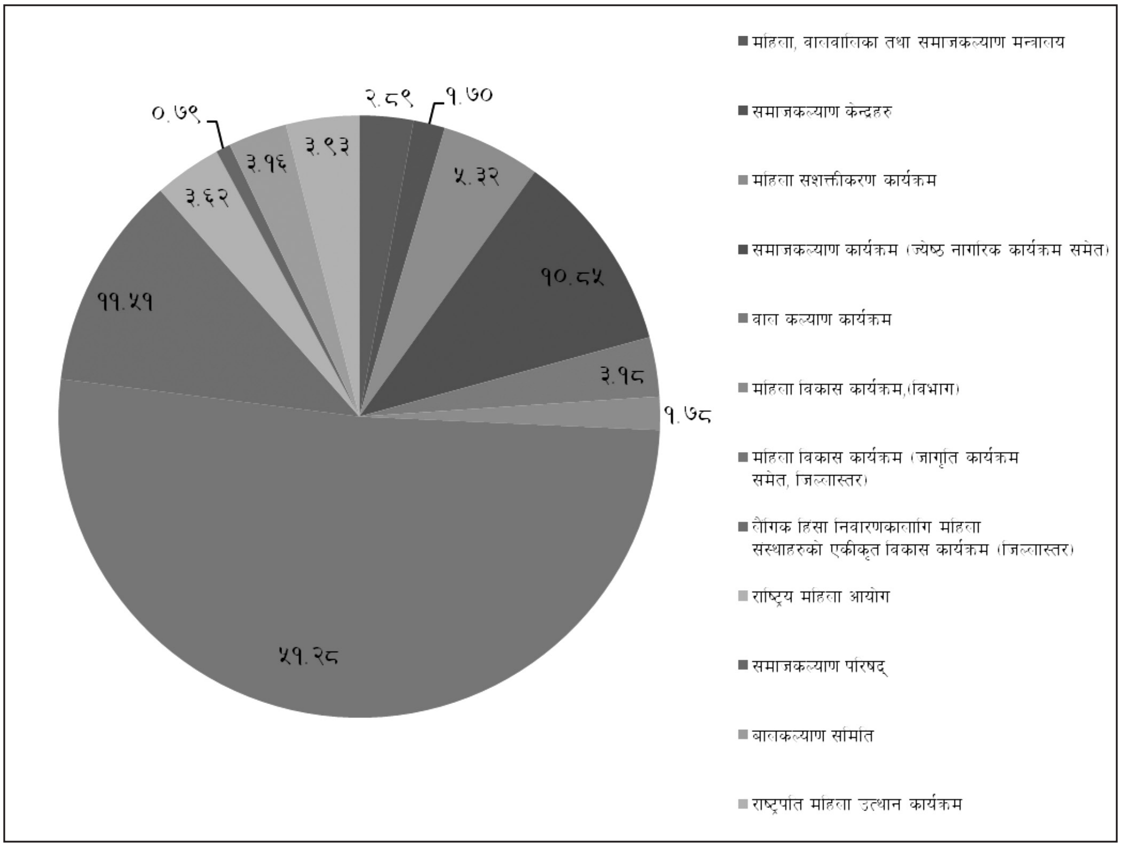

चित्र नं. २ भौतिक तथा वित्तिय प्रगति विवरण

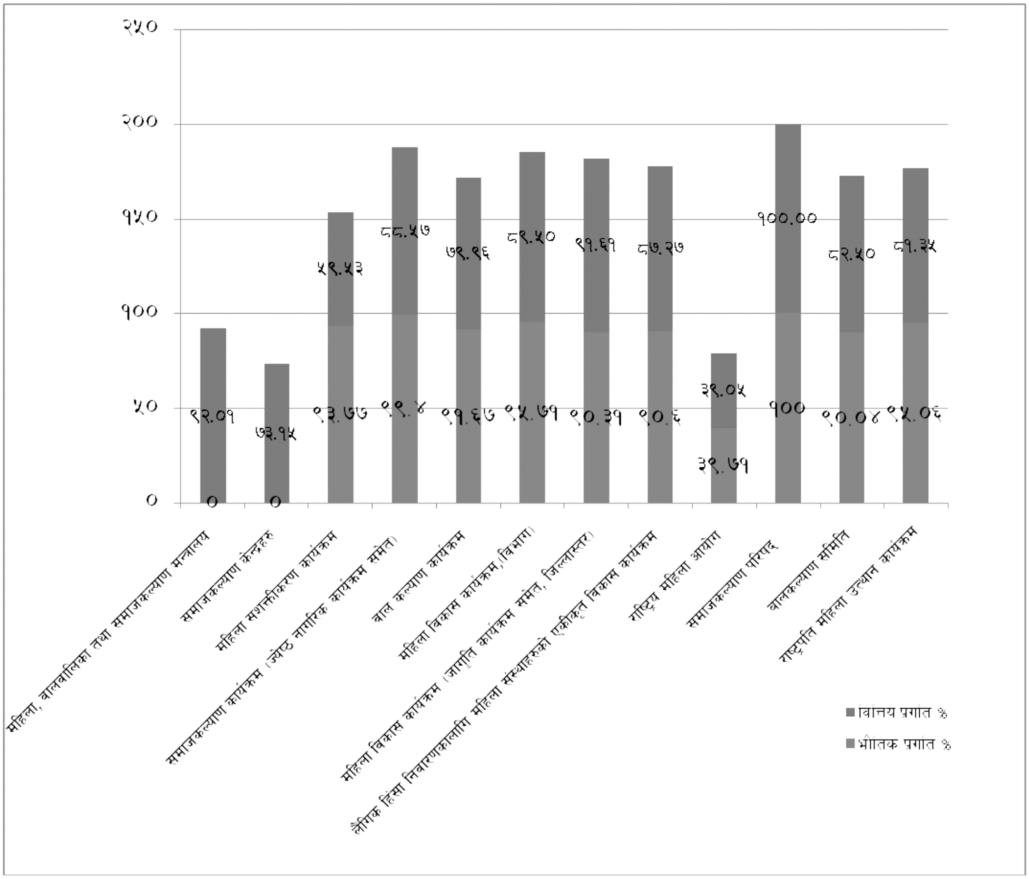

केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित कार्यक्रममा वैदेशिक सहयोगसहित रु. ८ करोड ४ लाखको बजेट विनियोजन भएकोमा भौतिकतर्फ ९०.४ र वित्तीयतर्फ ८२.५ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ । यसअन्तर्गत जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका २४१० बालबालिकाको आपत्कालीन उद्धार गरी पुनर्स्थापन गरिएको छ । विशेष संरक्षण र हेरचाहको आवश्यकता भएका बालबालिकालाई बालगृहमा संरक्षण गरिएको छ । केन्द्र र जिल्लाहरूबाट ४४ जिल्लामा सञ्चालनमा रहेका ४६२ वटा बालगृहहरूको अनुगमन गरी पृष्ठपोषण गरिएको छ ।

महिला तथा बालबालिका विभागबाट सञ्चालित ब.उ.शी.नं. ३४०१०१३/४ को महिला विकास कार्यक्रमतर्फ रु ४,५३,२३,०००।- बजेट विनियोजन भएकोमा कार्यक्रमतर्फ भौतिक ९५.७१ र वित्तीय ८९.५० प्रतिशत प्रगति भएको छ । यसअन्तर्गत किशोरी विकास प्रशिक्षक प्रशिक्षण, ग्रामीण व्यवसाय प्रवर्द्धन प्रशिक्षण, संस्थागत विकास, अध्ययन अनुसन्धान, कार्यालय सञ्चालन, नयाँ कर्मचारीहरूलाई अनुशिक्षण, बाल अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् ।

तालिका १ : आ.व. २०७३।७४ को वार्षिक प्रगति

सि.नं	ब.उ.शी.नं.	कार्यक्रमको नाम	वार्षिक बजेट (रु हजारमा)	यस आ.व.को खर्च (हजारमा)	भौतिक प्रगति (%)	वित्तीय प्रगति (%)
१	३४००११३/४	महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय p[1]	७३५४९	६७६७४		९२.०१
२	३४००१४३/४	समाजकल्याण केन्द्रहरू p[1]	४३१७०	३१५८०		७३.१५
३	३४०१०२३/४	महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम (मन्त्रालयस्तर)) p[1]	१३५१६४	८०४६५	९३.७७	५९.५३
४	३४०१०५३/४	समाजकल्याण कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिक कार्यक्रमसमेत) p[1]	२७५७१५	२४४१९३	९९.४	८८.५७
५	३४०१०७३/४	बालकल्याण कार्यक्रम p[1]	८०८२५	६४६२८	९१.६७	७९.९६
६	३४०१०१३/४	महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्रस्तर/विभाग) p[1]	४५३२३	४०५६५	९५.७१	८९.५०
७	३४०८०२३/४	महिला विकास कार्यक्रम (जिल्लास्तर, महिला जागृति कार्यक्रमसमेत)	१३०३६०४	११९४२०४	९०.३१	९१.६१
८	३४०११२३/४	लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम p[1]	२९,२६,९५	२५५४४०	९०.६०	८७.२७
९	३४००१६३	राष्ट्रिय महिला आयोग p[1]	९१९५३	३५९०७	३९.७१	३९.०५
१०	३४००१३	समाजकल्याण परिषद् p[2]	२,००,००	२००००	१००	१००
११	३४०१०८३	बालकल्याण समिति p[2]	८,०४,००	६६३२८	९०.०४	८२.५०
१२	३४०११३	राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रम	९,९८,४६	८१२२३	९५.०६	८१.३५
		जम्मा	२५४२२४४	२१८२२०७		८५.८

महिला तथा बालबालिका विभागमार्फत ७५ वटै महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूबाट सञ्चालन हुने महिला विकास कार्यक्रममा विनियोजित रु. १ अर्ब ३० करोड ३६ लाख ९ हजारमध्ये रु. १ अर्ब १९ करोड ४२ लाख ०४ हजार खर्च भई वित्तीयतर्फ ९१.६१ प्रतिशत प्रगति भएको छ भने कार्यक्रमतर्फ ९०.३१ प्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको छ । यस कार्यक्रममार्फत ११४९१ समूह (निगरानी समेत) गठन, २०५१ समिति (निगरानी समेत) गठन र ७२ संस्था दर्ता भएका र १९६५८३ समूहमा ११४३१६२ महिला सहभागी छन् ।

मन्त्रालयको स्थापना, कार्यादेश, नीति, ऐन, नियम तथा सङ्गठन संरचनाः

१.१ स्थापनाः

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था कार्यक्रमको रूपमा आ.व. २०३९।०४० मा सुरु भएको महिला विकास अभियान कार्यक्रमहरूबाट प्राप्त उपलब्धि, अनुभव र समसामयिक आवश्यकताका आधारमा २०५२ असोज ६ गते महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको स्थापना भयो । महिला तथा समाजका विभिन्न वर्गको सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक सशक्तीकरण गर्दै दिगो शान्ति एवं विकासमा उनीहरूको भूमिकालाई सशक्त बनाउने कार्यका अतिरिक्त बालबालिकालाई उच्च प्राथमिकता दिने हेतुले महिला तथा समाज कल्याण मन्त्रालयको नाम २०५७ मा परिवर्तन गरी "महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय" नामकरण गरियो । हाल ७५ वटै जिल्लामा महिला तथा बालबालिका कार्यालयमार्फत मन्त्रालयले आफ्ना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ ।

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०६९ अनुसार महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याणसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनका साथै अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षणका विषयहरू तोकिएका छन् । यसैगरी अनाथ बालबालिका, असहाय महिला, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग र अशक्तको संरक्षण, बालबालिकाको कल्याण, ज्येष्ठ नागरिकको सुरक्षा र कल्याण, महिला कल्याण तथा सीप विकास पनि यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र पर्दछन् । यस मन्त्रालयको दायराभित्र राष्ट्रिय महिला आयोग, समाज कल्याण परिषद्, समाजकल्याण केन्द्र, वृद्धाश्रम र बाल मन्दिरका विषयहरू पनि पर्दछन् । महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याणसम्बन्धी राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संघसंस्थासँग सम्पर्क र समन्वय तथा परिचालन एवं सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याणसम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन गर्नेलगायत धर्मपुत्र र धर्मपुत्री, लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी विषयहरू पनि नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०६९ अनुसार यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र पर्न आउँदछन् ।

यसरी विभिन्न नीति, ऐन, नियम -कानुनहरू, दीर्घकालीन तथा आवधिक योजनाहरू, नेपाल पक्षभएका क्षेत्रीय एवं अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि तथा इच्छाधीन आलेखहरू, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनहरू यस मन्त्रालयका कार्यदिशका आधारहरू हुन । यसबमोजिम मन्त्रालयले महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक र तेस्रो लिङ्गीसमेतको लागि समय सापेक्ष नीति निर्माण, समन्वय र सहकार्य तथा कार्यक्रम सञ्चालन-मूलतः सचेतना अभिवृद्धि र सशक्तिकरण गर्ने कार्य गर्दछ ।

समग्रमा मूलप्रवाहीकरण, सशक्तीकरण र समावेशीकरण जस्ता रणनीतिको आधारमा समतामय र सम्पन्न समुदाय निर्माण गर्न विभिन्न विपन्न वर्गका लागि समयको प्रवाहसँगै सार्थक पहल गर्ने उद्देश्य पूर्तिका लागि महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय स्थापना भएको हो ।

१.२ कार्यादेश

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७२ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यादेश निम्नानुसार रहेको छः

- महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याणसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन
- महिला, बालबालिका र समाज कल्याणसम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण
- महिला, बालबालिका र समाज कल्याणसम्बन्धी राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संघ संस्थासँग सम्पर्क र समन्वय
- अनाथ बालबालिका, असहाय, महिला, वृद्ध, वृद्धा, अपाङ्ग र अशक्तको संरक्षण
- महिला कल्याण तथा सीप विकास
- बालबालिकाको कल्याण
- ज्येष्ठ नागरिकको सुरक्षा र कल्याण
- राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको समन्वय तथा परिचालन
- सरकारी तथा गैरसरकारी संघ-स्थाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याणसम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन
- धर्मपुत्र र धर्मपुत्री
- लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी विषय
- राष्ट्रिय महिला आयोग
- समाज कल्याण परिषद्
- समाज कल्याण केन्द्र
- वृद्धाश्रम
- बालमन्दिर

१.३ कानुन

बालबालिकासम्बन्धी

- बालविवाह अन्त्यको लागि राष्ट्रिय रणनीति, २०७२
- बालबालिकासम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९,

- बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०४८
- बालबालिकासम्बन्धी नियमावली, २०५१
- बालन्याय (कार्यविधि) नियमावली,, २०६३
- आपत्कालीन बालउद्धार कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७
- अन्तर्देशीय धर्मपुत्र धर्मपुत्री विकास समिति गठन आदेश, २०६७
- बालसुधार गृह सञ्चालन निर्देशिका, २०५७
- बाल हेल्पलाइन सञ्चालन कार्यविधि, २०६४
- आवासीय बालगृहको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी मापदण्ड, २०६९
- सडक बालबालिका उद्धार, संरक्षण तथा व्यवस्थापन मार्गदर्शन, २०७२

महिलासम्बन्धी

- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४
- घरेलु हिंसा (कसुर र सजाय) ऐन, २०६६
- कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (नियन्त्रण) ऐन, २०७१
- बोक्सी आरोपविरुद्धको (कसुर र सजाय) ऐन, २०७२
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) नियमावली, २०६५
- एकल महिला सुरक्षा कोष नियमावली, २०७०
- लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७
- महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि कार्यान्वयनको लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६०
- लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्ययोजना २०६१
- ज्येष्ठ नागरिक राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६२,
- मानव बेचबिखन विशेष गरी महिला तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन तथा ओसारपसार विरुद्धको राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६८ र यसको कार्यान्वयन योजना, २०७१
- छाउपडी प्रथा उन्मुलन निर्देशिका, २०६४
- पुनस्थापना केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०६८
- पुनस्थापना कोष सञ्चालन निर्देशिका, २०६८
- मानव बेचबिखन विरुद्धको अभियानमा संलग्न सरोकारहरूका लागि मनोसामाजिक मनोविमर्श निर्देशिका, २०६८
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारबाट पीडित र प्रभावितहरूको हेरचाह तथा संरक्षणका लागि राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड, २०६४

- आवासीय बालगृहको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी मापदण्ड, २०६९
- एकल महिला सुरक्षाकोष सञ्चालन मापदण्ड, २०७१
- राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन, २०७४

अपाङ्गता भएका व्यक्तिसम्बन्धी

- अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण नियमावली, २०५१
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको परिचयपत्र वितरण निर्देशिका, २०६५
- सि.वि.आर. कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०६८
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना तथा सञ्चार सेवा निर्देशिका, २०६९
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई हवाई यात्रामा दिइने छुट वा सहुलियतसम्बन्धी कार्यविधि, २०६३
- पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि आवासीय पुनस्थापना केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७२
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी ऐन, २०७४

ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी

- ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन, २०६३
- ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी नियमावली, २०६५
- ज्येष्ठनागरिक राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६२,
- ज्येष्ठ नागरिककल्याण कोष खर्च गर्नेसम्बन्धी प्रक्रिया र मापदण्ड, २०७२

अन्य

- समाजकल्याण ऐन, २०४९

१.४ सङ्गठन संरचनाः

मन्त्रालयमा ३ वटा महाशाखा र १२ वटा शाखा रहेका छन् । मन्त्रालयको कुल दरबन्दी ८० जना रहेको छ । महिला तथा बालबालिका विभागमा ५१ जनाको दरबन्दी कायम छ । त्यसैगरी जिल्लास्तरमा २२ जिल्लामा रा.प. द्वितीय श्रेणीको कार्यालय प्रमुखसहित जम्मा १४१३ जनाको दरबन्दी रहेको छ । मन्त्रालय, विभाग र कार्यालयहरूको सङ्गठन संरचना र पदाधिकारी तथा सम्पर्क टेलिफोन नम्बरसम्बन्धी विवरण क्रमशः अनुसूची २४, २५ र २६ मा दिइएको छ ।

कार्यक्रम तथा प्रगति

मन्त्रालय र अन्तर्गतका विभिन्न निकायहरूबाट आ.व.२०७३/७४ मा सम्पन्न भएका विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धिसमेत तथ्याङ्कगत प्रगतिको विस्तृत विवरण अनुसूची १ देखि २३ मा दिइएको छ। सम्पादित मुख्यमुख्य कार्यक्रमहरूको संक्षिप्त व्यहोरा तल प्रस्तुत गरिएका छः

२.१ महिला सशक्तीकरण (मन्त्रालयस्तर)

महिला सशक्तीकरण (मन्त्रालयस्तर) शीर्षक अन्तर्गत आ.व. २०७३/७४ मा रु १३,५१,६४,०००।- विनियोजन भएकोमा रु.८,०४,६५,०००।- खर्च भएको छ । भौतिकतर्फ ९३.७७% र वित्तीयतर्फ ५९.५३% प्रतिशत प्रगति हासिल भएका मुख्य मुख्य कार्यक्रमको विवरण तपसिल बमोजिम रहेका छन् ।

क) लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण

सामाजिक कलङ्क र अपराधको रूपमा देखिएको लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि कानुनी र राष्ट्रिय कार्ययोजनाका साथै वार्षिक कार्यक्रमका आधारमा विगतदेखि नै कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। महिला सशक्तीकरण कार्यक्रमअन्तर्गत लैङ्गिक हिंसामा परेकाहरूलाई उद्धार, संरक्षण र पुनस्थापना गराउन १७ जिल्लामा सेवा केन्द्रहरू सञ्चालन गरिएका छन् । लैङ्गिक हिंसा (निवारण) कोषबाट ७५ वटै जिल्लामा लैङ्गिक हिंसामा परेका पीडित/प्रभावितहरूलाई सेवा प्रदान गरिएको छ । महिला हिंसाविरुद्धको १६ दिने अभियान मनाइएको छ । हिंसाका कारण, परिणाम र संयन्त्रको सम्बन्धमा व्यवस्थापिका संसद्का माननीय सांसद्हरूका लागि महिलाको हकहित र अधिकार संरक्षणसम्बन्धी विशेष कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ । हिंसा पीडित महिला तथा किशोरीलाई संरक्षण र पुनस्थापना गर्न राष्ट्रियस्तरको मंगला साहना दीर्घकालीन पुनस्थापना केन्द्र स्थापना गरी सञ्चालन गरिएको छ । हाल मंगला साहना दीर्घकालीन पुनस्थापना केन्द्रमा १८ जना रहेका छन् ।

ख) मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण

आ.व.२०७३/०७४ मा मानव बेचबिखन नियन्त्रणका सम्बन्धमा देहायका कामहरू सम्पादन भएका छन्ः

यस अवधिमा "हामी सबै मिली गरौं विपतको सामना मानव बेचबिखनको अन्त्य हाम्रो कर्तव्य र चाहना" भन्ने नाराका साथ नवौं मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण दिवस मनाइएको छ

भने मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रणसम्बन्धी राष्ट्रिय प्रतिवेदन, २०७१ प्रकाशन गरिएको छ । सिन्धुपाल्चोक, काठमाडौं, रुपन्देही, झापा, कैलाली, बाँके, पर्सा र चितवन जिल्लाहरूमा सञ्चालित पुनस्थापना गृहबाट पीडित तथा प्रभावितलाई सेवा पुर्‍याइएको छ । भक्तपुर, प्युठान र रोल्पा जिल्लामा मानव बेचबिखन नियन्त्रण राष्ट्रिय समितिका प्रतिनिधि र जिल्लास्तरीय समितिका सदस्यहरू तथा सरोकारवालावीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ । मन्त्रालयबाट मानव बेचबिखनविरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्न सञ्चार माध्यमहरूमार्फत प्रचार प्रसार गरिएको छ । मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारको दृष्टिले संवेदनशील जिल्लाहरूका जोखिममा रहेका तथा जोखिमउन्मुख क्षेत्र पहिचानका लागि सर्वेक्षण गर्न Desk Review सम्पन्न भएको छ ।

ग) योजना र अनुगमन

योजना तथा अनुगमन शाखाबाट कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको प्रगति प्रतिवेदन सङ्ग्रह तथा सम्प्रेषण, कमलरी कार्यक्रमको प्रभावकारिता अध्ययन तथा महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययन गरी सुझाव प्रस्तुत र निरन्तर अनुगमन जस्ता महत्त्वपूर्ण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् । यसका अतिरिक्त मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा Internship तथा सोधपत्र लेख्ने कार्यमा समेत सहयोग पुर्‍याइएको छ ।

२.२ महिला विकास (केन्द्रस्तर/विभाग)

महिला तथा बालबालिका विभागबाट सञ्चालित कार्यक्रमतर्फ विनियोजित रकम रु.४,५३,२३,०००।- मध्ये कार्यक्रमतर्फ रु ४,०५,६५,०००।- खर्च भई भौतिक तर्फ ९५.७१% र वित्तीयतर्फ ८९.५० प्रतिशत प्रगति भएको छ । यस कार्यक्रमबाट नयाँ कर्मचारीहरूको लागि अनुशिक्षण, व्यवसाय प्रशिक्षण अध्ययन अनुसन्धान कार्य र वार्षिक समीक्षा गोष्ठी सम्पन्न गरियो । त्यसैगरी किशोरी विकास कार्यक्रमलगायत क्षमता अभिवृद्धि र सशक्तीकरणका कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएका छन् ।

२.३ महिला विकास - जिल्लास्तर (महिला जागृतिसमेत)

यस कार्यक्रमले ७५ वटै महिला तथा बालबालिका कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमलाई समेटेको छ । यसले मन्त्रालयको कुल बजेट रु. २ अर्ब ५४ करोडमध्ये करिव ६० प्रतिशत (रु. २ अर्ब १८ करोड) अंश ओगट्दछ । यस कार्यक्रमले विशेषगरी महिला विकास कार्यक्रमतर्फ बढी ध्यान दिएको छ । विपन्न महिलाहरूलाई समूहमा आवद्ध गरी सशक्त बनाउन हालसम्म १९६५८३ वटा समूह गठन भएका छन् भने ११४३१६२ जना महिलाहरूलाई समूहमा आवद्ध गराइएको छ । महिलाहरूलाई आर्थिकरूपमा सशक्त बनाउन हालसम्म २०७१ वटा महिला सहकारी संस्था गठन गरिएको छ ।

२.४ लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास (केन्द्रस्तर):

यस शीर्षकअन्तर्गत आ.व. २०७३/७४ को विनियोजित बजेट रु.२९,२६,९५,०००।- रहेकोमा यस अवधिको खर्च रु.२५,५४,४०,०००।- भएको देखिन्छ । यस कार्यक्रमको वार्षिक भौतिक प्रगति ९०.६०% र वित्तीय प्रगति ८७.२७% प्रतिशत रहेको छ । यस कार्यक्रमअन्तर्गत महिला समूह, समिति र संस्थाहरूको साङ्गठनिक सुदृढीकरण तथा व्यक्तित्व विकासका प्रारम्भिक प्रशिक्षण, समूह गठन र बचत परिचालन, महिला संस्थाको अवस्था विश्लेषण जस्ता कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन् । त्यस्तै रणनीति पत्र तर्जुमा कार्यशाला, महिला संस्थाका सञ्चालक समितिका पदाधिकारी, व्यवस्थापन कर्मचारीलाई नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, महिलाका लागि अन्तरजिल्ला रेखाङ्कन भ्रमण, केन्द्रीय कानुनी सहायता समितिको बैठक, ७५ जिल्लामा लैङ्गिक हिंसा निवारण जिल्ला संयोजन समितिको बैठक सञ्चालन, सेवा प्रवाहको सुदृढीकरणका लागि केन्द्रीय कानुनी सहायता समिति र जिल्ला कानुनी सहायता समितिलाई अनुदान, अन्तरपुस्ता सरोकार विश्लेषण कार्यशालाजस्ता कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन् । यसै कार्यक्रममार्फत UNICEF/DFID को सहयोगमा विद्यालयविमुख किशोरीहरूको बहुआयामिक विकास कार्यक्रमसमेत सम्पन्न भएको छ ।

२.५ बालकल्याण

बाल अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९८९ ले परिलक्षित गरेका बालबालिकाका बचाउ, संरक्षण, विकास र सहभागिताका अधिकारको सुनिश्चितता, संरक्षण र उनीहरूको निर्भयपूर्वक हुर्कन पाउने हक अधिकारका लागि मन्त्रालयले विभिन्न निरोधात्मक तथा संरक्षणात्मक कार्यहरू गर्दैआएको छ ।

आ.व. २०७३/०७४ मा बालकल्याण कार्यक्रमका लागि रु. ८०,८२५०००।- विनियोजन भएकोमा रु. ६४,६२८,०००।- खर्च भई वित्तीय प्रगति ९१.६७ र भौतिक प्रगति ७९.९६% भएको छ । यस कार्यक्रमबाट देहायका प्रगतिहरू भएका छन्:-

- सिंहदरबारमा दिवाशिशु स्याहार केन्द्र सञ्चालन भई ६० जनाशिशुहरू केन्द्रमा रहेका ।
- भक्तपुर, कास्की र मोरङमा बालसुधार गृह सञ्चालन, कानुनीविवादमा परेका २५० जना बालबालिकाहरूले सेवा लिइरहेका ।
- नेपालगञ्जमा बालसुधार गृहको सञ्चालनको तयारी कार्य भइरहेको छ ।
- बालमन्दिरमा संरक्षणमा रहेका बालबालिकाहरूलाई पोषणशिक्षा स्वास्थ्य सेवाका लागि नेपाल बाल सङ्गठनलाई अनुदान दिइएको ।
- बालबालिकासम्बन्धी ऐनको मस्यौदा निर्माण ।
- बालबालिकासम्बन्धी १० वर्षे कार्ययोजनाको मूल्याङ्कन तथा नयाँ कार्ययोजना निर्माणको थालनी ।
- बालबालिकालाई अनुशासनका नाममा दिइने शारीरिक तथा मानसिक सजाय र भूकम्प प्रभावित क्षेत्रका बालबालिकाहरूलाई मनोसामाजिक परामर्शका कार्यक्रम ।

- बालबालिका संरक्षण तथा बालअधिकार संवर्धन बारे सचेतना कार्यक्रम ।
- बालविवाह रोकथाम तथा न्यूनीकरण अभियान
- बालकल्याण गृह विराटनगरमा पर्खाल निर्माण र गेट निर्माण सम्पन्न भएको र आवश्यक सामग्रीहरू खरिद गरी नयाँ भवनमा बालकल्याण गृह सर्न सकिने अवस्था रहेको ।

२.६ केन्द्रीय बालकल्याण समिति

आ.व.२०७३/७४ मा केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित बालकल्याण समिति कार्यक्रममा वार्षिक विनियोजन रकम रु. ८,०४,००,०००।- (आठ करोड चार लाख) भएकोमा रु. ६,६३,२८,०००।- (छ करोड त्रिसट्ठीलाख अठाइस हजार) खर्च भई भौतिकतर्फ ९०.४ र वित्तीयतर्फ ८२.५० प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ । मुख्यमुख्य कार्यक्रमहरूमाः बालकल्याण समिति सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, बालबालिका खोजतलास समन्वय केन्द्र निःशुल्क टेलिफोन नं. १०४ सञ्चालन, बाल हेल्पलाइन नं. १०९८ नेपाल सञ्चालन, बाल संरक्षण तथा राहत सहयोग, बालअधिकार संरक्षण तथा संवर्धन र प्रचारप्रसार तथा बालगृह अनुगमन निरीक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू रहेका छन् ।

केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित कार्यक्रम

आ.व.२०७३/०७४ मा केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित बालकल्याण समिति कार्यक्रम (बजेट उपशीर्षक नं. ३४०१०८३) मा वार्षिक विनियोजन रकम रु. ८,०४,००,०००।- (आठ करोड चार लाख) भएकोमा रु. ६ करोड ८७ लाख ४३ हजार खर्च भई भौतिक प्रगति ९०.०४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ८५.५० प्रतिशत प्रगति हासिल भएकोछ ।

आ.व.२०७३/०७४ मा सञ्चालन गरिएका मुख्यमुख्य कार्यक्रमः बालकल्याण समिति सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, बालबालिका खोजतलास समन्वय केन्द्र निःशुल्क टेलिफोन नं. १०४ सञ्चालन, बाल हेल्पलाइन नं. १०९८ (दश, नौ, आठ) नेपाल सञ्चालन, बाल संरक्षण तथा राहत सहयोग, बालअधिकार संरक्षण तथा संवर्धन, बाल विवाह रोकथाम तथा न्यूनीकरण, बालबालिकाको बेच विखन तथा ओसारपसार रोकथाम तथा नियन्त्रण, कर्णाली अञ्चललगायत पिछडिएका क्षेत्रमा पारिवारिक सचेतना अभिवृद्धि, बालअधिकार संरक्षण तथा संवर्धनसम्बन्धी व्यापक प्रचार प्रसार, जिल्लातहमा सरोकारवाला निकायहरूबीचको प्रभावकारी समन्वय र सहयोगका लागि बालबालिका हक हितको निम्ति अन्तरक्रिया, गोष्ठी, समन्वय तथा बालगृह अनुगमन, निरीक्षण तथा व्यवस्थापन जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ जसको विस्तृत विवरण अनुसूची-१ देखि अनुसूची-४ सम्मको तालिकामा दिइएको छ ।

वैदेशिक सहयोग (युनिसेफ) तर्फ सोझै भुक्तानी हुने गरी विनियोजन गरिएको कार्यक्रम बजेट रकम रु. दुई करोड चार लाख मध्ये रु. १ करोड ६८ लाख १९ हजार खर्च भएकोछ भने नेपाल सरकार स्रोततर्फ समितिको कार्यालय भवन निर्माणको लागि विनियोजन गरिएको रकम रु. १ करोड ८३ लाख ५३ हजार मध्ये रु. १ करोड २७ लाख १९ हजार खर्च भएको छ ।

यसैगरी मन्त्रालयबाट थप अख्तियारी प्राप्त बालकल्याण कार्यक्रम (बजेट उपशीर्षक नं. ३४०१०७३) सडक बालबालिका मुक्त काठमाडौं उपत्यका अभियानअन्तर्गत सडक बालबालिका उद्धार, संरक्षण र व्यवस्थापनमा विनियोजन गरिएको रकम रु. १ करोड २५ लाखमा १ करोड २३ लाख ५३ हजार खर्च भई कार्यक्रमबाट ४५३ जना सडक बालबालिकालाई उद्धार गरी आवश्यक राहत, मनोविमर्श, पारिवारिक पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापन गर्न सफल भई शतप्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल गरिएको छ ।

चुनौति तथा समस्या

- सुस्त मनस्थिति भएका, मानसिक वबरामी भएका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संरक्षणको लागि कानुनबमोजिम त्यस्ता गृह तथा केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन हुन नसकेकाले उचित संरक्षण तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसक्नु ।
- जनशक्तिको अभाव ।

सुझाव

- बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ४३ बमोजिम अनाथालय तथा सुस्त मनस्थिति केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन आवश्यकताको आधारमा नेपाल सरकारले स्थापना गर्नुको साथै त्यस्ता किसिमका बालगृह वा संस्था खोल्न नेपाल सरकारले नागरिक समाज वा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने वातावरण सिर्जना गर्नुपर्ने ।
- बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ तथा यसको नियमावली, २०५१ को निमय ३१ बमोजिम आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

बालगृह

अनाथ, जोखिम र अति दयनीय अवस्थामा रहेका बालबालिकाको लालनपालन तथा शिक्षादीक्षाका लागि २००९ मा काठमाडौंमा परोपकार अनाथालय स्थापना भएको थियो । यसैगरी अनाथ, परित्यक्त र अन्य जोखिममा रहेका बालबालिकाको लालनपालन तथा शिक्षादीक्षाका लागि २०२१ सालदेखि नेपाल बाल मन्दिर सञ्चालनमा रहेको छ । २०७३ असार मसान्तसम्म ४४ जिल्लामा जम्मा ५७७ वटा बालगृह सञ्चालनमा रहेकोमा साल २०७४ साल असार मसान्तसम्ममा विभिन्न ४६ जिल्लाहरूमा ५ सय ६७ आवसीय बालगृह सञ्चालनमा रहेका छन् । यी बालगृहहरूमा जम्मा १६,५३६ बालबालिका (बालक ८,३१८ र बालिका ८,२१८) रहेका छन् । सात प्रदेशमध्ये प्रदेश १ मा सात जिल्लामा २७ वटा बालगृह सञ्चालनमा छन् जसमा ५८६ जना बालबालिका संरक्षित छन् भने प्रदेश २ मा आठ जिल्लामा १५ वटा, प्रदेश ३ मा ४१५ वटा, प्रदेश ४ मा ५५ वटा, प्रदेश ५ मा ३० वटा, प्रदेश ६ मा १३ वटा र प्रदेश ७ मा १२ मा बालगृहहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । प्रदेश ३ मा मात्र ७३ प्रतिशत बालगृह केन्द्रित छन् । यसमध्ये पनि काठमाडौं जिल्लामा १९९ वटा र ललितपुर जिल्लामा १२६ बालगृहहरू सञ्चालनमा रहेका छन् भने कास्कीमा ४६ वटा बालगृहहरू छन् । २९ वटा जिल्लामा कुनै पनि बालगृह छैन भने १८ वटा जिल्लामा एक/एक वटा मात्र बालगृह सञ्चालनमा छन् । प्रदेश अनुसारको बालगृह एवं बालबालिकाको विवरण अनुसूची ८ र ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.७ समाजकल्याण

समाजकल्याण कार्यक्रमतर्फ २०७३/०७४ मा रु. २,००,००,०००।- विनियोजन भएकोमा रु. २,००,००,०००।- नै खर्च भई भौतिकतर्फ१०० प्रतिशत तथा वित्तीयतर्फकरीव १०० प्रतिशत प्रगति हासिल हुन सकेको छ । समाजकल्याण कार्यक्रमअन्तर्गत ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन् ।

२.७.१ ज्येष्ठ नागरिक

यस कार्यक्रमबाट ज्येष्ठ नागरिकहरूको सुरक्षामा सहयोग पुर्‍याउन ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने २३१ वटा गैरसरकारी संस्थाहरूलाई चालु तथा पूँजिगत अनुदान उपलब्ध गराइएको छ भने ४९ वटा जिल्लामा ८७ वटा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन भएका छन् ।

२.७.२ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि कार्यक्रम

यस कार्यक्रमअन्तर्गत पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई साझेदारीमा आवासीय पुनस्थापना केन्द्र स्थापना, रेडियो कान्तिपुरमा अपाङ्गता आवाज कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ भने एभिन्यूज टेलिभिजनमार्फत साङ्केतिक भाषामा समाचार प्रसारण भएको छ। कुष्ठरोग भएका १४६ जना व्यक्तिहरू कुष्ठरोग निवारण संघमा पुनस्थापना भएको, अपाङ्गमैत्री स्थान र संरचना अपाङ्गमैत्री भए नभएको परीक्षणको लागि अनुदान सूचकको मस्यौदा तयार भएको र दोभासे कार्यक्रम ३१ जिल्लाका महिला तथा बालबालिका कार्यालयमा सञ्चालन भएको छ। यस्तै अपाङ्गता भएका व्यक्ति र तिनीहरूको परिवारलाई आयमूलक तालिम प्रदान गरिएको छ ।

२.८ राष्ट्रिय महिला आयोग

राष्ट्रिय महिला आयोगबाट आ.व. २०७३/०७४ मा सञ्चालन हुने कार्यक्रमका लागि रु. ९१,९५३,०००।- विनियोजन भएकोमा रु. ३५९०७,०००। खर्च भई भौतिकतर्फ ३९.७१ र वित्तीयतर्फ ३९.०५ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ । आयोगका कार्यक्रमहरूमा सामाजिक कुरीति, दाइजोलगायत यौनजन्य दुर्व्यवहारविरुद्ध हुने हिंसा तथा महिला अधिकारसँग सम्बन्धित विषयहरूमा छलफल अन्तरक्रिया कार्यक्रम, प्रथा परम्परा तथा सामाजिक कुरीतिका कारण महिलामाथि हुने हिंसा सम्बन्धमा जिल्लास्तरमा छलफल अभियान, विद्यालयतहमा महिला अधिकारसम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम, महिला अधिकार अनुगमन राष्ट्रिय सञ्जाल सञ्चालन खर्च, अनुगमन, तालिम, छलफल अन्तरक्रिया, लैङ्गिक हिंसाका घटनाहरूको उजुरी, कार्यान्वयनको अवस्था र चुनौती सम्बन्धमा सरोकारवाला सरकारी निकायहरूसँग छलफल अन्तरक्रिया, विद्यालय तथा विश्वविद्यालय तहको पाठ्यक्रममा लैङ्गिक सवाल तथा महिला अधिकारसम्बन्धी विषय समावेश गर्ने सम्बन्धमा सरोकारवाला निकायहरूसँग छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम, महिला अधिकारसम्बन्धी सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रम, रेडियो नेपालबाट महिला अधिकारसम्बन्धी साप्ताहिक कार्यक्रम प्रसारण, महिलाविरुद्धको भेदभाव, प्रथा, हिंसा तथा महिला अधिकारसम्बन्धी चेतनामूलक श्रव्यदृश्य सामग्री उत्पादन तथा प्रसारण आदि रहेका छन् ।

२.९ समाजकल्याण परिषद्

समाजकल्याण परिषद्का लागि आ.व. २०७३/७४ का लागि रु. २,००,००,०००।- विनियोजन भएकोमा सवै रकम खर्च भएको छ । उक्त रकम कार्यक्रमतर्फ नभई नियमित तलव भत्तातर्फ विनियोजन भएकाले कार्यक्रमगत उपलब्धि राख्न मिल्ने देखिएन । समाजकल्याण परिषद्बाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू परिषद्को आन्तरिक स्रोतबाट व्यहोरिएका छन् । राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूको सम्बन्धन दिने, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाका कार्यक्रमहरूका सम्बन्धमा सम्झौता गर्ने तथा परिचालन गर्ने जिम्मेवारी परिषद्को रहेको छ । परिषद्सँग २०७३/७४ मा जम्मा ७४८ गैरसरकारी संस्थाले आबद्धता लिएका छन् । यस अवधिमा ९० वटा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाका साधारण सम्झौता भएको र सोअन्तर्गत न्यूनतम प्रतिबद्धता गरिएको रकम रु. २९ अर्ब २ करोड ८४ लाख ३० हजार ६ सय ७० थियो । सोही अवधिमा विभिन्न ६३१ संस्थाका ११३६ वटा कार्यक्रममार्फत रु. २३ अर्व ५३ करोड ४८ लाख ९० हजार बराबरको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाका परियोजनाको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने गरिएकोमा यस अवधिमा मूल्याङ्कन गरिएका ८१ वटा परियोजनामध्ये विभिन्न ५६ वटा आयोजनाको मूल्याङ्कनमा मन्त्रालयबाट सहभागिता जनाइएको छ ।

२.१० अन्तर्देशीय धर्मपुत्र- धर्मपुत्री

(क) अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री व्यवस्थापनसम्बन्धी विवरण:

नेपालले अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्रीसम्बन्धी महासन्धि, १९९३ लाई सन् २००९ मा हस्ताक्षर गरेपछि सोही महासन्धिको दफा ६ को प्रावधानअनुसार अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री काम हेर्ने गरी केन्द्रीय निकाय गठंन गनुपर्ने भएकाले नेपाल सरकार (मं.प) को निर्णयबाट अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री व्यवस्थापन विकास समिति (गठंन) आदेश, २०६७ बमोजिम अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री व्यवस्थापन विकास समिति गठंन भई सो समितिमार्फत यस आ.व. मा निम्नबमोजिमका कार्यहरू भएका छन्ः-

(१) स्वदेशमा धर्मपुत्र, धर्मपुत्री दिने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको कारणबाट यस आ.व. मा नेपालभित्र ६२ जना धर्मपुत्र, धर्मपुत्री ग्रहण भएका छन ।

(२) बालगृहहरूलाई अझ बढी अनुशासित बनाई अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्रीसम्बन्धी काम गर्नको लागि ६ वर्ष बालगृह सञ्चालनको अनुभव भएका १५ वटा बालगृहलाई मन्त्रालयबाट सूचीकृत गरिएका छन ।

(३) अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्रीसम्बन्धी कामलाई पारदर्शी बनाउनको लागि यससम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन, २०७२ प्रकाशन गरिएको छ ।

(४) बालगृहमा रहेका बालबालिकासम्बन्धी विवरणलाई अझ व्यवस्थित गराउनको लागि बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण बालगृहबाट नभई सामाजिक कार्यकर्ताबाट तयार गराउँदा बढी पारदर्शी हुने भएकाले त्यस्ता सामाजिक कार्यकर्ताको रोष्टर तयार गर्ने

काम सुरु गरिएको छ ।

(५) विदेशी नागरिकले नेपालबाट धर्मपुत्र, धर्मपुत्री माग गर्दा आफै बालगृहमा गई बच्चा छनौट गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको हुँदा र निवेदन सम्बन्धित देशको दूतावास वा नेपालमा सूचीकृत विदेशी एजेन्सीमार्फत पठाउनु पर्ने हुदाँ यस वर्ष तीन वटा विदेशी एजेन्सी सूचीकृत भएको छन् ।

(६) अन्तर्देशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्रीसम्बन्धी सूचना सहजै प्राप्त गर्न www.lcab.gov.np लाई अद्यावधिक गरिएको छ ।

(७) यस वर्ष संयुक्त राज्य अमेरिकामा २ जना, स्लोभेनियामा २ जना, अस्ट्रेलियामा १ जना बालिका धर्मपुत्री भई गएका छन ।

(८) प्रक्रियामा रहेका फाइल सङ्ख्या ५

अन्तरदेशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री व्यवस्थापन विकास समिति

१. विदेशी नागरिकबाट ११ वटा धर्मपुत्र, धर्मपुत्रीसम्बन्धी निवेदन प्राप्त भएको छ ।

२. नेपाली बालबालिका विदेशी नागरिकले धर्मपुत्र, धर्मपुत्री माग गर्दा आफ्नो देशको एजेन्सीमार्फत निवेदन पठाउन पर्ने भएकोले USA को २ वटा विदेशी एजेन्सीलाई सूचीकरण गर्न माग आएको छ ।

३. धर्मपुत्र धर्मपुत्री माग भएका ११ वटा निवेदनमध्ये २ वटा बालिका धर्मपुत्री ग्रहण गरी लगेको छ । २ वटा निर्णयको क्रममा रहेका र अन्य प्रक्रियामा रहेका छन् ।

४. अन्तरदेशीय धर्मपुत्र, धर्मपुत्री काम गर्नका लागि ६ वर्ष कार्य अनुभव भएका १४ वटा बालगृहहरूलाई मन्त्रालयबाट सूचीकृत गरिएको छ ।

५. २०५७ सालदेखि २०६५ सालसम्म धर्मपुत्र, धर्मपुत्री भई गएकाहरूको २१४७ फाइल व्यवस्थित तरिकाले राखिएको छ ।

६. आ.व. २०७१।७२ मा स्वदेशमा ६२ वटा धर्मपुत्र धर्मपुत्री भई गएको देखिन्छ ।

२.११ मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान उपसमिति

आ.व. २०७२/७३ मा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको सन्दर्भमा मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान उपसमितिको बैठक मिति २०७४/४/ ३१ गते उपसमितिका संयोजक तथा मन्त्रालयका सचिव श्री खगराज बरालज्यूको अध्यक्षतामा सम्पन्न भयो ।

मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान उपसमितिको बैठकका निर्णयहरू

१. मिति २०७४/४/२७ गते मन्त्रालयबाट सार्वजनिक गरिएको ३७ बुँदे कार्ययोजना, चौधौ योजना, दिगो विकासका लक्ष्यहरू समेतको आधारमा महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूको अधिकतम हकहित र अधिकार सुनिश्चित हुने गरी

कार्ययोजना बनाई कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने ।

२. कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा मन्त्रालयभित्र र बाहिर समन्वय गरी सङ्घीय संरचनाअनुरूप कार्यक्रम कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने ।

३. समाजकल्याण ऐन, २०४९ लाई प्रतिस्थापन गर्ने ऐन परिमार्जनमा ढिलाई भएको विषय मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान समितिको बैठकमा पेश गर्ने ।

४. बेसहारा, विपन्न, पूर्ण सशक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि सार्वजनिक निजी साझेदारीमा सातवटै प्रदेशमा एक एक वटा सुविधासम्पन्न पुनस्थापना केन्द्र स्थापना गर्ने नीतिमा स्रोत अभाव भएको विषय मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान समितिको बैठकमा पेश गर्ने ।

२.१२ वार्षिक समीक्षा तथा मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान समितिः

मन्त्रालयस्तरीय समस्या समाधान समितिको बैठक (MDAC) मिति २०७४/५/४ गतेका दिन महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याणमन्त्री श्री आशा कोइरालाको अध्यक्षतामा बसेको थियो । उक्त बैठकमा ७४ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

वार्षिक समीक्षा तथा मन्त्रालयस्तरीय विकास समस्या समाधान समितिको बैठकका निर्णयहरू

१. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूबाट परिचालन हुने रकम राष्ट्रिय हित, विशेष गरी विपन्न तथा सिमान्तकृतहरूको क्षेत्रमा परिचालन हुने व्यवस्था समाजकल्याण परिषद्मार्फत मिलाउने ।

२. सम्पूर्ण कार्यक्रमहरू स्थानीय तहको समन्वयमा महिला बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकहरूले अधिकतम हितमा हुने गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने तथा अन्तरमन्त्रालय समन्वयको लागि समन्वय बैठक बोलाउने र उक्त बैठकको संयोजन नीति, योजना तथा कार्यक्रम शाखाले गर्ने ।

३. बेसहारा, विपन्न, अशक्त महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि नेपाल सरकारको तर्फबाट सातवटै प्रदेशमा एक एक वटा सुविधासम्पन्न पुनस्थापना केन्द्र स्थापना गर्न सम्बन्धित शाखाबाट गुरुयोजना निर्माण गर्ने र स्रोत जुटाई क्रमशः पुनस्थापना केन्द्र स्थापना गर्दै जान यस वर्ष आवश्यकीय पूर्वतयारीको कार्य गर्ने ।

४. मानसिक समस्या भएका व्यक्तिहरूको व्यवस्थापन गर्ने विषय NDAC को बैठकमा पेश गर्ने।

५. स्थानीय तहमा महिला तथा बालबालिका शाखा र सामाजिक सुरक्षा शाखा राख्न स्थानीय विकास मन्त्रालयमा पत्राचार गर्ने ।

कोषसम्बन्धी व्यवस्था

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय अन्तर्गत देहायका कोषहरू रहेका छन् र ती कोषहरूको सञ्चालन तत्तत् कोषसम्बन्धी नियमावली तथा कार्यविधिका आधारमा हुने गरेका छन्। कोषहरूमा प्रत्येक वर्ष रकम जम्मा गर्ने प्रयोजनका लागि मन्त्रालयको वार्षिक कार्यक्रममा रकम विनियोजन गर्ने ब्यवस्था मिलाइएको छ ।

३. कोषको नाम **२०७३ असार मसान्तसम्ममा सञ्चित रकम**

३.१ आपत्कालीन बालउद्धार कोष **रु. ५,५९,७०,७२९।७१**

आपत्कालीन बाल उद्धार कोषबाट आपत्विपत्मा परेका बालबालिकाको उद्धार, राहत तथा पुनस्थापना लगायत बालबालिकाको हकहितका कार्यका लागि मन्त्रालय र ७५ जिल्लाबाट खर्च हुने गरेको छ। यो कोष सञ्चालनका लागि आपत्कालीन बालउद्धार कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७ लागु गरिएको छ ।

३.२ लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष **रु. ४,८८,१८,३००।–**

लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषको रकम लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूको उद्धार, उपचार, परामर्श, कानुनी उपचार तथा पुनस्थापना कार्यमा खर्च गर्ने गरिएको छ । यो कोषको रकम परिचालन गर्न लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७ जारी गरिएको छ ।

३.३ एकल महिला सुरक्षा कोष **रु. ३,८२,६६,२५०।-**

एकल महिला सुरक्षा कोषबाट एकल महिलाको क्षमता विकास, उद्यमशीलता, औषधि उपचार, कानुनी सहायता लगायतका कार्यमा खर्च हुने व्यवस्था गरिएको छ । यस कोषलाई परिचालन गर्न एकल महिला सुरक्षा कोष सञ्चालन मापदण्ड, २०७१ स्वीकृत गरी ७५ वटै जिल्लाबाट उद्धार, राहत तथा पुनस्थापना, औषधि उपचार, कानुनी सहायता, शिक्षा र सीपमूलक तालिम तथा स्वरोजगार तालिममा तोकिएको रकम खर्च गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस आ.व.मा एकल महिला सुरक्षा कोषबाट रु. ७८ लाख ७५ जिल्लामा परिचालन गरिएको छ ।

३.४ ज्येष्ठ नागरिक कल्याण कोष **रु. ७५,९७,७८७।–**

ज्येष्ठ नागरिक कल्याण कोषमा विगतदेखि रु ३२,४५,०००।- जम्मा भई रहेको छ । हाल यो कोष परिचालन गर्न खर्च गर्नेसम्बन्धी प्रक्रिया मापदण्ड, २०७२ स्वीकृत गरी लागु गरिएको छ ।

३.५ पुनस्थापना कोष **रु. १,७२,६३,९७०।–**

पुनस्थापना कोषको रकम मानव बेचबिखनबाट पीडित तथा प्रभावितहरूका लागि पुनस्थापना केन्द्रबाट सेवा प्रदान गर्न उनीहरूलाई घरपरिवार तथा समुदायमा पुनस्थापना गर्ने कार्यका लागि रकम परिचालन हुने गर्दछ । यस कोषको रकम औषधि उपचार, उद्धार, पारिवारिक पुनर्मिलन, कानुनी उपचार, शिक्षा, प्रशिक्षण तथा सीपमूलक तालिम, जीविकोपार्जन अनुदान, भोजन, लत्ताकपडा, व्यवस्थापन खर्च, मालसामान, मनोविमर्श आदि कार्यमा खर्च गर्न सक्ने गरी पुनस्थापना केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७२ (पहिलो संशोधन) मा व्यवस्था गरिएको छ ।

३.६ बेरुजु र फछ्र्योट

आ.व. २०७१/७२ सम्मको रु. ४१ करोड २५ लाख ०५ हजार बाँकी रहेकोमा आ.व. २०७३/०७४ मा रु. ३३ करोड ९६ लाख २१ हजार फछ्र्योट भई रु. ७ करोड २८ लाख ८४ हजार बाँकी रहेको छ । आ.व. २०७२/०७३ को लेखापरीक्षणबाट वेरुजु अङ्क थप रु. ३१ करोड ३९ लाख १५ हजार भई जम्मा रु. ३८ करोड ६७ लाख ९९ हजार कुल वेरुजु अङ्क कायम भएको छ । आ.व. २०७१/०७२ सम्मको वेरुजु फछ्र्योट प्रतिशत ८२.३३ रहेको छ ।

भौतिक स्रोत तथा सवारी साधन

४.१ भवन

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको नयाँ भवन निर्माण संपन्न भएको छ । महिला तथा बालबालिका विभागको आफ्नो भवन रहेको छ । ७५ जिल्लाका महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूमध्ये जम्मा २९ वटा (डोटी, कालिकोट, पर्वत, कास्की, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, उदयपुर, बाँके, सुर्खेत, बाग्लुङ, संखुवासभा, मोरङ, मकवानपुर, ताप्लेजुङ, ओखलढुङ्गा, दोलखा, म्याग्दी, अर्घाखाँची, अछाम, खोटाङ, सोलुखुम्बु, बैतडी, गोरखा, प्युठान, नवलपरासी, पाल्पा, रुकुम, जुम्ला र रुपन्देही) कार्यालयको आफ्नो भवन रहेको छ । १० वटा जिल्ला (तनहूँ, रसुवा, चितवन, गुल्मी, बर्दिया, दैलेख, इलाम, झापा, धनकुटा र कपिलवस्तु) मा कार्यालय भबन निर्माणकै चरणमा रहेका छन्। २ जिल्लाः लमजुङ र स्याङ्जामा भवन निर्माण प्रारम्भ गरिएको छ । यस्तै केन्द्रीय बालकल्याण समितिको भवन पनि हरिहरभवन परिसरमा निर्माण प्रारम्भ भएको छ । राष्ट्रिय महिला आयोगले हालसम्म भाडाकै घरबाट कार्यसम्पादन गरिरहेको छ ।

४.२ सबारी साधन

मन्त्रालयमा १५ वटा चारपांग्रे मोटर तथा २७ वटा मोटरसाइकल/स्कुटर रहेका छन् भने महिला तथा बालबालिका विभागमा ५ वटा चारपांग्रे मोटर र १० वटा मोटरसाइकल/स्कुटर रहेका छन् । मन्त्रालय र विभागका अतिरिक्त झापा, मोरङ्, सुनसरी, ओखलढुंगा, सिराहा, सप्तरी, दोलखा, रामेछाप, सिन्धुली, सर्लाही, धनुषा, बारा, पर्सा रौतहट, मकवानपुर, चितवन, सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, भक्तपुर, ललितपुर, काठमाडौं, रसुवा, नुवाकोट, धादिङ, गोरखा, कास्की, नवलपरासी, रुपन्देही, दाङ, बाँके, सुर्खेत, कैलाली, गरी ३२ जिल्लामा चारपाङ्ग्रे सवारी रहेका छन् । अन्य मोटर बाटो पुगेका जिल्लाहरूमा मोटर साइकल/स्कुटरको व्यवस्था छ ।

अध्ययन प्रतिवेदन

यस आ.व. मा कमलरी कार्यक्रमको प्रभावकारीता अध्ययन तथा महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार भएको छ । सोको विस्तृत विवरण निम्न बमोजिम छ :

(क) कमलरी कार्यक्रमको प्रभावकारीता अध्ययन सम्बन्धी प्रतिवेदन

कार्य संक्षेप

नेपाल सरकार महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गत गरिएको यो अध्ययनले सरकारले सञ्चालन गरेको मुक्त कमलरी समूह गठन कार्यक्रमको प्रभावकारितालाई मापन गरेको छ । उक्त कार्यक्रमको प्रभावकारिता र गुणस्तर मूल्याङ्कन गरी सोको जानकारी प्रस्तुत गर्नु नै यो अध्ययनको मुख्य लक्ष्य हो । यस अध्ययनमा Cresswel (2011) को The Convergent Parallel Mixed Method प्रयोग गरी परिमाणात्मक र गुणात्मक अध्ययनलाई क्रमबद्धरूपमा विश्लेषण गरिएको छ।

यस कार्यक्रममा आबद्ध हुनेहरूको मात्रालाई अध्ययन गर्दा वि. सं. २०६० देखि आबद्ध हुनेहरूको क्रम बढ्दो मात्रामा पाइयो भने २०६५ सालमा ३५ प्रतिशतबाट घटेर १४ प्रतिशतमा झरेको पाइयो। फेरि २०६७ सालदेखि २०७३ सालसम्म संलग्नतामा कुनै उतार चढाव देखिएन । मन्त्रालयबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू समूह गठन र बचत परिचालन, अनुशिक्षण, सीपमूलक तालिम, व्यवसाय सञ्चालन सहयोग र अन्यमध्ये सबैभन्दा धेरै व्यक्तिहरूको सहभागिता सीपमूलक तालिममा भएको पाइयो भने अनुशिक्षणमा कम सहभागिता भए तापनि सहभागीहरू अनुशिक्षण कार्यक्रमबाट बढी मात्रामा लाभान्वित भएको पाइयो । उता समूह बचत परिचालनमा सहभागी हुनेहरूले ऋण रकमलाई बढी मात्रामा आफ्नो परिवारको स्वास्थ्य उपचारमा, पशुभाउ खरिद गर्नमा र उद्यम व्यवसायमा प्रयोग गरेको पाइयो । मुक्त कमलरी समूहमा आबद्ध भएपछि उनीहरूको क्षमतामा आएको परिवर्तनलाई अध्ययन गर्दा पारिवारिक विषयहरूमा स्वयं निर्णय लिन सक्ने र शिक्षा हासिल गर्ने कुरामा निकै परिवर्तन भएको देखियो । सहभागीहरूसँगको अन्तरक्रियाबाट पनि कार्यक्रम प्रभावकारी भएको पुष्टि भयो । शिक्षामा बढी जोड दिनुपर्ने र आगामी कार्यक्रमहरू कार्यक्रम कार्यक्रमका लागि मात्र नभई गुणस्तरीय जीवनका लागि हुनुपर्ने र दिगोपनमा जोड दिने खालका हुनुपर्ने यस अध्ययनबाट देखिन आएको छ ।

Introduction

This report is concerned with the Freed Kamalari Program launched by the Government of Nepal, Ministry of Women, Children and Social Welfare. The study mainly focused on the effectiveness of the program (Freed Kamalari Program) implemented in six different districts. The data were collected from the Tharu community in Bardiya District. The respondents were involved in various activities such as Group Formation and Saving Mobilization, Tutorial Program, Skill Development Training, and Business Formulation Training under the Freed Kamalari Program. This report mainly highlighted the impact of the program among the respondents and their engagement in various activities afterwards.

The mixed method design was used to analyze the data. Results from the survey design were integrated with the information from the interactions amongst the freed Kamalaris, representatives from NGOs, INGOs, and schools. The Key Informant Interview (KII) was also conducted along with the survey.

This study was also concerned about the significant achievements found in respondents, thereby discussing the effectiveness of the program. The aim of this study was to share the information, and provide suggestions for further improvement.

Methods

The convergent parallel mixed method design (Creswell, 2011) was used to analyze the numeric and informatics data in this study. Simultaneously, the qualitative data was used to understand the perception of the participants. Creswell (2011) states, "The purpose of the convergent mixed method design is to simultaneously collet both quantitative and qualitative data, merge the data, and use the results to understand a research problem." Descriptive statistics were used for the analysis of the quantitative data. Statistical Package for Social Science (SPSS) was used to analyze the survey data in quantitative method. The data obtained from the Focus Group Discussion (FGD) was conducted, the findings of which are given in the later part of the report.

Sample of the Study

The participants were taken from Bardiya District. The sample site covered both municipality and villages of Bardiya District where Kamalaris reside. Tharu community (N=17) and Chaudhari community (N=1) were surveyed for this study and all respondents were females. Focus Group Discussion (FGD) was conducted amongst (N=40) stakeholders of Freed Kamalari. The participants were the representatives from NGOs, INGOs, women development officers together with the freed Kamalaris.

Data Presentation

The SPSS software was used to present the distribution tables, charts, bar diagrams, and pie charts. The textual data were transcribed and coded after listening the audio recording of the FGD. Findings from the both types of data were merged and presented thematically. The intent of this research was to evaluate the effectiveness of the Freed Kamalari Program. The overall effectiveness is presented in the following themes:

i. Association with Freed Kamalari Program,
ii. Involvement in Powered Program,
iii. Benefit from the Program to Account for,
iv. Role of Group Formation and Saving Mobilization,
v. Change in Efficacy after the involvement in Freed Kamalari Program, and
vi. Perception towards Freed Kamalari Program.

Association with Freed Kamalari Program

The interest of Kamalaris involving in the Freed Kamalari Program is increasing to some extent. This is one of the benefits of the program, and it showed an impact in Kamalari communities.

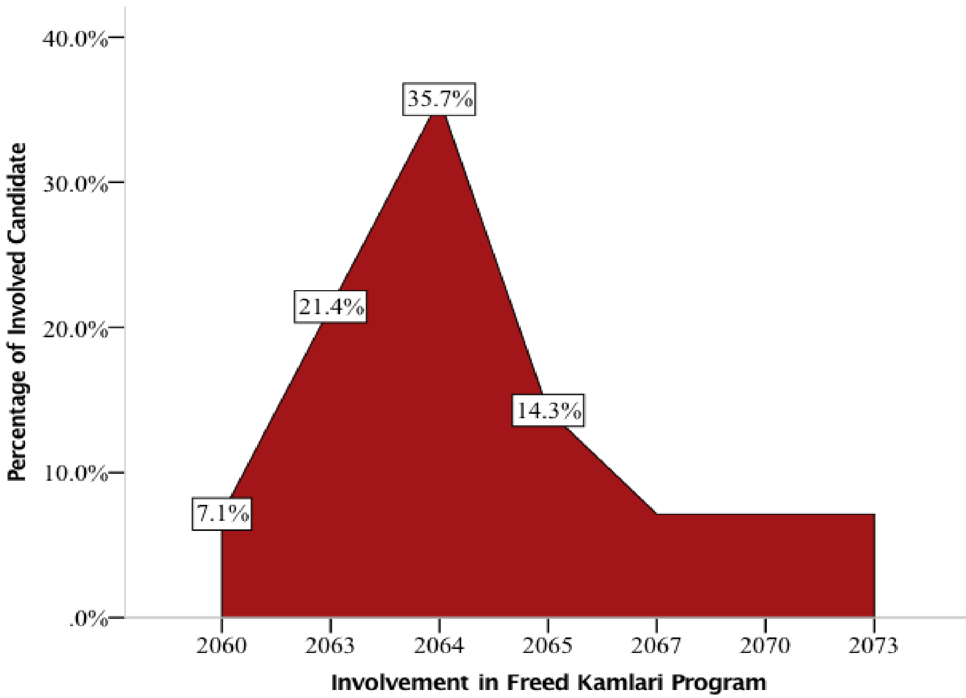

Figure 1: Involvement in Freed Kamlari Program by Years

From the given area chart, the involvement of Kamalaris in Freed Kamalari Program is increased to some extent. The range of involvement in such program is from 2060 BS to 2073 BS. In this range, at the beginning year, only 7.1 % respondents took part and the involvement is increased by around three times (21.4%) in very next year 2063 BS. The interest of association with Freed Kamalari program is seen highest (35.7%) in 2064 BS but the enrollment dramatically slows down up to 2067 BS and steadfast from that year to 2073 BS. One of the participants said, '*In total, around 17 hundred Kamalaris are in Bardiya'*. Some of them are getting training and some of them don't known about the activities going on.

Involvement in Power Program

Some of the participants were involved in technical training (JTA), skilled training, educational program, group formulation program, and business promotional training.

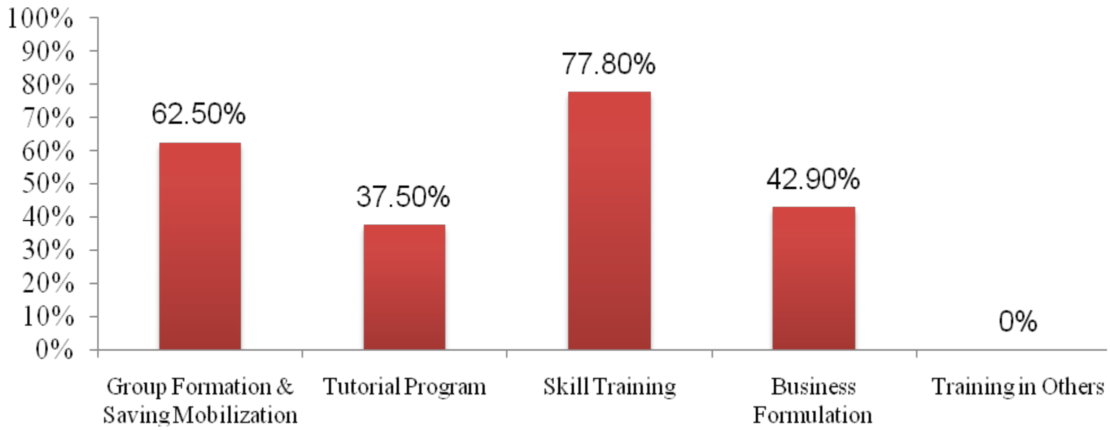

Figure 2: Bar Chart of Participants in Different Training Programs

The bar diagram above shows that the power program for freed Kamalaris includes group formation and saving mobilization, tutorial program, skill training, business formulation, and training in others are only providing by the different social welfare organization and Nepal Government. The other types of training program like technical program, cutting and sewing training are imparted to the freed Kamalaris but the funding for such programs are managed by INGOs and NGOs (field notes).

Enrollment in different programs is portrayed by the bar chart. The high number of Kamalaris (77.80%) involvement is found in skill training. The skill training was followed by group formation and saving mobilization program (62.50%). Business formulation is another training program in which 42.90 % of Kamalaris involved. The highly sound of necessities for freed Kamalaris program from the FGD is Educational program where only 37.50% respondents were found. It seems that there is no involvement (0%) of respondents in other types of training.

Benefit from the Program

Kamalaris have got various benefits in different aspects through the program conducted by the Ministry of Women, Children and Social Welfare and others social welfare organizations. Out of the participants in the power program, some Kamalaris are found to have been directly benefited. The benefited participants have been able to establish their careers in different entrepreneurship activities. The following table presented the benefited Kamalaris in percentage frequency distribution.

Table 1

Frequency of Benefited Kamalaris from Power Programs

Trainings /Programs	Benefited (in Percentage)
Group Formation & saving Mobilization	10%
Tutorial Program	45%
Skilled Training	20%
Business Formulation	15%
Training in Others	-

From the table 1, it is seen that a good number of participants (45%) in Freed Kamalari program is found in educational sector that are involved in tutorial programs which is followed by skilled training (20%). The comparative study of involvement in power program and benefited by this program shows that few participants amongst these Freed Kamalari program were involved in tutorial program but high volume of outputs are benefited than others training program.

Role of Group Formation and Saving Mobilization

This program is found as one of the significant programs amongst the freed Kamalaris in Bardiya. The Kamalaris have collected some funds from the associated organizations. Some of the Kamalaris who have better settlement than others have saved money in the organization and mobilized the saving. In total, 62.50% respondents are found to have been involved in group formation and saving mobilization program. Out of these, only 10% participants were benefited from the survey result. They took some funds as a loan and used in different household activities like: family health, pet farming, education, social work, home and land purchase, business, and miscellaneous. They used the loan equally in their family health, pet farming, and their business (22.2%). The loan figure was used in social work, and home and land purchase by 17.6% and 16.7% respectively. 11.1 % of the loan figure covers the space for educational expenses. It is seen that the group formation and saving mobilization support in their economical load.

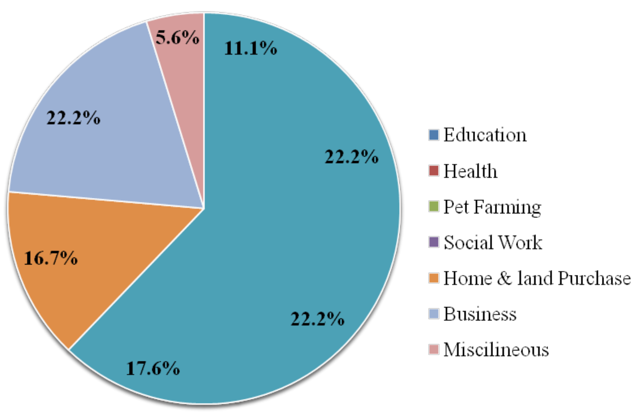

Figure 3: Pie Chart of Loan Mobilization

Change in Efficacy after the involvement in Freed Kamalari Program

One of the crux parts of this report is to scrutinize the changes in efficacy after the involvement in freed Kamalari program. The respondents who were involved in this study explored that the program helped them

in decision making. Altogether 12-change facets wereused for the sample study to analysis their change in efficacy through the Freed Kamalari Program.

Self-decision making related to family issues, social groups, local organizations, health issues, buying and selling in the market, buying and selling of fixed properties, daily household chores, buying and selling livestock, family health, education, social customs, and politics were taken as change facets.

Table 2 presents the changes found. In self-decision making in family matter; it is found that 73.7 respondents were changed and 10. 5 respondents were found not to have been changed. But, 15.8% respondents did not respond the questionnaire. In the same way the others facets were presented in Table 2.

Table 2

Change in Efficacy of Respondents after the Freed Kamalari Program

S.N.	Change Facets	Found Change %	Found No Change %
1	Self Decision Making in Family Matters	73.7	10.5
2	Make Decision in Social Group	47.4	26.3
3	Make Decision in Local Organization	36.8	31.6
4	About Breeding Health	63.2	10.5
5	Buy and Sell in Market	47.4	21.1
6	Buy and Sell of Fixed Properties	42.1	26.3
7	Daily Household Work	52.6	10.5
8	Buy and Sell in Livestock	42.1	26.6
9	Family Health	63.2	-
10	Education	73.7	-
11	Social Customs	63.2	-
12	Making Decision to Involve in Politics	21.1	36.8

The freed Kamalari program is seen more effective in self decision making in family matter and education equally found that, 73.7 % of respondents are able to change their efficacy after the freed Kamalari program. Equally found change (63.2% respondents) in breeding health, family health, and social custom.

The interesting result found that 36.8% respondents do not change in their making decision to involve in politics, which is greater than found in change percentage. A great number of people could not find any change in the involvement in the decision-making process in politics.

Perception towards Freed Kamalari Program

To what extent Kamalaris have perceived the Freed Kamalari Program as useful and effectiveness is analyzed under the perceptions towards freed Kamalari program. Three indicators are used to examine their perceptions: usefulness, effectiveness, and satisfaction. The level of usefulness, effectiveness, and satisfaction is collected through 5 Likert-point scale in Table 3.

Table 3

Level of Acceptance of Freed Kamalari Program

Level	Responses in %	Median	Mean	SD
Usefulness of Skill Development Training in Enhancing Efficacy				
More Useful	20	3	2.8	1.54
Useful	10			
Neutral	30			
Less Useful	10			
Unusable	30			
Effectiveness of Educational & Skill training				
Level	Responses in %			
More Effective	20	4	3.47	1.24
Effective	33.33			
Neutral	32.34			
Less Effective	1			
Ineffective	13.33			
Effectiveness of Freed Kamalari Program in Quality Life Style				
Level	Responses in %			
More Effective	20	4	3.6	1.05
Effective	33.33			
Neutral	40			
Less Effective	0			
Ineffective	6.67			
Satisfaction for Target Group Selection for Program Participations				
Level	Responses in %			
More Satisfy	16.67	3	3.25	1.13
Satisfy	16.67			
Neutral	50			
Less Satisfy	8.33			
Unsatisfied	8.33			

As from the table 3, more respondents (30%) believed that Skill Development Training in enhancing efficacy is not in use for them, with the same figure at a neutral point. Some respondents (20%) feel that it is more useful and 10% of the respondents feel it is just useful. Over all, half of the respondents (MD = 3) believed that the skill development training program is useful for them but their average perception (M = 2.8, SD = 1.54) indicates low positive attitude towards usefulness of the skill training program.

While talking about the Effectiveness of Educational & Skill training program, high number of respondents (33.33%) believed on effective and 20% are added on more effective. Around 32. 33 % of respondents are in neutral point. It seems that, 50 % of the respondents have highly positive attitude (MD = 4) towards

effectiveness of educational and skill training program. However, their average perception (M= 3.47; SD = 1.24) is highly positive too.

More respondents (40%) believed that effectiveness of the Freed Kamalari Program in Quality Life Style seemed at a neutral point. Some respondents (20%) find it more effective and 33.33 % of the respondents find it just effective. Over all, half of the respondents (MD = 4) believed that the freed Kamalari program enhanced the quality life style. Their average perceptions (M = 3.6; SD = 1.05) towards the effectiveness of the Freed Kamalari Program in terms of enhancing the quality life style is positive.

While talking about the Satisfaction for Target Group Selection for Program Participations, high number of respondents (50%) are in neutral point. Equal number of respondents (16.67%) believed on Satisfaction for Target Group Selection for Program Participations. It seems that 50% of the respondents are above the neutral point and half of them are (MD = 3) less than neutral level. Whatever the percentage is, their average perception (M= 3.25; SD = 1.33) is positive.

Sustainability Matters for Quality Life

The result from the quantitative method is integrated with the qualitative method in this section. The overall audio data were transcribed at first, and coded them into the theme. The common theme from the respondents was used to evaluate the quantitative results too. Drawing on the transcribed data, it was concluded that the participants in the Focus Group Discussion (FGD) had the same responses regarding the Freed Kamalari Program as the survey findings.

All of the respondents had the same voice: "*Launching the program is not enough; it should get continuity for quality life."* One of the respondents shared her experience from the women development section that the amount of loan which they are receiving and the funding which they are collecting has really "changed the quality of life." One of the speakers from the Tharu community, currently working in an NGO, shared his experience as,

> My mother was a Kamalari. She received some funds from such entities and she invested that money in my education. I completed my Bachelor’s degree and came to this level. Nobody can request me to work as Kamalari in my community. I have been able to live a quality life due to the different Kamalari programs. Without the help of the Ministry of Women, Children and Social Welfare, I would not have been in this level of empowerment.
>
> He continued,

Science and technology come ahead before development of their thinking level, it can be dangerous for them. He also added more on future training programs like child marriagetoo.

We can trace that from 2067 BS to 2073 BS, there is a very low and constant enrollment in freed Kamalari training program. One of the participants said, ‘*In total, around 17 hundred Kamalaries are in Bardiya* some of them are getting training and some of them don’t know about what activities are going on. Some of the Kamalaris are getting funds for their education and they have used the fund for their quality life.

Conclusions

In conclusion, the Freed Kamalari program initiated by the Ministry of Women, Children and Social Welfare has helped the Kamalaris to improve the quality of their lives. Many participants are benefitted through the free Kamalari training program in their business and professional development. With some exceptions, the program has proved effective.

Recommendations

- There are significant achievements gained from the the Freed Kamalari Program. Many of the participants are not engaged in the programs, resulting in the problem in their quality life. To address this issue, local communities or individuals should be mobilized to give information about the program.
- Despite the high involvement (77.80%) in skill training program, only 20% participants have been benefited. A separate Skilled Development Program should be conducted for the participants who were involved in the skill training program. The additional Skill Development Program may provide them with ideas about how and where they can use their knowledge and skills they have learnt.
- A separate tutorial training program should be conducted, ensuring high involvement in the tutorial program.
- 22.2% of participants in loan mobilization training program are highly contributing in health sector, pet farming, and business. To improve their business, the respective organizations can launch an entrepreneurship-training program for Kamalaris.
- Making self-decision is most important part of quality life and they are taking self-decision in some cases, which is a positive aspect. A series of talk programs may lead to enhance reliance on their self-decision. This kind of talk program should be conducted to strengthen their community.
- Despite the government efforts, there is still a section of Kamalaris who are not satisfied with the program. A survey should be conducted, involving various stakeholders and community members so as explore the reasons behind the dissatisfaction and measures to address the weaknesses.
- As per the suggestions from the stakeholders, further programs should be designed and implemented so as to cope with the changing need of time.
- In order to make an informed decision regarding the sustainability of the programs, the three-fold approach should be used: (1) The programs should get continuity, with more intensity and rigor, (2) the participatory evaluation should be conducted annually and stakeholders' and beneficiaries' concerns and feedbacks should be addressed, and (3) The budget allocated for the programs should be scaled up.
- If a Kamalari gets some funds from any organization but she gets married, then she will become Kamalari again. The main problem remains unsolved. So, the parallel training program on education and skilled development for Kamalari are essential to enhance the quality life style.

Reference

Creswell, J. W. (1999). Mixed-method research: Introduction and application. *Handbook of educational policy*, 455-472.

Östlund, U., Kidd, L., Wengström, Y., & Rowa-Dewar, N. (2011). Combining qualitative and quantitative research within mixed method research designs: a methodological review. *International journal of nursing studies*, *48*(3), 369-383.

Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative research*, *1*(3), 385-405. http://dwd.gov.np/en/download/2

Annex 1

Information About the Freed Kamalari Program and Involvement of Respondents

Table

Involvement in Program through Information

	Did you Inform?		Total
	Informed	Do not Informed	
Involved in Program	66%	-	66%
Do not Involved in Program	11%	23%	34%
Total	77%	23%	100%

(ख) महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययन

अध्ययनको सार

प्रस्तुत अध्ययनको शीर्षक "महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययन" हो । यस अध्ययनको मूल उद्देश्य महिलाको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक विकासका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरूको जानकारी लिने, महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाको सहभागिताको स्थितिको विश्लेषण गर्ने र महिला विकास कार्यक्रमको प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्ने रहेको छ ।

यस अध्ययनको अध्ययन क्षेत्र बझाङ, रामेछाप र नवलपरासी जिल्ला हुन् । जिल्लाहरूको छनोट गर्दा तीनवटै भौगोलिक क्षेत्रको प्रतिनधित्व हुने गरी हिमाली प्रदेशबाट बझाङ, पहाडी प्रदेशबाट रामेछाप तथा तराईबाट नवलपरासी जिल्लालाई छनोट गरिएको छ । जिल्लाको छनोट गर्दा सङ्घीय प्रदेशलाई समेत पनि ध्यान पुर्‍याइएको छ । जसमा ३ नं प्रदेशको रामेछाप, ४ नं प्रदेशको नवलपरासी र ७ नं प्रदेशको बझाङ रहेका छन् । संम्भावनायुक्त नमुना छनोट विधिको आधारमा नमुना छनोट गरिएका जिल्लामा महिला विकास कार्यक्रम लागु भएका महिला समूह/समिति/संस्थाहरू मध्येबाट ४ वटा महिला समूह/समिति/संस्थाको छनोट गरिएको छ । नमुना छनोटमा परेका जिल्लामा कार्यरत महिला विकास अधिकृत १ जना, ४ वटा महिला समूह/समिति/संस्थाका अध्यक्ष वा उपाध्यक्ष ४ जना, महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरू एउटा समूह/समिति/संस्थाबाट ३ जनाका दरले १२ जना, महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी अन्य महिलाहरू एउटा समूह/समिति/संस्थाबाट ३ जनाका दरले १२ जना तथा समूह/समिति/संस्थाको वरिपरि रहेका तर महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू एउटा समूह/समिति/संस्थाको वरिपरिबाट ३ जनाका दरले १२ जनाको छनोट गरिएको छ । नमुना छनोटमा परेकाहरूको अन्तर्वार्ता लिने तथा लक्षित समूह छलफल गरिएको छ । यसै गरी समूह/समिति/संस्थाको वरिपरिरहेका १० वटा घरधुरी सर्वेक्षण गरी प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । त्यसैगरी पत्रपत्रिका, प्रतिवेदन, जनर्ल, पुस्तकहरू, अप्रकाशित शोध, अध्ययनहरू तथा website बाट द्वितीयक तथ्याङ्कको सङ्कलन गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक प्रकृतिका तथ्याङ्कहरूको प्रयोग गरिएको र तथ्याङ्कहरूलाई व्याख्यात्मक एवं विश्लेशषणात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको छ । यो अध्ययन गुणात्मक प्रकृतिको भएको हुँदा अन्तर्वार्ता, समूह छलफल तथा घरधुरी सर्वेक्षण गरी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । यस अध्ययनको मुख्य प्राप्तिहरूमा महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गठन भएका महिला समूह/समिति/संस्थाहरूको सङ्ख्या तथा महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक शसक्तीकरणका लागि गरिने कार्यक्रमहरूको प्रकार जिल्ला अनुसार फरकफरक रहेको, जिल्लामा रहेको दलित

जनजाति महिलाहरूको कुल जनसङ्ख्यामध्ये बझाङ जिल्लामा ४६.५९ प्रतिशत रामेछाप जिल्लामा २४.२६ प्रतिशत र नवलपरासी जिल्लामा २२.५३ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू मात्र महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका थिए । त्यसैगरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका महिलाहरूमध्ये बझाङ जिल्लामा २१.८४ प्रतिशत दलित जनजाति महिला र ७८.१६ प्रतिशत अन्य समुदायका महिला रहेको पाइयो । त्यस्तै रामेछाप जिल्लामा दलित जनजाति महिला ५४.८५ प्रतिशत र अन्य महिला ४५.१५ प्रतिशत तथा नवलपरासी जिल्लामा ३२.१२ प्रतिशत दलित जनजाति महिला र ६७.८८ प्रतिशत अन्य महिला रहेका छन् । दलित जनजाति महिलाहरूको तुलनामा समुदायमा रहेका अन्य समुदायका महिलाहरूको सहभागिता धेरै रहेको, महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये निरक्षर वा लेखपढ गर्न नसक्ने ४७.२४ प्रतिशत, सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने ३३.३३ प्रतिशत, कक्षा १० सम्म पढेका १३.८८ प्रतिशत र एस.एल.सी.. वा सो भन्दा माथिको शैक्षिक योगयता भएका ५.५५ प्रतिशत रहेको पाइयो । यसरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका अधिकांश दलित जनजाति महिलाहरू निरक्षर रहेको पाइयो । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये १९.४४ प्रतिशत ३०-४० वर्ष उमेर समूहका, ३०.५५ प्रतिशत ४०-५० वर्ष उमेर समूहका, ४१.६६ प्रतिशत ५०-६० वर्ष उमेर समूहका र ८.३३ प्रतिशत ६० भन्दा माथिका उमेर समूहका रहेका पाइयो । महिला समूह/समिति/संस्थाको गठन गर्दा केही समावेशी बनाउने प्रयास भए तापनि दलित तथा जनजाति महिलाहरूको उल्लेखनीय सहभागिता हुन सकेको पाइएन । समूह/समिति/संस्थाको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाहरू पुग्न सकेका पाइएन । महिला विकास कार्यक्रम सबै समुदायको पहुँचमा पुग्न नसकेको र पुगेको ठाँउमा पनि समूहमा आबद्ध गराउने सन्दर्भमा माथिल्लो निकायबाट खासै प्रयास भएको पाइँदैन। अशिक्षा र समुदायमा अझै पनि व्याप्त रहेको परम्परागत सोच एवं संस्कारका कारण कतिपय दलित जनजाति महिलाहरू चाहेर पनि समूह/समिति/संस्थामा आबद्ध हुन नसकेको पाइयो । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणको क्षेत्रमा थोरै भए पनि परिर्वतन आएको पाइयो । अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलनामा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता तथा उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक स्थिति कमजोर रहेको पाइयो ।

समुदायमा रहेका सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिकरूपमा विपन्न वर्गका सबै महिलाहरूसम्म पुग्ने गरी महिला विकास कार्यक्रमलाई विस्तार गर्नुपर्ने, महिला विकासका लागि सञ्चालन भएका विभिन्न कार्यक्रमहरूमा दलित तथा जनजाति महिलाहरूको बढी भन्दा बढी सहभागिता गराउनको लागि सर्वप्रथम महिला शिक्षा कार्यक्रम वा महिला सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । त्यसको लागि महिला विकास कार्यक्रमअन्तर्गत महिला शिक्षा, प्रौढ शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने, दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि उनीहरूको आवश्यकता अनुसार छुट्टै कार्यक्रमको व्यवथा गर्नुपर्ने र महिला समूह, समिति वा संस्थाको गठन गर्दा प्रमुख या उपप्रमुख पदमा अनिवार्यरूपमा दलित जनजाति महिला हुनुपर्ने व्यवस्था महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शनमा नै गरिनु पर्ने कुरालाई सुझावको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

सबै मानव एकै हुन् भनिए तापनि नेपाली समाजमा त्यो कुरा अझै लागु हुन सकेको पाइँदैन । बहुजातीय नेपाली समाजमा जातीय विभेद अझै पनि कायम रहेको पाइन्छ । विगतको तुलनामा नेपाली समाजमा केही परिर्वतन आए तापनि पूर्णरूपमा विभेदमुक्त नेपाली समाजको निर्माण हुन सकेको पाइँदैन । नेपाली समाजमा अझै पनि जातीय विभेदले जरो गाडेर बसेको छ । समुदायमा दलित जनजाति महिलाहरूप्रति गरिने व्यवहारमा सामान्य परिर्वतन आएको भए तापनि अदृश्यरूपमा जातीय विभेद कायमै रहेको पाइन्छ । केही कुरामा समानता पाउन सकिए तापनि विभेदमुक्त समाजको निर्माण हुन सकेको छैन । महिला तथा बालबालिका विभागको महिला विकास कार्यक्रमले महिला सशक्तीकरणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । महिलाहरू सशक्त भए भने घरपरिवार सक्षम हुन्छ । घरपरिवार सक्षम हुनु भनेको समाज सक्षम हुनु हो र समाज सक्षम हुनु भनेको समग्रमा राष्ट्रको विकास हुनु हो । महिला सशक्तीकरणका माध्यमले, सामाजिक मूल्यमान्यतामा परिवर्तन हुन्छ र सम्पन्नताले गरिबीलाई पाखा लगाउँदछ । अरु थुप्रै परिलाभहरू पनि मिल्दछन् । कार्यक्रमको प्रत्यक्ष उद्देश्य भने महिलाको सशक्तीकरण नै हो । २०३८ सालमा महिला विकास शाखा खडा भएपछि कार्यक्रम पनि त्यही नै नामले चलाइयो । झन्डै साढे तीन दशकपछि महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू देशव्यापी भएका छन् । यी कार्यक्रममा १० लाख बढी महिला प्रत्यक्षतः सहभागी छन्।

राष्ट्रको उन्नतिका लागि त्यहाँका जनताका सामाजिक आर्थिक शैक्षिक अवस्थामा निर्भर रहने गर्दछ। विकास भन्नेवित्तिकै केवल भौतिक पक्ष मात्र नभई सामाजिक पक्ष पनि जोडिएर आउने गर्दछ । जब समाजमा रहेका विभिन्न समुदायका मानिसहरूको सामाजिक, आर्थिक स्थितिमा सुधार आउँछ विकासले स्वतः फड्को मार्ने गर्दछ । परिवर्तनका विभिन्न सूचकहरूमध्ये शैक्षिक सूचकलाई महत्त्वपूर्ण सूचकको रूपमा लिने गरिन्छ । नागरिकमा चेतनाको विकास हुन्छ त्यसले अन्य क्षेत्रको विकासमा पनि प्रभाव पार्ने गर्दछ ।नेपाली समाजमा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । ती समुदायहरूको सामाजिक, आर्थिक शैक्षिक स्थितिमा विविधता छ ।नेपाली समाजमा पुरुष र महिलाहरूको बीचमा ठूलो खाडल रहेको छ । नेपाली महिलाहरूको साक्षरता दर पुरुषको तुलना न्यून रहेको छ । नेपाली महिलाहरूको आर्थिक अवस्था कमजोर छ ।अझै पनि कतिपय महिलाहरू पुरुषमा निर्भर रहनु परेको छ । अधिकांश महिलाहरू घरभित्रकै काममा सीमित रहेका छन् । यसरी पुरुषको तुलनामा महिलाहरू सामाजिक आर्थिक एवं वैयक्तिक रूपमा पछाडि रहेका छन् । महिला महिलाहरू बीचमा पनि विविधता रहेको छ । अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलना दलित

जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक स्थिति कमजोर रहेको कुरा विभिन्न समयमा प्रकाशन भएका प्रतिवेदनहरूले देखाउने गरेको छ । यिनै सामाजिक आर्थिक एवं वैयक्तिकरूपमा पछाडि परेका समुदायलाई लक्षित समूह भन्ने गरिन्छ । सामाजिकरूपमा विभेदित, आर्थिकरूपमा परनिर्भर र वैयक्तिकरूपमा कमजोर महिलाहरूलाई सशक्तीकरणका माध्यमबाट सामाजिक आर्थिक एवं वैयक्तिकरूपमा अगाडिलाई त्यस्ता महिलाहरूलाई लक्षित गरी विभिन्न प्रकार महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन् । देशका ७५ वटै जिल्लामा यस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालित छन् ।

यसरी समुदायमा आर्थिक, सामाजिक एवं वैयक्तिकरूपमा पछाडि परेका महिलाहरूलाई लक्षित गरी विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको भए तापनि ती कार्यक्रमहरू खास लक्षित समुदायसँग पुग्न नसकेको कुरा बेला बेलामा बाहिर आइरहने गर्दछन् । यसै सन्दर्भमा महिलाहरूलाई लक्षित गरी सञ्चालन गरिएका महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता के कस्तो रहेको छ भन्ने कुराको अध्ययन यहाँ गरिएको छ ।

१.२ अध्ययनका उद्देश्यहरू

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजातिको सहभागिताको अध्ययन गर्नु यस अध्ययनको साधारण उद्देश्य रहेको छ । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू यसप्रकार रहेका छन् :

क) महिलाको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक विकासका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरूको जानकारी लिने ।

ख) महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाको सहभागिताको स्थितिको विश्लेषण गर्ने ।

ग) महिला विकास कार्यक्रमको प्रभावकारीताको लेखाजोखा गर्ने ।

१.३ सन्दर्भ साहित्यको समीक्षा

अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्ष, १९७५ र सयुक्त राष्ट्र सङ्घीय दशक (१९७६-१९८५) ले विश्वव्यापीरूपमा महिलाहरूलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउने काम गरेको पाइन्छ । सन् १९७९ मा न्यूयोर्कमा महिलाविरुद्ध सबै प्रकारको हिंसा उन्मुलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि पारित गरेको र त्यसको प्रभाव नेपालमा पनि परेका कारण सन् १९७६-१९८१ को वीचमा नयाँ पहल र अध्ययनहरू सुरु भएको र छैटौं पञ्च वर्षीय योजना २०३७- ०४२ मा पहिलो पटक विकास कार्यमा महिलाहरूको सहभागिता प्रवद्धन गर्न नीति बनेको पाइन्छ ।

नेपालको कुल जनसङ्ख्यामा ५१.५३ प्रतिशतमा रहेका महिलाको सामाजिक, आर्थिक अवस्था र आवश्यकता विभिन्न किसिमका रहेका छन् । आधाभन्दा बढी जनसङ्ख्या रहे पनि शैक्षिक र चेतनाको स्तर कम रहेकाले पिछडिएका विपन्न महिलाहरूलाई चेतना जागरण, क्षमता विकास र सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट आर्थिक, सामाजिक एवं राजनीतिक मूल प्रवाहीकरण गर्नु महिला विकास कार्यक्रमको मुख्य ध्येय हो । ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था कार्यक्रमको रूपमा

आर्थिक वर्ष २०३९/४० मा सुरु भएको महिला विकास अभियान कार्यक्रमहरू अहिले ७५ वटै जिल्लामा लागु भएको छन् ।

महिला विकस कार्यक्रमले समतामा आधारित समुन्नत परिवार को परिकल्पना गरेको छ भने पिछडिएका र विपन्न महिलाहरूलाई चेतना जागरण क्षमता विकास र सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट आर्थिक, सामाजिक एवं राजनीतिक मूलप्रवाहीकरण गरी समतामूलकरूपले पारिवारिक जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्ने तथा महिला वर्गको हकहितको संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्ने ध्यये राखेको छ । महिला विकास कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य यसप्रकार रहेका छः

- आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनैतिकरूपमा पिछडिएका र अवसरबाट बञ्चित रहेका विपन्न महिलाहरूको विकासको लागि चरणवद्ध रूपमा चेतना जागरण, क्षमता विकास, एवं सामाजिक परिचालन गर्दै स्थानीयस्तरमा महिलाहरूको क्षमता सक्षम र आत्मनिर्भर, सामुदायिक संस्थाहरूको विकास तथा प्रवद्धन गर्ने र त्यसका लागि सहकार्यको अवधारणलाई समेत प्राथमिकता दिने,
- महिला सशक्तीकरण गरी लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्ने,
- सामाजिक कुरीति, चेलिबेटी बेचबिखन, देहव्यापार, घरेलु हिंसा लगायतका महिलाविरुद्धका अपराध नियन्त्रणका लागि पुरुष वर्गको समेत सहभागितामा सामाजिक जागरण बढाउने,
- स्रोत, साधन र रोजगारीका अवसरमा महिला वर्गको पहुँच तथा समानुपातिक नियन्त्रण स्थापनाका लागि पहल तथा समन्वय गर्ने,
- लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणका क्षेत्रमा विशषेज्ञ सेवासमेत दिन सक्ने गरी Center of Excellence का रूपमा संस्थागत क्षमताको विकास गर्ने महिला वर्गको उन्नति तथा लैङ्गिक शासनप्रणालीका लागि सम्बन्धित संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि योगदान समेत दिने रहेको छ ।

सशक्तीकरण शून्यतामा हुँदैन । त्यसका लागि कार्यकलाप चाहिन्छ । कार्यकलापमा आधारित सशक्तीकरणमा गर्न सक्ने र साथै गरेर सिक्ने प्रक्रियाहरू हुन्छन् । कार्यक्रमको पहुँचका कैयौं विशेषता पहिल्याउन सकिन्छ । शैक्षिक सशक्तीकरण कार्यक्रमअन्तर्गत सहभागीहरू जीवनपर्यन्त सिकाइको प्रक्रियामा भर्ना भएझैं मानिन्छन् । अनेक प्रकारका विषयहरू, जसमध्ये केही सबैलाई अनिवार्य उपायद्वारा पनि सिकाइका अवसर सिर्जना गरिन्छन् । सङ्गठित सशक्तीकरण व्यक्तिको त हुन्छ तर प्रक्रिया व्यक्तिगत हुँदैन । सामाजिक-आर्थिक सशक्तीकरणलाई सशक्तीकरणका सामाजिक-आर्थिक पक्षहरूसँगसँगै राखिन्छ । सशक्तीकरणका तीनवटा कार्यमूलक बुँदालाई तल प्रस्तुत गरिएको छः-

- सामाजिक भूमिका विस्तार गरेर दैनिक जीवन फेर,
- आर्थिक गतिविधि बढाएर अभावको घेराबाट निकास लेऊ र
- सङ्गठित कार्यकलापलाई बढवा दिएर विभेद विरोधी सामाजिक शक्ति सिर्जना गर ।

सहभागितामूलक समूह सदस्यहरूलाई सेवाका प्रापकको रूपमा होइन, सर्जकको रूपमा हेरिन्छ । सहभागिताको प्राथमिक मञ्च वडा तहमा खडा गरिन्छ, जहाँ त्यस क्षेत्रका सारा समूह सदस्य

प्रत्येक महिना जम्मा हुनुपर्दछ । आफूलाई व्यक्त गर्नुहोस्, अर्काका कुरा सुन्नुहोस्, मुद्दामा आफ्नो पक्षबाट अनि अर्काको पक्षबाट पनि हेर्नुहोस्, सम्भावनाहरूको सर्वेक्षण गर्नुहोस् र आफ्नो परिप्रक्ष्य फराकिलो पार्नुहोस् । कार्यसूचीमा गर्ने खालका विषय त पर्ने नै भए । सशक्तीकरण प्रभावका अर्थमा भने ती सोच्ने खालका विषयभन्दा कम महत्त्वका हुन्छन् ।

लक्षित समूह

ग्रामीण क्षेत्रमा बसोवास गर्ने २० वर्षमाथिका महिलाहरूमा देहायको कुनै एक वा दुवै कारणले विपन्नता रहेको हुन्छः

- कहिल्यै विद्यालय नगएका वा गए तापनि प्रवेशिका परीक्षासम्म उत्तीर्ण गर्न नसकेका शैक्षिक रूपमा वञ्चित र
- आफ्नो जग्गा वा आम्दानीको नियमित स्रोतबाट वर्षदिन खान नपुग्ने परिवारका आर्थिकरूपमा बञ्चित ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा विभागीय कार्यक्रम पुग्नुपर्ने महिलाको सङ्ख्या ५१ लाख ९६ हजार हुन्छ । त्यसो त, यो मोटामोटी अनुमान हो । खास सङ्ख्या निकाल्न देहाय बमोजिम घटाउनु पर्ने हुन्छः-

- अर्काको उपज वा श्रममा आधारित व्यवसाय भएका र त्यसकारण सहकारी कार्यका प्रक्रियामा साँच्चिकै सहभागी हुन सक्तछन् भनेर अपेक्षा गर्न नसकिने महिलाहरू,
- समुदायका अरुहरूकोसँग बाझिने व्यक्तिगत महत्त्वकाङ्क्षा भएका महिलाहरू र
- आफ्नो स्वतन्त्र रोजाइले विभागको कार्यक्रममा सहभागी हुन नचाहने महिलाहरू ।

ठीक अङ्कमा पुग्न मुस्किल छ भन्ने त सहजै अनुमान हुन्छ । सम्भवतः २० प्रतिशतको व्यवस्था अवास्तविक हुनेछैन । यसरी लक्षित समूहको खास आकार ४९ लाख ५७ हजारको हाराहारीमा झर्दछ । सहभागी महिलाको वैयक्तिक, आर्थिक, सामाजिक सशक्तीकरणमा न्यूनतमस्तर देहायबमोजिम निर्धारण गरिएको छः-

- लैङ्गिक समताः छेकबारजन्य चलनको अवज्ञा, व्यावहारिक लैङ्गिक आवश्यकताको सम्बोधन, पारिवारिक एवं सामुदायिक सकारात्मक कार्य (Affirmative actions) ;
- प्रजनन स्वास्थ्यः प्रजनन स्वास्थ्यको प्राथमिक ज्ञान, समस्या बताउने अनि उपचार गराउने तत्परता, पारिवारिक असंवेदनशीलताको अवस्थामा छिमेकी संवेदनशीलता;
- जीवनोपयोगी शिक्षाः आफूलाई व्यक्त गर्ने, अर्काका कुराको परख गर्ने, निर्णय लिने आत्मविश्वास र
- पुगीसरी सम्पन्नताः वर्षौंभरि खान पुग्ने आयस्रोत, भइपरी आए दुई महिनाको निर्वाह खर्च धान्न सक्ने बचत र विद्यालय तहसम्मको शैक्षिक एवं स्वदेशमा उपलब्ध आवश्यकीय उपचार खर्च बेहोर्न सक्ने ।

विकास परिर्वतनसँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ । विकास भन्ने वित्तिकै भौतिक पक्षको मात्र नभई मानवीय

पक्षको कुरा पनि जोडिएर आएको हुन्छ । जब समुदायमा वा राज्यमा बसोबबास गर्ने मानिसहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं शैक्षिक क्षेत्रमा परिर्वतन आउँछ तब विकासले स्वतः गति लिएको पाइन्छ। विकासमा महिलाको सहभागिता सन्दर्भमा विभिन्न दृष्टिकोणको प्रतिपादन भएको पाइन्छ । सन् १९७० को दशकमा अमेरिकी उदारवादी महिलाहरूले विकासमा महिला (Women in Development) भन्ने अवधारणाको प्रतिपादन गरेका थिए । यस अवधारणाले समस्त विकास कार्यक्रममा महिलाहरूको संलग्नतालाई जोड दिएको पाइन्छ । यसमा महिलाको लिङ्गीय भूमिका समाजका के कसरी विकास भएको छ भन्ने तथ्यलाई भन्दा पनि विकासको मूल प्रवाहबाट महिलाहरू वञ्चित भएको, महिला हक र अधिकार कुन्ठित भएको तथा महिला स्वतन्त्रताका सवालमा बाधा उत्पन्न भएको पक्षलाई यस अवधारणाले जोड दिएको छ । महिलाहरूको विद्यमान अवस्थामा सुधार ल्याउन महिलाहरूलाई विकास योजनाहरू समावेश गराउनु पर्ने, स्रोतहरूमा महिलाहरूको पहुँच बढाई महिला पुरुषबीच रहेका असमानता हटाई समानता आधारित समाज निर्माण गर्ने कुरालाई त्यस अवधारणा जोड दिएको छ । सन् १९७० को उत्तरार्द्धमा विकास र महिला (Women in Development) भन्ने अवधारणाको विकास भयो । यस अवधारणाले महिलाहरू घरपरिवार भित्रै र अन्य तह र तप्कामा पनि पुरुषहरूसँग बढी निर्भर रहनु पर्ने परिस्थिति सिर्जना भएको र विकासका प्रत्येक तह र प्रक्रियामा पुरुषसरह महिलाहरूको समान सहभागिता अभिवृद्धि गर्न महिलाहरूलाई समान अवसर, पहुँच, सहभागिता र समानता दिलाउन ठोस कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्नेमा यस अवधारणाले जोड दिएको छ । यस अवधारणाले विकास पुरुषसरह महिला सहभागितालाई जोड दिन्छ । सन् १९८० को दशकपछि सामाजिक लिङ्ग र विकास (Gender and Development) अवधारणा विकास भयो । समताउन्मुख (Equity Oriented) सिद्धान्तमा आधारित यस अवधारणाले लैङ्गिकतालाई जोड दिन्छ । विशेष गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, अवसर, रोजगारी, आर्थिक उपार्जन र परिचालन तथा सामाजिक भूमिकामा महिला र पुरुषको समान पहुँच हुनुपर्ने कुरालाई यसले जोड दिन्छ (आचार्य, २०६५) । विकासका हरेक पक्षमा पुरुष सरह महिलाहरूको समान सहभागितालाई यस अवधारणाले जोड दिएको छ । यसरी विकासका हरेक चरणमा महिला र पुरुषको समान भूमिका हुने भएकाले महिलाहरूलाई सामाजिक आर्थिक एवं वैयक्तिक क्षेत्रमा पुरुषसरह अगाडि ल्याउनु पर्ने र त्यसको लागि महिलाहरूलाई सशक्तीकरणको खाँचो पर्ने कुरा माथि सिद्धान्तहरू जोड दिएका छन् ।

नेपालको संविधानले स्थानीय तहको स्थानीय कार्यपालिकाको गठन गर्दा समावेशीताको आधारमा गरिने व्यवस्था गरेको छ । गाँउ वा नगर कार्यपालिकाको प्रमुख र उपप्रमुख मध्ये एकमा महिला हुनुपर्ने, वडा सदस्यहरूमा १ जना दलित महिला तथा १ जना दनजाति महिला सदस्य अनिवार्य हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै गरी गाँउ वा नगर उपप्रमुखको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय न्याक समिति गठन गरिने व्यवस्था गरेको छ । यसरी कानुन मै पनि दलित तथा जनजाति महिलाहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिएको पाइन्छ । संविधानको भाग तीन मा मौलिक हक र कर्तव्यअन्तर्गत सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, समानताको हक छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, महिलाको हक, दलितको हक, सामाजिक न्यायकको हक आदिको व्यवस्था गरेको छ । ती हकहरूमा पनि सामाजिक, आर्थिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, जनजातिहरूको सशक्तीकरण र विकासमा जोड दिएको पाइन्छ । त्यसैगरी नेपालको संविधानको भाग २७ मा विभिन्न आयोगहरू गठन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

जसमा महिलाहरूलाई विकासको मूलप्रवाहमा समाहित गर्न तथा राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा महिलासम्बन्धी कानुनको व्यवस्था गर्नको लागि महिला आयोग गठन गर्ने, छुवाछुत, उत्पीडन र विभेदको अन्त्य गरी दलित समुदायलाई राष्ट्रिय विकासको मूलप्रवाहमा समाहित गर्न राष्ट्रिय दलित आयोग, समोवशी आयोग, आदिवासी जनजाति आयोग, मधेशी आयोग, थारु आयोग र मुस्लिम आयोग गठन गरिने व्यवस्था गरेको छ (नेपालको संविधान, २०७२) ।

यसरी कानुनमा नै विभिन्न हक अधिकारको व्यवस्था तथा आयोगहरूको गठन गरी दलित तथा जनजातिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउने प्रयास गरेको पाइन्छ । दलित तथा जनजाति महिलाहरूलाई बाहिर ल्याउन र माथि उठाउन थप हौसला प्रदान गरेको छ । अझै पनि नेपालमा पुरुषको तुलनामा महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एव वैयक्तिक स्थिति कमजोर रहेको पाइन्छ। महिलाहरूको सन्दर्भमा मात्र हेर्दा पनि अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलनामा दतिल जनजाति महिलाहरूको स्थिति कमजोर रहेको पाइन्छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको २०६८ सालको जनगणनाको तथ्याङ्कअनुसार नेपालमा पुरुषको तुलनामा महिलाको सङ्ख्या धेरै रहेको पाइन्छ । नेपालको कुल जनसङ्ख्यामा ५१.५३ प्रतिशत महिला रहेको पाइन्छ । १२५ जातजातिको बसोवास रहेको नेपाली समाजमा महिलाको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक स्थिति पनि समुदाय अनुसार फरकफरक रहेको पाइन्छ । नेपाली समाज अझै पनि जातीय विभेदबाट पूर्णरूपमा माथि उठ्न सकेको पाइँदैन ।

सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको प्रभावकारिता शीर्षकमा राउत (२०६३), ले उदयपुर जिल्लालाई अध्ययन क्षेत्र बनाएर गरिएको अध्ययनमा समुदायमा पुरुषको तुलनामा महिलाहरू पछाडि रहेका महिलाहरूलाई सामाजिक विकासको मूलधारमा ल्याउनको लागि उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक पक्षमा सुधार आवश्यक रहेको छ । समुदायका महिलाहरू त्यसमा पनि दलित महिलाहरूको स्थिति कमजोर रहेको छ । उनीहरूलाई लक्षित गरी विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको भए तापनि ती कार्यक्रमहरू प्रभावकारी बन्न नसकेको तर महिलाहरूलाई लक्षित गरी सञ्चालन गरिएको सामाजिक परिचालन कार्यक्रमले महिलाहरूको मनोबल बढाउने काम गरेको र सामाजिक परिचालन कार्यक्रम सञ्चालन भएपछि महिलाहरू बाहिरी समाजसँग घुलमिल हुन सकेको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ भने सामाजिक परिचालनसम्बन्धी कार्यक्रममा समुदायका आर्थिकरूपमा विपन्न महिलाहरूलाई बढीभन्दा बढी सहभागी बनाउन उनीहरूको आर्थिक सामाजिक एवं वैयक्तिक सशक्तीकरणमा जोडदिनु पर्ने कुरालाई सुझावको रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

महिला सशक्तीकरणले उनीहरूको सामाजिक आर्थिक विकासमा पुर्‍याएको योगदान शीर्षकमा (जोशी २०६८), डोटी जिल्लालाई अध्ययन क्षेत्र बनाई गरिएको एक अध्ययनमा डोटी जिल्लाको दुर्गम राना गाउँमा बसोवास गर्ने अधिकांश महिलाहरूलाई सामाजिक विभेद, आर्थिकरूपमा विपन्न र आफ्ना समस्याहरू भन्न नसक्ने वा आफूहरूमाथि हुने गरेका विभिन्न प्रकारका विभेद एवं हिंसाका घटनाहरू समेत लुकाएर राख्ने गरेको अवस्था रहेकोमा महिला सशक्तीकरणको कार्यक्रम सञ्चालन भएपछि उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक स्थितिमा परिवर्तनहरू देखा परेको पाइन्छ । महिला सशक्तीकरणको कार्यक्रम सञ्चालन भएपछि महिलाहरू सामाजिकरूपमा सचेत हुन थालेका, महिला

माथि हुन विभेद, हिंसाका घटनाहरू कम हुँदै गएका, समुदायमा महिलाहरूप्रति गरिने व्यवहार र महिलाहरूलाई हेरिने दृष्टिकोणमा परिवर्तन आएको, दलित जनजाति र अन्य ठूला जातिबीचको अन्तर घट्दै गएको, महिलाहरू पनि घरायसी काममा मात्र सीमित नभई समूह गठन गर्ने, विभिन्न आयमूलक तालिमहरू लिएर आर्थिकरूपमा पनि सक्रिय हुन थालेको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ । समुदायका रहेका सबै महिलाहरूलाई सामान्य साक्षरता बनाउने, चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने र महिलाको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक सशक्तीकरणका थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेर समुदायमा परिवर्तन ल्याउन सकिने भएका हुँदा त्यसमा माथिल्लो निकायबाट थप पहल गर्नुपर्ने कुरालाई सुझावको रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

निष्कर्ष

विकास परिर्वतनसँग सम्बन्धित रहेको र विकासका लागि महिला सहभागिता अनिवार्य रहेको कुरालाई विभिन्न सिद्धान्तहरूले पनि जोड दिएको पाइन्छ । नेपालमा छैटौं पञ्चवर्षीय योजना २०३७-०४२ मा पहिलो पटक विकास कार्यमा महिलाहरूको सहभागिता प्रवर्द्धन गर्न नीति बनेको र वर्ष २०३९/४० बाटै महिला विकास अभियान कार्यक्रमहरू सुरु भई अहिले ७५ वटै जिल्लामा महिला विकास कार्यक्रम लागु भएको पाइन्छ । नेपालको कुल जनसङ्ख्यामा ५१.५३ प्रतिशतमा रहेका महिलाको सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक र चेतनाको स्तर कम रहेकाले पिछडिएका र विपन्न महिलहरूलाई चेतना जागरण, क्षमता विकास र सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट आर्थिक, सामाजिक एवं राजनीतिक मूल प्रवाहीकरण गर्न महिला विकास कार्यक्रम सक्रिय रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी नेपालको मुख्य कानुन संविधानमा नै विभिन्न हक अधिकारको व्यवस्था तथा आयोगहरूको गठन गरी दलित तथा जनजातिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउने प्रयास गरिएको, दलित तथा जनजाति महिलाहरूलाई घर बाहिर ल्याउने र उनीहरूको सामाजिक, आर्थिकस्तर माथि उठाउन थप हौसला प्रदान गरेको पाइन्छ । महिला बालबालिका तथा सामाजकल्याण मन्त्रालय र महिला तथा बालबालिका विभागले दलित जनजातिहरूलाई लक्षित गरी महिला विकासका विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको पाइन्छ । त्यसै सन्दर्भमा महिलाको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक विकासका लागि सञ्चालन गरिएका विभिन्न कार्यक्रमहरूमा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययन यहाँ गरिएको छ ।

अध्ययन विधि

अध्ययनलाई प्रभावकारी बनाउन तथा अध्ययनका उद्देश्यहरू प्राप्ति गर्नका लागि विभिन्न प्रकारका अध्ययन ढाँचा एवं अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको हुन्छ । यस अध्ययनमा प्रयोग गरिएको अध्ययन ढाँचा एवं अध्ययन विधिको जानकारी यस परिच्छेदमा गरिएको छ ।

२.१ अध्ययन ढाँचा

यस अध्ययनमा सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक प्रकृतिका सूचना र तथ्याङ्कहरूको प्रयोग गरिएको छ । सूचना र तथ्याङ्कहरूलाई व्याख्यात्मक एवं विश्लेषणात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२ नमुना छनोट प्रक्रिया

यस अध्ययनमा रामेछाप, नवलपरासी तथा बझाङ जिल्लालाई केन्द्रित गरिएको छ । जिल्लाहरूको छनोट गर्दा तीनवटै भौगोलिक क्षेत्रको प्रतिनधित्व हुने गरी हिमाली प्रदेशबाट बझाङ, पहाडी प्रदेशबाट रामेछाप तथा तराईबाट प्रदेश बाट नवलपरासी जिल्लालाई छनोट गरिएको छ । जिल्लाको छनोट गर्दा सङ्घीय प्रदेशलाई समेत आधार मानी छनोट गरिएको छ । जसमा ३ नं प्रदेशको रामेछाप, ४ नं प्रदेशको नवलपरासी र ७ नं प्रदेशको बझाङ रहेका छन् । नमुना छनोट गरिएका जिल्लामा महिला विकास कार्यक्रम लागु भएका ४ वटा महिला समूह/समिति/संस्थाको छनोट गरिएको छ । सम्भावनायुक्त नमुना छनोट विधिका आधारमा महिला समूह/समिति/संस्थाको छनोट गरिएको छ । त्यसैगरी नमुना छनोटमा परेका जिल्लामा कार्यरत महिला विकास अधिकृत १ जना, ४ वटा महिला समूह/समिति/संस्थाका अध्यक्ष वा उपाध्यक्ष ४ जना, महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरू एउटा समूह/समिति/संस्था बाट ३ जनाका दरले १२ जना, महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी अन्य महिलाहरू एउटा समूह/समिति/संस्था बाट ३ जनाका दरले १२ जना तथा समूह/समिति/संस्थाको वरिपरिरहेका तर महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू एउटा समूह/समिति/संस्थाको वरिपरिबाट ३ जनाका दरले १२ जनाको छनोट गरिएको छ । नमुना छनोटमा परेका सूचनादाताहरूसँग अन्तर्वार्ता लिने तथा लक्षित समूह छलफल गरिएको छ । यसै गरी समूह/समिति/संस्थाका वरिपरिरहेका एउटा समूह/समिति/संस्थाको वरिपरिका १० वटा घरधुरी सर्वेक्षण गरिएको छ ।

नमुना छनोट प्रक्रियासम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिका १ मा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका नं.१

क्र.सं	नमुना छनोट	जिल्लाको सङ्ख्या	नमुना छनोट गरिएका उत्तरदाताहरूको सङ्ख्या
१.	जिल्ला छनोट	३	रामेछाप, नवलपरासी र बझाङ
२.	महिला विकास अधिकृत	३×१	३
३.	समूह/समिति/संस्थाका अध्यक्ष वा उपाध्यक्ष	३×४	१२
४.	महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरू	३×१२	३६ जना
५.	महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी अन्य महिलाहरू	३×१२	३६ जना
६.	महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू	३×१२	३६ जना
७.	घरधुरी छनोट	३×४०	१२०

२.३ तथ्याङ्कका स्रोतहरू

यस अध्ययनमा प्राथमिक र द्वितीय स्रोतहरूबाट तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिएको छ । नमुना छनोट गरिएका जिल्लाहरूको स्थलगत भ्रमण गरी विभिन्न साधनहरू (अन्तर्वार्ता प्रश्नावली लक्षित समूह छलफल निर्देशिका तथा घरधुरी सर्वेक्षण) को प्रयोग गरी प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । त्यसैगरी विभिन्न प्रकाशित पत्रपत्रिका, प्रतिवेदन, जर्नल, पुस्तकहरू, अप्रकाशित अध्ययनहरू तथा website बाट द्वितीयक तथ्याङ्कको सङ्कलन गरिएको छ ।

२.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजातिको सहभागिताको अध्ययन प्राथमिक तथ्याङ्कमा आधारित रहेको छ । प्राथमिक तथ्याङ्कको सङ्कलन गर्दा अन्तवार्ता प्रश्नावली, लक्षित समूह छलफल निर्देशिका तथा घरधुरी सर्वेक्षण फाराम आदिको प्रयोग गरिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन तथा जम्मा उत्तरदाताहरूको सङ्ख्यात्मक विवरण तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छः—

तालिका नं. २

क्र.स.	तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू	क- कसको लागि	जम्मा उत्तरदाता सङ्ख्या
१.	अन्तर्वार्ता	क) महिला विकास अधिकृत	३×१ = ३
		ख) समूह/ समिति/ संस्थाका अध्यक्ष वा उपाध्यक्ष	३×४ = १२
		ग) महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिला	३×१२ =३६
		घ) महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी अन्य महिला	३×१२ = ३६
		ङ) महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति	३×१२ = ३६
२.	लक्षित समूह छलफल	क) महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिला ख) महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी अन्य महिला ग) महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति	३×३ = ९
३.	घरधुरी सर्वेक्षण	समूह/ समिति/ संस्था रहेका स्थानको वरिपरिका घरधुरी	३×४० = १२०

यस अध्ययनलाई प्रभावकारीरूपमा सम्पन्न गर्नको लागि माथि उल्लिखित उत्तरदाताहरूसँग अन्तर्वार्ता, समूह छलफल तथा घरधुरी सर्वेक्षण गरी आवश्यक तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

२.५ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण

प्राथमिक एवं द्वितीय स्रोतहरूबाट सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई तालिकीकरण गरी व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । तथ्याङ्कहरूलाई व्याख्यात्मक एवं विश्लेषणात्मक शैलीमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

नतिजा विश्लेषण

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजातिको सहभागिता सम्बन्धमा जिल्लागत अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई यस परिच्छेदमा व्याख्या एवम् विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरूको विवरण

जिल्लाहरूमा विभिन्न समूह/समिति/संस्थाहरूको गठन गरी महिलाहरूलाई यसमा आबद्ध गराउने, उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने गरेको पाइन्छ । यस अध्ययनका क्रममा नमुना छनोट गरिएका जिल्लाहरूका रहेका महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरूको विवरण तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ३ महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरूको विवरण

क्र.स	जिल्ला	महिला समूह सङ्ख्या	महिला समिति सङ्ख्या	महिला संस्था सङ्ख्या	जम्मा
१	बझाङ	२,७४९	४९९	१५	३,२७३
२	रामेछाप	२,८२९	३३४	२४	३,१८७
३	नवलपरासी	३,४२८	२५१	२०	३,६९९

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

तालिकाअनुसार बझाङ जिल्लामा २७४९ वटा महिला समूह, ४९९ वटा महिला समिति तथा १५ वटा महिला संस्थाहरू गरी कुल ३२७३ वटा महिला विकास कार्यक्रम लागु भएका समूह/समिति/संस्थाहरू रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी रामेछाप जिल्लामा २८२९ वटा महिला समूह, ३३४ वटा महिला समिति तथा २४ वटा महिला संस्थाहरू गरी कुल ३१८७ वटा महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरू रहेको पाइन्छ । नवलपरासी जिल्लाको सन्दर्भमा हेर्दा ३४२८ वटा महिला समूह, २५१ वटा महिला समिति तथा २० वटा महिला संस्थाहरू गरी कुल ३६९९ वटा महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरू रहेको पाइन्छ ।

यसरी जिल्लागतरूपमा महिला विकाससँग सम्बन्धित समूह/समिति/संस्थाहरूको सङ्ख्या फरकफरक रहेको पाइन्छ । बझाङ र रामेछाप जिल्लाको तुलनामा नवलपरासी जिल्लामा महिला समूह/समिति/संस्थाहरूको सङ्ख्या केही धेरै रहेको पाइन्छ ।

३.२ महिला विकासका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरू

महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि जिल्लागत रूपमा सञ्चालित महिला विकास कार्यक्रम सम्बन्धी विवरण यसप्रकार रहेको छ ।

३.२.१ बझाङ जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू

दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि बझाङ्ग जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रम तालिका ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४ : बझाङ जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू

सामाजिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू	आर्थिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू	वैयक्तिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू
समूह गठन	कोष भर्ने	नेतृत्व विकास
प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	बचत गर्ने	महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी कार्यक्रम
महिला हिंसाविरुद्धको सचेतना कार्यक्रम	सीपमूलक तालिम (सिलाइ कटाइ, बाख्रा पालन, तरकारी खेती)	लेखापाल संस्थागत विकास जनचेतनामूलक कार्यक्रम

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

बझाङ जिल्लामा दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक सशक्तीकरणका लागि समूह गठन, प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा महिला हिंसाविरुद्धको सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ भने आर्थिक सशक्तीकरणका लागि कोष भर्ने, बचत गर्ने, सीपमूलक तालिम (सिलाइ कटाइ, बाख्रा पालन, तरकारी खेती) हरू सञ्चालन भएको पाइन्छ । त्यसैगरी वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि नेतृत्व विकास, महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी कार्यक्रम, लेखापाल, संस्थागत विकास, जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ ।

३.२.२ रामेछाप जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू

दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि रामेछाप जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रम तालिका ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५ : रामेछाप जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू

सामाजिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू	आर्थिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू	वैयक्तिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू
लैङ्गिक विभेदसम्बन्धी कार्यक्रम	सिलाइबुनाइसम्बन्धी तालिम	समूह/संस्था दर्तासम्बन्धी कार्यक्रम

महिला हिंसाविरुद्धको सचेतना कार्यक्रम	हस्तकला सम्बन्धी तालिम	महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी तालिम
प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रम	व्यवसायी तरकारी खेतीसम्बन्धी तालिम	किशोरी नेतृत्व विकास तालिम
हिंसामा परेका महिलाको उद्धारसम्बन्धी कार्यक्रम	बाख्रापालन, कुखुरापालन	अनुशिक्षण तालिम
एकल महिला सचेतना कार्यक्रम	विकेट बनाउने तालिम	सामाजिक परिचालिकासम्बन्धी तालिम
बालविवाहसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम	किशोरी बचत तालिम	क्षमता अभिवृद्धि तालिम
अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण	बिउ उत्पादन तालिम	

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

रामेछाप जिल्लामा दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक सशक्तीकरणका लागि लैङ्गिक विभेदसम्बन्धी कार्यक्रम, महिला हिंसाविरुद्धको सचेतना कार्यक्रम, प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रम, हिंसामा परेका महिलाको उद्धारसम्बन्धी कार्यक्रम, एकल महिला सचेतना कार्यक्रम, बालविवाहसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम, अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ। आर्थिक सशक्तीकरणका लागि मुख्यरूपमा सिलाइबुनाइसम्बन्धी तालिम, हस्तकलासम्बन्धी तालिम, व्यवसायी तरकारी खेतीसम्बन्धी तालिम, बाख्रापालन, कुखुरापालन, किशोरी बचत तालिम, बिउ उत्पादन तालिमसम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ । त्यसैगरी दलित तथा जनजाति महिलाहरूको वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि समूह/संस्था दर्ता म्बन्धी कार्यक्रम, महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी तालिम, किशोरी नेतृत्व विकास तालिम, सामाजिक परिचालिकासम्बन्धी तालिम, क्षमता अभिवृद्धि तालिम जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ ।

३.२.३ नवलपरासी जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू

नवलपरासी जिल्लामा दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रम तालिका ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६ : नवलपरासी जिल्लामा सञ्चालित महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू

सामाजिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू	आर्थिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू	वैयक्तिक विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू
लैङ्गिक विभेदसम्बन्धी कार्यक्रम	सिलाइबुनाइसम्बन्धी तालिम	समूह/संस्था दर्तासम्बन्धी कार्यक्रम
महिला हिंसाविरुद्धको सचेतना कार्यक्रम	हस्तकलासम्बन्धी तालिम	महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी तालिम
प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रम		किशोरी नेतृत्व विकास तालिम

हिंसामा परेका महिलाको उद्धारसम्बन्धी कार्यक्रम	बाख्रापालन, कुखुरा पालन	अनुशिक्षण तालिम
एकल महिला सचेतना कार्यक्रम		सामाजिक परिचालिकासम्बन्धी तालिम
बालविवाहसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम	केरा खेती तथा अदुवा खेतीसम्बन्धी तालिम	क्षमता अभिवृद्धि तालिम
अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण	सहकारी व्यवस्थापन तालिम	पोषणसम्बन्धी तालिम
संरक्षण प्रणालसम्बन्धी कार्यक्रम	कृषि तथा पशुपालनसम्बन्धी तालिम	सामुदायिक मेलमिलापसम्बन्धी तालिम
महिला पुरुष समविकास कार्यक्रम		उद्‌घोषक तालिम
सासु बुहारी अन्तरक्रिया कार्यक्रम		निगरानी समूहलाई समुदायमा आधारित संरक्षण तालिम
महिला हत्या हिंसाविरुद्धको कार्यक्रम		

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

नवलपरासी जिल्लामा दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक सशक्तीकरणका लागि लैङ्गिक विभेदसम्बन्धी कार्यक्रम, महिला हिंसाविरुद्धको सचेतना कार्यक्रम, प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रम, हिंसामा परेका महिलाको उद्धारसम्बन्धी कार्यक्रम, एकल महिला सचेतना कार्यक्रम, बालविवाहसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम, अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण, संरक्षण प्रणालीसम्बन्धी कार्यक्रम, सासुबुहारी अन्तरक्रिया कार्यक्रम तथा महिला हत्या हिंसाविरुद्धको कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ ।

त्यसैगरी आर्थिक सशक्तीकरणका लागि सिलाइबुनाइसम्बन्धी तालिम, हस्तकलासम्बन्धी तालिम, केरा खेती तथा अदुवा खेतीसम्बन्धी तालिम, गुडीया बनाउने तालिम, सहकारी व्यवस्थापन तालिम, कृषि तथा पशुपालनसम्बन्धी तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको पाइन्छ । महिलाहरूको वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि समूह/संस्था दर्तासम्बन्धी कार्यक्रम, महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी तालिम, किशोरी नेतृत्व विकास तालिम, अनुशिक्षण तालिम, सामाजिक परिचालिकासम्बन्धी तालिम, क्षमता अभिवृद्धि तालिम, सामुदायिक मेलमिलापसम्बन्धी तालिम, निगरानी समूहलाई समुदायमा आधारित संरक्षण तालिम, उद्‌घोषक तालिम आदि सञ्चालन गरेको पाइन्छ ।

यसरी दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि रामेछाप र नवलपरासी जिल्लाको तुलनामा बझाङ जिल्लामा थोरै मात्र कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुने गरेको पाइन्छ ।

३.३ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिताको स्थिति

सरकारले समुदाय रहेका महिलाहरूलाई लक्षित गरी उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणको लागि विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू, तालिमहरू सञ्चालन गरेको पाइन्छ । तर

ती कार्यक्रमहरूमा, तालिमहरूमा समुदायका सबै महिलाहरूको समान सहभागिता हुन सकिरहेको पाइँदैन। महिलाहरूको लागि लक्षित गरी सञ्चालन गरिएको महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिता यसप्रकार रहेको पाइन्छ ।

३.३.१ महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाको सहभागिताको स्थिति

नेपालको विभिन्न भौगोलिक प्रदेशमा विभिन्न दलित तथा जनजाति समुदायको बसोवास रहेको छ । ति समुदायको आर्थिक तथा शैक्षिक स्थिति समेत अन्य समुदायका मानिसहरूको तुलनामा न्यून रहेको पाइन्छ । दलित तथा जनजाति समुदाय महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक स्थिति समेत निकै कमजोर रहेको पाइन्छ । तीनै दलित जनजाति महिलाहरूलाई लक्षित गरी सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिकरूपमा सशक्त बनाउने उद्देश्यले महिला विकाससम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको पाइन्छ । तर ती कार्यक्रमहरू लक्षित वर्गसम्म पुग्न सकेको पाइँदैन । समुदायका सैब दलित तथा जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी हुन सकेको देखिँदैन । यस अध्ययनका लागि छनोट गरिएका जिल्लाहरू (बझाङ, रामेछाप र नवलपरासी) मा महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरूको विवरण तालिका ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ७ महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाको सहभागिताको स्थिति

क.स	जिल्ला	जम्मा दलित जनजातिको सङ्ख्या	सहभागी भएका दलित जनजाति		सहभागी नभएका दलित जनजाति	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	बझाङ	१७,७०९	८,२५१	४६.५९	९,४५८	५३.४१
२	रामेछाप	७१,९३९	१७,४५२	२४.२६	५४,४८७	७५.७४
३	नवलपरासी	१,२८,८७८	२९,०२६	२२.५३	९९,८५०	७७.४७

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

तालिकाअनुसार बझाङ जिल्लामा रहेको कुल दलित जनजाति महिलाहरूको सङ्ख्यामध्ये ४६.५९ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइन्छ भने ५३.४१ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका पाइन्छ । त्यसैगरी रामेछाप जिल्लाका २४.२६ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका पाइन्छ भने ७५.७४ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएको पाइन्छ । नवलपरासी जिल्लामा २२.५३ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका र ७७.४७ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएको पाइन्छ ।

यसरी जिल्लागत रूपमा हेर्दा रामेछाप र नवलपरासी जिल्लाका अधिकांश दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी हुन सकेको पाइँदैन तर बझाङ जिल्लामा भने दलित जनजाति महिलाहरू सहभागिता केही राम्रो रहेको पाइन्छ ।

३.३.२ महिला विकास कार्यक्रममा अन्य महिलाहरू सहभागिताको स्थिति

महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक विकासका लागि सञ्चालन भएका विभिन्न प्रकारका महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा अन्य समुदायका महिलाहरूको सहभागिता दलित तथा जनजाति महिलाहरूको तुलना धेरै रहेको पाइन्छ । भने संस्था/समूह/समितिको प्रमुख पदमा अन्य समुदायका महिलाहरू नै रहेको पाइन्छ । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका अन्य समुदायका महिलाहरूको विवरण तालिका ८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ८ महिला विकास कार्यक्रममा अन्य महिलाको सहभागिताको स्थिति

क्र.सं.	जिल्ला	अन्य महिलाको सङ्ख्या	सहभागी भएका अन्य महिला		सहभागी नभएका अन्य महिला	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	बझाङ	८४,६५६	२९,५१२	३४.८७	५५,१४४	६५.१३
२	रामेछाप	३७,३२१	१४,३६८	३८.४९	२२,९५३	६१.५१
३	नवलपरासी	२,१०,९५५	६४,२७८	३०.४७	१,४६,६७७	६९.५३

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

तालिकाअनुसार बझाङ जिल्लामा रहेको अन्य समुदायका कुल महिलाहरूमध्ये ३४.८७ प्रतिशत महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइन्छ भने ६५.१३ प्रतिशत अन्य समुदायका महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइँदैन । त्यसैगरी रामेछाप जिल्लाका ३८.४९ प्रतिशत अन्य महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइन्छ भने ६१.५१ प्रतिशत अन्य महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएको पाइन्छ । नवलपरासी जिल्लामा ३०.४७ प्रतिशत महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका र ६९.५३ प्रतिशत अन्य समुदायका महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएको पाइन्छ ।

यसरी जिल्लागतरूपमा हेर्दा नवलपरासी जिल्लाका अन्य समुदायका धेरै महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइँदैन । रामेछाप जिल्लामा भने महिलाहरूको सहभागिता केही राम्रो रहेको पाइन्छ ।

३.३.३ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति र अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलना

महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक विकासका लागि जिल्लाहरूमा विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरूको सञ्चालन भएको पाइन्छ । महिला समूह/समिति/संस्थाको गठन भएको पाइन्छ। समुदायका सबै वर्गका महिलाहरूलाई त्यसमा समावेश गर्ने प्रयास गरिएको पाइए तापनि यसमा सहभागी हुन सकिरहेको पाइँदैन । सहभागी भएकाहरूमध्ये पनि दलित जनजाति अन्य समुदायमा महिलाहरूको अवस्था समान रहेको पाइँदैन । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति र अन्य समुदायका महिलाहरूबीचको तुलनात्मक विवरण तालिका ९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका : ९ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति र अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलना

क्र.स	जिल्ला	महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी जम्मा महिला	दलित जनजाति महिला		अन्य महिला	
			सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	बझाङ	३७,७६३	८,२५१	२१.८४	२९,५१२	७८.१६
२	रामेछाप	३१,८२०	१७,४५२	५४.८५	१४,३६८	४५.१५
३	नवलपरासी	९३,३०४	२९,०२६	३१.१२	६४,२७८	६८.८८

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

तालिकाअनुसार बझाङ जिल्लामा महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका महिलाहरूमध्ये २१.८४ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू रहेको पाइन्छ । त्यस्तै अन्य महिलाहरूको सहभागिता भने ७८.१६ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसै गरी रामेछाप जिल्लामा ५४.८५ प्रतिशत दलित जनजाति र ४५.१५ प्रतिशत अन्य समुदायका महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइन्छ। नवलपरासी जिल्लाका ३१.१२ प्रतिशत दलित जनजाति र ६८.८८ प्रतिशत अन्य समुदायका महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइन्छ ।

यसरी रामेछाप जिल्लामा महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता प्रतिशत अन्य समुदायका महिलाको भन्दा बढी रहेको पाइन्छ तर बझाङ र नवलपरासी जिल्लामा भने दलित जनजाति महिलाहरूको भन्दा अन्य समुदायका महिलाहरूको सहभागिता प्रतिशत धेरै रहेको पाइन्छ ।

३.३.४ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका र नभएका दलित जनजाति महिलाहरूबीचको फरक

महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक विकास गरी उनीहरूलाई विकासको मूल धारमा ल्याउने उद्देश्यका साथ महिलाहरूलाई लक्षित गरी विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको पाइन्छ । महिलाहरूको लागि सञ्चालन गरिएका ती कार्यक्रमहरूमा भएका र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूका बीचमा केही फरक पाइएको छ । यी फरकहरूलाई तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १० : महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका र नभएका दलित जनजाति महिलाहरूबीचको फरक

महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका	महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका
तालिम लिएका, सीप सिकेका कारण आयआर्जनको क्षेत्रमा सक्रिय हुन थालेका । आयआर्जन गरी स्वनिर्भर हुन थालेका ।	खेतीपाती, ज्यालामजदुरी र घरभित्रका अन्य कामहरूमा मात्र सीमित रहेका ।
घरपरिवारको आर्थिक अवस्थामा सुधार आएको ।	आर्थिक रूपमा पुरुषमा नै निर्भर हुनु परेको ।
आफ्ना कुराहरू समूहमा राख्न सक्ने भएका, महिला हक अधिकारको बारेमा थोरै भएपनि जानकारी पाएका ।	घरेलु हिंसा, महिला हिंसालगायतका अन्य घटनाहरू सहेर बस्ने गरेका । आफ्ना समस्याहरू भन्न डर मान्ने लाज मान्ने ।

स्थानीय नेतृत्वमा पुग्न सकेका ।	समुदायको /स्थानीय तहको नेतृत्व तहमा पुग्न नसकेका ।
समुदायले हर्ने दृष्टिकोणमा परिर्वतन आएको ।	

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

यसरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएकाहरूले तालिममा विभिन्न प्रकारका सीपहरू सिकेका, ती सीपहरूको प्रयोग गरी आयआर्जन गर्न थालेका, घरपरिवारको आर्थिक अवस्थामा बिस्तारै सुधार आउँदै गएको, आफ्ना समस्याहरूको बारेमा समूहमा छलफल गर्ने सक्ने भएका र केही महिलाहरू नेतृत्व तहमा समेत पुगेका पाइन्छ भने सहभागी नभएकाहरू खेतीपाती, ज्यालामजदुरी र घरभित्रका अन्य कामहरूमा मात्र सीमित रहेका, समस्याहरू भन्न डर मनेर, लाज मानेर लुकाएर बसेका तथा आर्थिकरूपमा पनि पुरुषमा नै निर्भर हुनु परेको पाइन्छ । यसरी महिला विकास कार्यक्रमले महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक विकासका क्षेत्रमा थोरै भए पनि सकरात्मक परिर्वतन ल्याएको पाइन्छ ।

३.३.५ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति तथा अन्य महिला र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू शैक्षिक स्थिति

सामाजिक विकासका विभिन्न सूचकहरूमध्ये शैक्षिक अवस्था पनि एउटा महत्त्वपूर्ण सूचक हो । शिक्षा सामाजिक परिर्वतन र रूपान्तरणको महत्त्वपूर्ण संवाहक पनि हो । जब मानिस शिक्षित बन्दछ तब समतामूलक र सहभागितामूलक समाजको निर्माण हुन्छ । विकास कार्य सहजरूपमा अगाडि बढ्न सक्दछ । महिलाहरूको शैक्षिक अवस्थाले समाजमा झन् महत्त्वपूर्ण अर्थ राख्ने गर्दछ । घर व्यवहार चलाउनेदेखि विभिन्न प्रकारका सामाजिक कार्यमा उनीहरूको सहभागिता बढ्छ । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति तथा अन्य महिला र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू शैक्षिक स्थितिलाई तालिका ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ११ : महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति तथा अन्य महिला र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू शैक्षिक स्थिति

क्र.स	शैक्षिक योग्यता	सहभागी दलित जनजाति महिला		सहभागी अन्य महिला		सहभागी नभएका दलित जनजाति महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	निरक्षर /लेखपढ गर्न नसक्ने	१७	४७.२४	७	१९.५५	२१	५८.३३
२	सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने	१२	३३.३३	१५	४१.६६	१२	३३.३३
३	कक्षा १० सम्म पढेका	५	१३.८८	९	२५.००	३	८.३४
४	एस.एल. सी.. वा सो भन्दा माथि	२	५.५५	५	१३.८८	-	-
जम्मा		३६	१००.००	३६	१००.००	३६	१००.००

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

तालिकाअनुसार महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिला ४७.२४ प्रतिशत, सहभागी अन्य महिला १९.५५ प्रतिशत, सहभागी नभएका दलित जनजाति महिला ५८.३३ प्रतिशत निरक्षर वा लेखपढ गर्न नसक्ने रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी सामान्य लेखपढ गर्न सक्नेमा सहभागी दलित जनजाति महिला ३३.३३ प्रतिशत, अन्य महिलाहरू ४१.६६ प्रतिशत र सहभागी नभएका दलित तथा जनजाति महिलाहरू ३३.३३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । माध्यमिक तह वा कक्षा १० सम्म पढेका महिलाहरू को स्थितिलाई हेर्दा महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये १३.८८ प्रतिशत, अन्य महिला २५.०० प्रतिशत र सहभागी नभएकाहरू ८.३४ प्रतिशतले कक्षा १० सम्मको शिक्षा हासिल गरेको पाइन्छ । एस.एल. सी. वा सोभन्दा माथिको शैक्षिक योग्यता भएका महिलाहरूको सङ्ख्या भने ज्यादै न्यून रहेको पाइन्छ । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये ५.५५ प्रतिशत र अन्य महिलाहरूमध्ये १३.८८ प्रतिशत महिलाले एस.एल.सी. भन्दा माथिको शैक्षिक योग्यता हासिल गरेको पाइन्छ ।

यसरी अन्य महिलाको तुलनामा दलित जनजाति महिलाहरूको शैक्षिक अवस्था कमजोर रहेको पाइन्छ। जसले गर्दा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता पनि अन्य महिलाहरूको तुलनामा न्यून रहेको पाइन्छ ।

३.३.६ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति तथा अन्य महिला र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूको उमेरगत स्थिति

महिला विकास कार्यक्रममा विभिन्न उमेर समूहका महिलाहरूको सहभागिता रहेको पाइन्छ । कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति तथा अन्य महिला र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूलाई उमेर अनुसार ३०-४० वर्ष ४०-५० वर्ष ५०-६० वर्ष र ६०-भन्दा माथिका उमेर समूहमा विभाजन गरी सङ्ख्यात्मक विवरण तालिका १२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १२ : महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति तथा अन्य महिला र सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूको उमेरगत स्थिति

क्र.स	उमेर समूह	सहभागी दलित जनजाति महिला		सहभागी अन्य महिला		सहभागी नभएका दलित जनजाति महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	३०-४० वर्ष	७	१९.४४	२	५.५५	६	१६.६६
२	४०-५० वर्ष	११	३०.५५	१३	३६.११	१७	४७.२२
३	५०-६० वर्ष	१५	४१.६६	२०	५५.५५	१२	३३.३३
४	६० -भन्दा माथि	३	८.३३	१	२.७९	२	५.५५
जम्मा		३६	१००.००	३६	१००.००	३६	१००.००

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

तालिकाअनुसार महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी ३०-४० वर्ष उमेर समूहका दलित जनजाति महिलाहरू १९.४४ प्रतिशत, अन्य महिलाहरू ५.५५ प्रतिशत तथा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू १६.६६ प्रतिशत रहेका छन् । त्यस्तै ४० देखि ५० वर्ष उमेर समूहका दलित जनजाति महिलाहरू ३०.५५ प्रतिशत, अन्य महिलाहरू ३६.११ प्रतिशत तथा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू ४७.२२ प्रतिशत रहेका छन् भने ५०-६० वर्ष उमेर सुमहका दलित जनजाति महिलाहरू ४१.६६ प्रतिशत, अन्य महिलाहरू ५५.५५ प्रतिशत तथा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू ३३.३३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी ६० वर्ष र सो भन्दा बढी उमेर समूहका दलित जनजाति महिलाहरू ८.३३ प्रतिशत, अन्य महिलाहरू २.७९ प्रतिशत तथा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरू ५.५५ प्रतिशत रहेको पाइन्छ ।

यसरी उमेर समूहअनुसार हेर्दा महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति तथा अन्य महिलाहरूमध्ये ५०-६० वर्ष उमेर समूहका महिलाहरूको सहभागिता बढी रहेको पाइन्छ भने सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये ४० देखि ५० वर्ष उमेर समूहका महिलाहरूको सङ्ख्या धेरै रहेको पाइन्छ ।

३.३.७ संस्था/समूह/समितिको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाको प्रतिनिधित्वको स्थिति

संस्था/समूह/समितिको गठन गर्दा समावेशी बनाउने प्रयास गरेको पाइए तापनि संस्था/ समूह/ समितिको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता हुन सकेको पाइँदैन ।

अध्ययनका क्रममा नमुना छनोटमा परेका तीनवटा जिल्लाका १२ वटा महिला विकाससँग सम्बन्धित संस्था/समूह/समिति वा सहकारीको प्रमुख पदमा दलित तथा जनजाति महिला प्रमुख पदमा रहेको पाइँदैन । स्थलगत अध्ययनको क्रममा लिइएको अन्तर्वार्ता तथा सामूहिक छलफलमा सहभागीहरूले पनि संस्था/समूह/समिति वा सहकारीको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाहरू नरहेको बताए । यसरी संस्था/समूह/समिति वा सहकारीको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाहरू पुग्न नसक्नुको कारण बारे अध्ययनमा सहभागी एक जनजाति महिलाको भनाइ यसप्रकार रहेको छः-

> संस्था/समूह/समितिको प्रमुख पदमा जाने इच्छा गर्‍यो भने पहिलो कुरा त अन्य समुदायका महिलाहरूले दलित जनजाति महिलाहरूलाई सकेसम्म संस्थाको प्रमुख/उपप्रमुख पदमा पुग्न नै दिदैनन् । उनीहरूलाई प्रत्साहन प्रदान गर्दैनन् । धेरै दलित जनजाति महिलाहरूको आर्थिक एवं शैक्षिक अवस्था कमजोर छ त्यसैले संस्था चलाउन सक्दैनन् भन्ने मानसिकता उनीहरूमा रहिरहेको छ । दोस्रो कुरा धेरै दलित जनजाति महिलाहरू अगाडि सरेर काम गर्न अझै पनि लाज मान्ने, धक मान्ने गर्दछन् । तसर्थ दलित जनजाति महिलाहरू समूहको नेतृत्व तहमा पुग्न सकेका छैनन् केवल संस्थाको सदस्य मात्र रहेका छन् ।

यसरी संस्था/समूह/समिति वा सहकारीका मुख्य पदहरूमा दलित जनजाति महिलाहरूको प्रतिनिधित्व हुन सकेको पाइँदैन ।

३.३.८ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिता नहुनाका कारणहरू

महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक विकासका लागि राज्यले ठूलै लगानी गर्नुका साथै विभिन्न प्रकारका महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको पाइन्छ । तर पनि समुदायका सबै महिलाहरू महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइँदैन । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नहुनुको सम्बन्धमा स्थलगत अध्ययनका क्रममा महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूसँग गरिएको अन्तर्वार्ताबाट प्राप्त भएका प्रतिक्रियाहरूलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १३ : महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिता नहुनाका कारणहरू

क्र.सं	सहभागिता नहुनाका कारणहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	महिला विकास कार्यक्रमको बारेमा जानकारी नपाएर	३०	८३.३३
२.	महिलाहरू अशिक्षित हुनु	२५	६९.४४
३.	आर्थिक रूपमा विपन्न भएकाले	१९	५२.७८
४.	जनचेतनाको अभाव	१३	३६.११
५.	समयको अभाव भएकाले	१७	४७.२२
६.	बचतको महत्त्व नबुझेर	९	२५.००
७.	पायक पर्ने स्थानमा महिला विकास कार्यक्रम नभएर	५	१३.८९

स्रोतः स्थलगत अध्ययन, २०७४ ।

अध्ययनमा समावेश गरिएका महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका जम्मा ३६ जना दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये ८३.३३ प्रतिशतले महिला विकास कार्यक्रमको बारेमा जानकारी नपाएर, ६९.४४ प्रतिशत महिलाहरूले आफूहरू अशिक्षित भएर, ५२.७८ प्रतिशत आर्थिकरूपमा विपन्न भएको, ३६.११ प्रतिशत जनचेतनाको अभाव, ४७.२२ प्रतिशतले समयको अभाव भएकाले, २५.०० प्रतिशत बचतको महत्त्व नबुझेर र १३.८९ प्रतिशत पायक पर्ने स्थानमा महिला विकास कार्यक्रम नभएर आफूहरू सहभागी हुन नसकेको बताए ।

त्यसै गरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका दलित जनजाति महिलाहरूसँग गरिएको लक्षित समूह छलफलको क्रममा पनि अधिकांश सहभागिहरू माथिको भनाइसँग सहमत भएको पाइन्छ । छलफलमा सहभागी बझाङ जिल्लाकी एक दलित महिला सदस्यको भनाइलाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ-

> हाम्रो बस्तीमा रहेका प्रायः सबै महिलाहरू अशिक्षित छन् । त्यसकारण उनीहरूले महिला विकास कार्यक्रमको बारेमा जानकारी पाएका छैनन् र त्यतापट्टि खासै चासो देखाउने गरेका पनि

> छैनन् । अधिकांश दलितहरू आर्थिकरूपमा विपन्न भएका कारण दैनिक ज्यालामजदुरीको कमाइबाट दैनिक घरव्यवहार चलाउनु पर्ने हुन्छ तसर्थ धेरै समय ज्यालामजदुरी र खेतीपाती गर्दैमा बित्छ । फेरी बचत गर्ने संस्था हाम्रो बस्तीको नजिक छैन । धेरै टाढा रहेकाले त्यता जाने समय पनि हामीसँग हुँदैन । त्यसकारण आफूहरू समूहमा जाने गरेका छैनौं ।

यसरी महिला शिक्षा वा चेतनाको अभाव, आर्थिकरूपमा विपन्नता र सबैको पहुँचमा हुने गरी महिला विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन नभएका कारणले गर्दा पनि दलित तथा जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिता हुन नसकेको पाइन्छ ।

३.३.९ महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिता गराउन गरिएका प्रयासहरू

सरकारी तबरबाट महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू ७५ वटै जिल्लामा सञ्चालन भएको पाइन्छ। त्यसको अलवा विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरूले पनि महिलाहरूलाई लक्षित गरी विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दैआएको पाइन्छ । महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक एवं वैयक्तिक विकासका नाममा सरकारले हरेक वर्ष ठूलै लगानी गर्दैआएको भए तापनि अपेक्षित प्रतिफल पाउन सकिरहेको छैन । प्रथमतः सबै वर्गसम्म पुग्ने गरी महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन हुन सकेको पाइँदैन भने कार्यक्रम पुगेको ठाँउमा पनि समुदायका सबै महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइँदैन । यसरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागिता नहुनुका पछाडि विभिन्न कारणहरू हुन सक्दछन् । समुदायमा रहेका सबै वर्गका महिलाहरूलाई महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी गराउन गरिएको प्रयासको सन्दर्भमा महिला विकास अधिकृतसँग गरिएको अन्तर्वार्ता एवं दतिल जनजाति महिलाहरूसँग गरिएको लक्षित समूह छलफलबाट प्राप्त भनाइलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । सबै महिलाहरूलाई महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी गराउन गरिएका प्रयासहरूको सन्दर्भमा नवलपरासी जिल्लाकी महिला विकास अधिकृतको भनाइ यसप्रकार रहेको छः-

> नवलपरासी जिल्ला महाभारत, चुरे हुँदै दक्षिणमा भारतसँग सिमाना जोडिएको जिल्ला हो । यहाँ पहाडी र मधेशी मूलका थुप्रै जातजातिको बसोवास रहेको छ । विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोवास रहेको हुदाँ सबै समुदायका महिलाहरूसम्म महिला विकास कार्यक्रम पुग्न सकेको छैन । कार्यक्रम पुगेको ठाँउमा पनि सबै महिलाहरू कार्यक्रममा सहभागी हुन सकेका छैनन् । यस्ता महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी हुन नसकेका महिलाहरूलाई लक्षित गरी घरदैलो कार्यक्रम, जनचेतनामूलक कार्यक्रम, मनोरञ्जनात्मक सांस्कृतिक कार्यक्रम, समितिहरूको परिचालन, अन्तरक्रिया, सेमिनार, गोष्ठी सञ्चालन गरिँदै आएको छ । दलित तथा जनजाति महिलाहरूको लागि भनेर छुट्टै कार्यक्रमको व्यवस्था छैन तर समूह वा समितिको गठन गर्दा दलित तथा जनजाति महिलाहरूको अनिवार्य प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिएको छ ।

छलफलका क्रममा महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूले संस्था/समूह/समितिमा आबद्ध नभएका दलित जनजाति महिलाहरूलाई संस्था/समूह/समितिमा आबद्ध गराउन महिला भेला तथा चेतनामूलक कार्यक्रमहरू गरिँदै आएको बताए । तर पनि सबै दलित जनजाति

महिलाहरू संस्था/समूह/समितिमा आबद्ध गराउन नसकिएको भनाइ उनीहरूको थियो ।

यसरी समुदायमा रहेका दलित तथा जनजाति महिलाहरूलाई संस्था/समूह/समितिमा आबद्ध गराउने सन्दर्भमा विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिएको भए तापनि सबैको सहभागिता हुन सकेको पाइँदैन ।

३.३.१० समुदायमा दलित जनजाति महिला प्रतिको दृष्टिकोण

सबै मानव एकै हुन् भनिए तापनि नेपाली समाजमा त्यो कुरा अझै लागु हुन सकेको पाइँदैन । बहुजातीय नेपाली समाजमा जातीय विभेद अझै पनि कायम रहेको पाइन्छ । विगतको तुलनामा नेपाली समाजमा केही परिर्वतन आए तापनि पूर्णरूपमा विभेद मुक्त नेपाली समाजको निर्माण हुन सकेको पाइँदैन । नेपाली समाजमा अझै पनि जातीय विभेदले जरो गाडेर बसेको छ । समुदायमा दलित जनजाति महिलाहरू प्रति गरिने व्यवहारमा सामान्य परिर्वतन आएको भए तापनि अदृश्यरूपमा जातीय विभेद कायमै रहेको पाइन्छ । केही कुरामा समानता पाउन सकिए तापनि विभेदमुक्त समाजको निर्माण हुन सकेको छैन। समुदायमा दलित जनजाति महिलाप्रति गरिने व्यवहार एवं उनीहरूप्रतिको दृष्टिकोणको सम्बन्धमा अध्ययनमा समावेश बझाङ जिल्लाकी दलित महिला सहभागीको भनाइ यस प्रकार रहेको छ ।

> काम गर्दा ज्यालामा समानता भए तापनि अन्य कुरामा विभेद रहेको छ । ठूला जातिका मानिसहरूको घरमा पस्न दिँदैनन्, पानीको धारा छुन दिँदैनन्, भोजभतेरमा छुट्टै बसेर खानु पर्छ र अझैपनि छोइयो भनेर छिटा हाल्ने गर्दछन् ।

यसरी समुदायमा दलित जनजाति महिलाहरूप्रति गरिने व्यवहारमा खासै परिर्वतन नआएको कुरा अध्ययनमा सहभागी अन्य दलित जनजाति महिलाहरूको थियो । जबसम्म पितृसत्तात्मक सामाजिक व्यवस्था एवं परम्परागत सोचमा परिर्वतन आउन सक्दैन र स्वयम् महिलाहरूमा "सबै महिलाहरू एकै हुन्" भन्ने भावनाको विकास हुन सक्दैन तबसम्म दलित तथा जनजाति महिलाहरूप्रतिको दृष्टिकोणमा परिर्वतन आउन नसक्ने भनाइ अध्ययनमा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरूको रहेको पाइन्छ । तर अन्य समुदायका महिलाहरूले भने दलित जनजाति महिलाहरूको भनाइप्रति असहमत प्रकट गरेको पाइन्छ । अध्ययनमा सहभागी रामेछाप जिल्लाकै अन्य समुदायिक एक महिला सहभागीको भनाइ यसप्रकार रहेको छः-

> विगतमा दलित जनजाति महिलाहरूप्रति केही विभेद भए तापनि समूहमा आबद्ध भइसकेपछि विभेद कम हुँदैगएको छ । एउटै समूहमा बसेर काम गर्ने भएकाले उनीहरूलाई पनि समूहमा आबद्ध हुन प्रोत्साहन गरिँदै आएको छ ।

यसरी नेपाली समाजमा महिला महिलाहरूको बीचमा पनि कहीँ न कहीं जातीय विभेद रहेको पाइन्छ।

३.४ महिला विकास कार्यक्रमको प्रभावकारीता

समुदायमा रहेका महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको पाइन्छ । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक क्षेत्रमा परेको प्रभावको विश्लेषण यहाँ गरिएको छ ।

३.४.१ सामाजिक सशक्तीकरणको क्षेत्रमा प्रभाव

महिला विकास कार्यक्रम सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाको सामाजिक सशक्तीकरणको क्षेत्रमा धेरै न परिर्वतन आएको पाइन्छ । समाजमा महिलाहरूमाथि हुने घरेलु हिंसाका घटनाहरू न्यून हुँदैगएको पाइन्छ । महिलाहरू पनि आफ्ना समस्याहरू समूहमा छलफल गर्ने सक्ने भएका छन् भने विभिन्न प्रकारका कानुनी प्रावधानहरूको बारेमा जानकार हुन थालेको पाइन्छ । जसको कारण आफ्ना हक अधिकार खोजी गर्ने, महिला हिंसा, विभेदका विरुद्ध कानुनी उपचार खोज्न सक्ने भएका छन् । त्यसै गरी पुरुषहरूले पनि घरयासी काममा महिलाहरूलाई सहयोग गर्ने, बैठकहरूमा जान प्रेरित गर्ने गरेको पाइन्छ ।

३.४.२ आर्थिक सशक्तीकरणको क्षेत्रमा प्रभाव

महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दतिल जनजाति महिलाहरूको आर्थिक उपार्जनको क्षेत्रमा पनि केही परिर्वतन आएको पाइन्छ । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भई सिकेका विभिन्न सीपहरूको प्रयोग गरी आयआर्जन गर्ने गरेको पाइन्छ । महिलाहरू आयआजर्नको क्षेत्रमा सक्रिय हुन थालेपछि घरपरिवार आर्थिक अवस्थामा सुधारमा आउन थालेको, घरपरिवार तथा समुदायले गर्ने व्यवहार एवं हर्ने दृष्टिकोणमा परिर्वतन आएको र महिलाहरू बिस्तारै आर्थिक आत्मनिर्भरतर्फ उन्मुख भएको पाइन्छ ।

३.४.३ वैयक्तिक सशक्तीकरणको क्षेत्रमा प्रभाव

महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दतिल जनजाति महिलाहरूको वैयक्तिक विकासको क्षेत्रमा पनि केही सकरात्मक परिर्वतनहरू आएको पाइन्छ । महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भइसकेपछि दलित जनजाति महिलाहरूले आफ्ना समस्याहरू, आफूहरूमाथि हुने गरेका घरेलु हिंसा लगायत अन्य हिंसाका घटनाहरूको बारेमा समूहमा भन्न सक्ने भएको पाइन्छ । तर पनि पितृसत्तात्मक सामाजिक व्यवस्था तथा परम्परागत सोचमा परिर्वतन आउन नसकेका कारण महिलाहरूलाई लक्षित गरी जतिसुकै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरे तापनि पुरुषको तुलनामा पछाडि नै परेको पाइन्छ । त्यसमा पनि दलित तथा जनजाति महिलाहरू झनै पछाडि परेको पाइन्छ । महिला महिलाबीचमा समेत विभेद रहेको पाइन्छ । अथात् सबै महिला एकै हौं भन्ने भावना समुदायमा विकास हुन सकेको पाइँदैन त्यसले गर्दा पनि अन्य महिलाको तुलनामा दलित जनजाति महिलाको वैयक्तिक स्थिति कमजोर रहेको पाइन्छ ।

निष्कर्ष, प्राप्ति तथा सुझावहरू

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागितासम्बन्धी स्थलगत अध्ययनका आधारमा प्राप्त भएका मुख्य प्राप्ति, निष्कर्ष तथा सुझावहरूलाई यस अध्यायमा उल्लेख गरिएको छ ।

४.१ मुख्य प्राप्ति

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययनका मुख्य प्राप्तिहरू यसप्रकार रहेका छन्ः-

- महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न गठन भएका महिला समूह/समिति/संस्थाहरूको सङ्ख्या तथा महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक शसक्तीकरणका लागि गरिने कार्यक्रमहरूको प्रकार जिल्ला अनुसार फरकफरक रहेको पाइयो ।
- जिल्लामा रहेको दलित जनजाति महिलाहरूको कुल जनसङ्ख्यामध्ये बझाङ जिल्लामा ४६.५९ प्रतिशत रामेछाप जिल्लामा २४.२६ प्रतिशत र नवलपरासी जिल्लामा २२.५३ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू मात्र महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइयो ।
- त्यसैगरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका महिलाहरूमध्ये बझाङ जिल्लामा २१.८४ प्रतिशत दलित जनजाति महिला र ७८.१६ प्रतिशत अन्य समुदायका महिला रहेको पाइयो । त्यस्तै रामेछाप जिल्लामा दलित जनजाति महिला ५४.८५ प्रतिशत र अन्य महिला ४५.१५ प्रतिशत तथा नवलपरासी जिल्लामा ३२.१२ प्रतिशत दलित जनजाति महिला र ६७.८८ प्रतिशत रहेको पाइयो ।
- दलित जनजाति महिलाहरूको तुलनामा समुदायमा रहेका अन्य समुदायका महिलाहरूको सहभागिता धेरै रहेको पाइयो ।
- महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये निरक्षर वा लेखपढ गर्न नसक्ने ४७.२४ प्रतिशत, सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने ३३.३३ प्रतिशत, कक्षा १० सम्म पढेका १३.८८ प्रतिशत र एस.एल.सी. वा सो भन्दा माथिको शैक्षिक योगयता भएका ५.५५ प्रतिशत रहेको पाइयो । यसरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका अधिकांश दलित जनजाति महिलाहरू निरक्षर रहेको पाइयो ।
- महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये १९.४४ प्रतिशत

३०-४० वर्ष उमेर समूहका, ३०.५५ प्रतिशत ४०-५० वर्ष उमेर समूहका, ४१.६६ प्रतिशत ५०-६० वर्ष उमेर समूहका र ८.३३ प्रतिशत ६० भन्दा माथिका उमेर समूहका रहेका पाइयो ।

- महिला समूह/समिति/संस्थाको गठन गर्दा केही समावेशी बनाउने प्रयास भए तापनि दलित तथा जनजाति महिलाहरूको उल्लेखनीय सहभागिता हुन सकेको पाइएन ।
- समूह/समिति/संस्थाको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाहरू पुग्न सकेको पाइएन ।
- महिला विकास कार्यक्रम सबै समुदायको पहुँचमा पुग्न नसकेको र पुगेको ठाँउमा पनि समूहमा आबद्ध गराउने सन्दभमा माथिल्लो निकायबाट खासै प्रयास भएको पाइँदैन ।
- अशिक्षा, समुदायमा अझै पनि व्याप्त रहेको परम्परागत सोच एवं संस्कारका कारण कतिपय दलित जनजाति महिलाहरू चाहेर पनि समूह/समिति/संस्थामा आबद्ध हुन नसकेको पाइयो ।
- महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणको क्षेत्रमा थोरै भए पनि परिर्वतन आएको पाइयो ।

यसरी समाजमा रहेका सबै महिलाहरू त्यसमा पनि दलित तथा जनजाति महिलाहरूको लागि लक्षित गरेर विभिन्न प्रकारका महिला विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको भए तापनि अन्य महिलाहरूको तुलनामा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता तथा उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक स्थिति अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलनामा कमजोर रहेको पाइयो ।

४.२ निष्कर्ष

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिताको अध्ययनपश्चात् अध्ययनका निष्कर्षहरूलाई यहाँ उल्लेख गरिएको:-

- महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि जिल्लाहरूमा महिला समूह, महिला समिति तथा महिला संस्थाहरूको गठन भएको हुँदा यी महिला समूह, महिला समिति तथा महिला संस्थाहरूले महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक शसक्तीकरणका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू गरिरहेका छन् ।
- दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक शसक्तीकरणका लागि लैङ्गिक विभेदसम्बन्धी कार्यक्रय, महिला हिंसा विरुद्धको सचेतना कार्यक्रम, प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रम, हिंसामा परेका महिलाको उद्धारसम्बन्धी कार्यक्रम, एकल महिला सचेतना कार्यक्रम, बालविवाहसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम जस्ता विभिन्न कार्यक्रमहरू सुरु गरेको कारणले गर्दा यी महिलाहरूको सामाजिक स्थितिमा पनि परिर्वतन आएको छ । साथै घरपरिवार तथा समुदायमा हुने महिला हिंसा तथा विभेदका घटनाहरू कम हुँदैगएको छ ।
- त्यसैगरी दलित तथा जनजाति महिलाहरूलाई आर्थिकरूपमा शसक्त बनाउनको लागि सिलाइबुनाइ, हस्तकला, तरकारी खेती, बाख्रापालन जस्ता सीपमूलक तथा आयआर्जनमूलक कार्यक्रम तथा तालिमहरू सञ्चालन भएको र ती तालिमबाट सिकेका सीपहरूको प्रयोग गरी

विभिन्न प्रकारका आयमूलक कार्यमा महिलाहरू संलग्न भएको पाइन्छ । यसरी महिलाहरू आयमूलक कार्यमा संलग्न हुन थालेसँगै घरपरिवारको आर्थिक अवस्थामा पनि सुधार आएको पाइन्छ ।

- दलित तथा जनजाति महिलाहरूलाई वैयक्तिकरूपमा शसक्त बनाउन समूह/संस्था दर्तासम्बन्धी कार्यक्रम, महिला कानुनी अधिकारसम्बन्धी तालिम, किशोरी नेतृत्व विकास तालिम, अनुशिक्षण तालिमहरू सञ्चालन हुँदैआएको र तालिमहरू पाइसकेपछि महिलाहरू आफ्ना समस्याहरू समूहमा छलफल गर्न सक्ने, आफूहरूमाथि हुने हिंसा एवं विभेदको कानुनी उपचार खोज्न सक्ने र समुदायमा आफ्ना कुराहरू राख्न सक्ने भएको पाइन्छ ।
- जिल्लामा रहेको दलित जनजाति महिलाहरूको कुल जनसङ्ख्यामध्ये बझाङ जिल्लामा ४६.५९ प्रतिशत रामेछाप जिल्लामा २४.२६ प्रतिशत र नवलपरासी जिल्लामा २२.५३ प्रतिशत दलित जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएको पाइन्छ। त्यसैगरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका महिलाहरूमध्ये बझाङ जिल्लामा २१.८४ प्रतिशत दलित जनजाति महिला र ७८.१६ प्रतिशत अन्य समुदायका महिला रहेको पाइयो । त्यस्तै रामेछाप जिल्लामा दलित जनजाति महिला ५४.८५ प्रतिशत र अन्य महिला ४५.१५ प्रतिशत तथा नवलपरासी जिल्लामा ३२.१२ प्रतिशत दलित जनजाति महिला र ६७.८८ प्रतिशत अन्य महिला रहेको पाइन्छ । यस तथ्यलाई आधार मान्दा महिला विकास कार्यक्रममा अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलनामा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता न्यून रहेको पाइन्छ ।
- महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी भएका धेरै दलित जनजाति महिलाहरू निरक्षर वा लेखपढ गर्न नसक्ने रहेको पाइन्छ । अध्ययनमा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये ४७.२४ प्रतिशत निरक्षर, सामान्य लेखपढ गर्न सक्ने ३३.३३ प्रतिशत, कक्षा १० सम्म पढेका १३.८८ प्रतिशत र एस.एल.सी. वा सो भन्दा माथिको शैक्षिक योगयता भएका ५.५५ प्रतिशत मात्र रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी महिला विकास कार्यक्रममा सहभागीमध्ये ५०-६० वर्ष उमेर समूहका महिलाहरूको सङ्ख्या धेरै रहेको पाइन्छ । सहभागी भएका दलित जनजाति महिलाहरूमध्ये ३०-४० वर्ष उमेर समूहका १९.४४ प्रतिशत, ४०-५० वर्ष उमेर समूहका ३०.५५ प्रतिशत, ५०-६० वर्ष उमेर समूहका ४१.६६ प्रतिशत र ६० भन्दा माथिका उमेर समूहका ८.३३ प्रतिशत रहेको पाइन्छ ।
- महिलाहरूको लागि लक्षित गरेर विभिन्न प्रकारका लक्षित समूह कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए तापनि ती कार्यक्रमहरूमा दलित तथा जनजाति महिलाहरूको खासै सहभागिता हुन सकेको पाइँदैन । महिला समूह/समिति/संस्थाको गठन गर्दा केही समावेशी बनाउने प्रयास भए तापनि दलित तथा जनजाति महिलाहरूको उल्लेखनीय सहभागिता हुन सकेको पाइँदैन भने समूह/समिति/संस्थाको प्रमुख पदमा दलित जनजाति महिलाहरू पुग्न सकेको पाइँदैन ।
- समुदायमा रहेका अन्य समुदायका महिलाहरूको तुलनामा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागिता न्यून पाइन्छ । दलित जनजाति महिलाहरूमा पनि सबैको सहभागिता हुन सकेको पाइँदैन । सबै समुदायको पहुँचमा महिला विकास कार्यक्रम पुग्न नसकेको, अशिक्षाको

कारणले पनि धेरै दलित तथा जनजाति महिलाहरू महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी नभएका र समुदायमा अझै पनि व्याप्त रहेको परम्परागत सोच एवं संस्कारका कारण कतिपय दलित जनजाति महिलाहरू चाहेर पनि समूह/समिति/संस्थामा आबद्ध हुन नसकेको र समूहमा आबद्ध गराउने सन्दर्भमा माथिल्लो निकायबाट खासै प्रयास भएको पाइँदैन ।

- दलित जनजाति महिलाहरूलाई माथि उठाउने सन्दर्भमा पनि समुदाय तथा समुदायका अन्य महिलाहरूबाट खासै प्रोत्साहन गर्ने गरेको पाइँदैन । समाजमा अझै पनि अदृश्यरूपमा कहीँकतै जातीय विभेद रहेको पाइन्छ । महिलाहरूमा जबसम्म "सबै महिलाहरू एकै हुन्" भन्ने भावनाको विकास हुँदैन तबसम्म महिला विकासका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा दलित तथा जनजाति महिलाको समान सहभागिता हुन सक्दैन । दलित जनजाति महिलाहरूलाई पनि समूहको नेतृत्व तहमा पुग्ने अवसर प्रदान गर्नको लागि माथिल्लो समुदायका महिलाहरूले दलित जनजाति महिलाहरूप्रति गरिने व्यवहारमा परिर्वतन आउनु पर्दछ
- महिला विकास कार्यक्रममा सहभागी दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक स्थितिमा धेरै थोरै परिर्वतन आएको पाइन्छ ।

यसरी समाजमा रहेका सबै महिलाहरू त्यसमा पनि दलित जनजाति महिलाहरूको लागि लक्षित गरेर विभिन्न प्रकारका महिला विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको भए तापनि अन्य महिलाहरूको तुलनामा दलित जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक स्थिति कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

४.३ सुझावहरू

महिला विकास कार्यक्रममा दलित जनजाति महिलाहरूको सहभागितासम्बन्धी अध्ययनपश्चात् तपसिलका सुझावहरू पेस गरिएको छ ।

- समुदायका रहेका सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिकरूपमा विपन्न वर्गका सबै महिलाहरूसम्म पुग्ने गरी महिला विकास कार्यक्रमलाई विस्तार गर्नुपर्दछ ।
- महिला विकासका लागि सञ्चालन भएका विभिन्न कार्यक्रमहरूमा दलित तथा जनजाति महिलाहरूको बढी भन्दा बढी सहभागिता गराउनको लागि सर्वप्रथम महिला शिक्षा कार्यक्रम र महिला सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । त्यसको लागि महिला विकास कार्यक्रमअन्तर्गत महिला शिक्षा, प्रौढ शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ ।
- दलित तथा जनजाति महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा वैयक्तिक सशक्तीकरणका लागि उनीहरूको आवश्यकता अनुसार छुट्टै कार्यक्रमको व्यवथा गर्नुपर्दछ ।
- महिला समूह, समिति वा संस्थाको गठन गर्दा प्रमुख या उपप्रमुख पदमा अनिवार्यरूपमा दलित जनजाति महिला हुनुपर्ने व्यवस्था महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शनमा नै गरिनु पर्दछ ।

४.३.१ भावी कदमहरू

अध्ययनको नतिजा र निष्कर्षलाई हेर्दा, यदि यस किसिमको (दलित महिलासम्बन्धी) अध्ययनलाई बृहत् रूपमा हिमाल, पहाड, तराई, सातवटा प्रदेश र विभिन्न जातजातिभित्र पनि दलित भनेर रहेका महिलाहरूको अवस्थालाई अनुसन्धान गरी भावी महिला विकाससम्बन्धी बृहत् रणनीति बनाउन सहयोग पुग्ने छ ।

सन्दर्भ सामग्री

आचार्य, बलराम (२०६५), लैङ्गिक अध्ययनः काठमाडौं, नेशनल बुक सेन्टर, भोटाहिटी ।

जोशी, नारायणप्रसाद (२०६८), महिला सशक्तीकरणले उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक विकासमा पुर्‍याएको योगदानः राना गाँउ डोटी जिल्लाको एक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोध, अर्थशास्त्र विभाग, त्रि.वि कीर्तिपुर ।

नेपाल सरकार, (२०७३), महिला विकास कार्यक्रम वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन २०७२/०७३ : ललितपुर महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय, महिला तथा बालबालिका विभाग ।

नेपाल सरकार, (२०७३), महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन मार्गर्दशन २०७२ : ललितपुर महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय, महिला तथा बालबालिका विभाग ।

नेपाल सरकार, (२०७२), नेपालको संविधान : काठमाडौं कानुन, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, कानुन किताब व्यवस्था समिति ।

पाण्डेय, मदुसुधन (२०६५), नेपालका जनजातिहरू : काठमाडौं, पैरवी प्रकाशन ।

राउत, गणेश कुमार (२०६३), सामाजिक परिचालन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, उदयपुर जिल्लाको एक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोध, अर्थशास्त्र विभाग, त्रि.वि कीर्तिपुर ।

अनुसूची -१

केन्द्रीय बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित मुख्य मुख्य कार्यक्रम

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	विनियोजन बजेट रकम रु.	खर्च रकम रु.	प्रगति विवतरण /उपलब्धि
१	केन्द्रीय बालकल्याण समितिको कार्यालय भवन निर्माण	१,८३,५३,०००/	१,२७,१९,०००/	समितिको कार्यालय भवनको निर्माण कार्य निरन्तर सञ्चालन भई तेस्रो तलासम्म ढलान गरी चौथो तलाको बिम खडा गरिएको ।
२	बालबालिका खोजतलास समन्वय केन्द्र निःशुल्क टेलिफोन नं. १०४ को सेवा सञ्चालन तथा विस्तार	७५,००,०००/	७५,००,०००/	हराएका बालबालिकाको खोजतलास, बेवारिस भेटिएका र फेला परेका बालबालिकाको उद्धार, संरक्षण, पारिवारिक पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापन गर्न खोजतलासको निःशुल्क टेलिफोन नं. १०४ लाई काठमाडौं उपत्यका बाहेकका विभिन्न ४७ जिल्लाको जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रमा जडान गरी सेवा विस्तार गरिएको। हराएका २७७२ जना बालबालिकाको खोजतलास गरी फेला परेका ६८८ जना, बेवारिस फेला परेका ४७९ जना बालबालिकामध्ये २९१ गरी ९७९ जना परिवारमा पुनर्मिलन गरिएको र तत्काल परिवार पत्ता लाग्न नसकेका १४६ जना बालबालिकालाई अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन व्यवस्थापनका लागि बाल गृहमा राखिएको । यसरी निःशुल्क टेलिफोन नं. १०४ को सेवा प्रवाहबाट कुल ११२५ जना बालबालिका लाभान्वित ।
३	बाल हेल्पलाइन नं. १०९८ नेपाल सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा विस्तार	३२,५०,०००/	३१,२९,०००/	बाल हेल्पलाइन नं. १०९८ थप दुई जिल्ला सुनसरी र दैलेखमा विस्तार गरी यसको सेवा १३ जिल्लामा विस्तार गरी करिब ६० जिल्लाहरूसम्म पहुँच विस्तार हुन गई जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका २४१० जना बालबालिकाको आपत्कालीन उद्धार गरी आवश्यक राहत, मनोविमर्श, पारिवारिक पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापन सेवा प्रदान गरिएको ।

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	विनियोजन बजेट रकम रु.	खर्च रकम रु.	प्रगति विवतरण /उपलब्धि
४	बालकल्याण समितिहरूबाट सञ्चालित कार्यक्रम कार्यान्वयन, बाल गृहहरू र बालअधिकार हननका घटनाहरूको अनुगमन तथा निरीक्षण	२१,६०,०००/	२०,१२,०००/	२० वटा जिल्ला बालकल्याण समितिबाट सञ्चालित कार्यक्रम कार्यान्वयन, विभिन्न ४६ जिल्लामा सञ्चालनमा रहेका ५६७ वटा बाल गृहहरूमध्ये विभिन्न ३९ जिल्लाका ४६२ वटा बाल गृहहरू र विभिन्न ५२ जिल्लामा घटेका बालअधिकार हनन सम्बन्धी ११७ वटा घटनाहरूको अनुगमन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण गरिएको ।
५	विशेष हेरचाह तथा संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकालाई तोकिएको मापदण्डको आधारमा संरक्षणको निम्ति आवश्यक सहयोग गर्ने ।	३५,००,०००/	३१,१४,०००/	अनाथ, असहाय, अपाङ्गता भएका वा गम्भीर प्रकृतिको रोगका कारण कठिन अवस्थामा रहेका वा अन्य विभिन्न कारणबाट जोखिमपूर्ण अवस्थामा रही विशेष हेरचाह र संरक्षण्को आवश्यकता भएका ५५६ जना बालबालिकालाई विशेष संरक्षणका निम्ति आर्थिक बालकल्याण सहयोग प्रदान गरिएको ।
६	बालअधिकार संवर्धनका निम्ति जिल्लास्तरीय खुला निबन्ध प्रतियोगिता सञ्चालन	१२,००,०००/	११,००,०००/	७१ वटा जिल्लाका माद्यमिक तहका विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकालाई बालअधिकार बारे ज्ञान र जानकारी उपलब्ध गराउन संवर्धन बालअधिकारको: कार्यान्वयन संविधानको भन्ने विषयमा खुल्ला जिल्ला स्तरीय निबन्ध प्रतियोगिता सञ्चालन गरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो हुनेलाई अन्तरराष्ट्रिय बालअधिकार दिवस नोभेम्बर २०, २०१६ का दिन २३३ जना बालबालिकालाई पुरस्कार तथा प्रमाण पत्र प्रदान गरिएको ।
७	केन्द्रीय बालकल्याण समितिले राष्ट्रिय र प्रत्येक जिल्ला बालकल्याण समितिले सम्बन्धित जिल्लाको बालबालिकाको वार्षिक स्थिति प्रतिवेदन तर्जुमा तथा प्रकाशन गर्ने	२६,००,०००/	२१,५०,०००/	केन्द्रीय बालकल्याण समितिले नेपालमा बालबालिकाको स्थिति २०७३ नामको राष्ट्रिय वार्षिक प्रतिवेदन र विभिन्न ५७ जिल्ला बालकल्याण समितिले आ-आफ्नो जिल्लाको बालबालिकाको स्थिति प्रतिवेदन, २०७३ प्रकाशन तथा सरोकारवालाहरूलाई वितरण गरेको ।

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	विनियोजन बजेट रकम रु.	खर्च रकम रु.	प्रगति विवतरण /उपलब्धि
८	भारतसँग सीमाना जोडिएका २३ जिल्ला र सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको सीमानाकामा बालबालिका बेचबिखन तथा ओसारपसार रोकथामका लागि प्रचार प्रसार, अन्तरक्रिया तथा समन्वय	१२,००,०००/	११,००,०००/	सिन्धुपाल्चोक र भारतसँग सीमानाका जोडिएका विभिन्न २२ जिल्ला गरी २३ जिल्लाका सीमानाकामा रही काम गर्ने सरोकारवाला निकायहरूबीच बालबालिकाको बेचविखन र गैरकानुनी ओसारपसार नियन्त्रण गर्न प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य हुन प्रचार प्रसार, सन्देश प्रसारण र होर्डिङ्ग बोर्ड समेत टाँस गरिएको ।
९	कर्णाली अञ्चल लगायत पिछडिएका क्षेत्रका बालबालिका संरक्षणका निम्ति पारिवारिक सचेतना कार्यक्रम	१८,००,०००/	१७,००,०००/	कर्णाली अञ्चलका ५, सेती अञ्चलनका ३ र भेरी अञ्चलको एक गरी ९ वटा जिल्लाहरूका पिछडिएको क्षेत्रका १०६ स्थानीय निकायका घरपरिवारका २,८७३ जना सदस्यहरूलाई अन्तरक्रिया कार्यक्रमबाट बालअधिकार संरक्षण र संवर्धन बारे पारिवारिक सचेतना अभिवृद्धि गरिएको ।
१०	बाल विवाह रोकथाम तथा न्यूनीकरण अभियान	२०,००,०००/	१८,००,०००/	बाल विवाह बढी हुने विभिन्न ३८ वटा जिल्लाहरूमा बाल विवाह रोकथाम तथा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गरिएको। जसमा १७६ स्थानीय निकायका १०,०५७ जना सरोकारवाला निकायका प्रमुख, प्रतिनिधि र नागरिकहरूको सहभागितामा सचेतना अविभृद्धि गरिएको ।
११	राष्ट्रिय बाल दिवस तथा अन्तर्राष्ट्रिय बाल अधिकार दिवस मनाउने ।	२१,००,०००/	२१,००,०००/	विविध कार्यक्रम सहित केन्द्रमा केन्द्रीय निकायहरूको सहभागितामा दुइटै दिवस र ७५ जिल्लामा सरोकारवालाहरूको समन्वय र सहभागितामा राष्ट्रिय बाल दिवस तथा ७२ जिल्लामा अन्तर्राष्ट्रिय बाल अधिकार दिवस मनाई बालअधिकार संरक्षण संवर्धन कार्यान्वयनमा अभिवृद्धि गरिएको ।

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	विनियोजन बजेट रकम रु.	खर्च रकम रु.	प्रगति विवतरण /उपलब्धि
१२	बाल यौन दुर्व्यवहार तथा बलात्कारका घटना रोकथाम तथा न्यूनीकरण सचेतना कार्यक्रम	१२,००,०००/	१०,५०,०००/	विभिन्न २२ जिल्लाको ३५ स्थानमा बाल यौन दुर्व्यवहार तथा बलात्कार रोकथाम तथा न्यूनीकरणको लागि सरोकारवालाहरूबीच जिल्लास्तर सहित स्थानीयस्तरमा अन्तरक्रियाया, छलफल बैठक तथा कानुनी व्यवस्था र सहयोगी निकाय एवम् संघ संस्थाहरूबीच प्रभावकारी समन्वय, सहयोग र सहकार्यका लागि प्रचार प्रसार र सन्देश प्रसारण गरिएको । अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सरोकारवाला निकाय तथा संघसंस्थका प्रतिनिधिहरू र नागरिक गरी १,३८८ जनाको प्रत्यक्ष सहभागिता रहेको ।
१३	सडक बालबालिका उद्धार, संरक्षण तथा व्यवस्थापन	१,२५,००,०००/	१,२३,५३,०००/	काठमाडौं उपत्यकाको सडकमा रहेका ४५३ जना सडक बालबालिकाको सरोकारवाला निकाय तथा संघ संस्थाहरू समेतको सहकार्यमा उद्धार गरी आवश्यक राहत, संरक्षण, पारिवारिक पुनर्मिलन, पुनर्स्थापन तथा व्यवस्थापन गरिएको।

अनुसूची -२

हालसम्म हराएका, हराएर फेला परेका र बेवारिस फेला परेका बालबालिकासम्बन्धी विवरण

(२०६३/०८/२२ देखि २०७४/०३/३१)

विवरण	कुल हराएका			हराएका मध्ये फेला परेका (परिवारमा पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापन गरिएका)			फेला पर्न बाँकी (खोजतलास जारी रहेका)			कैफियत
आर्थिक वर्ष	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	
२०६३/०६४ -२०७२/०७३	८७५०	८३०५	१७०५५	५५८५	३९००	९४८५	३१६५	४४०५	७५७०	
२०७३/०७४	१०४७	१७२५	२७७२	३३५	३५३	६८८	७१२	१३७२	२०८४	
जम्मा	९७९७	१००३०	१९८२७	५९२०	४२५३	१०१७३	३८७७	५७७७	९६५४	

अनुसूची -३

बेवारिस फेला परेका बालबालिकाको पारिवारिक पुनर्मिलन तथा पुनर्स्थापनसम्बन्धी विवरण

विवरण	कुल बेवारिस फेला परेका बालबालिका			अभिभावक जिम्मा पठाइएका			संरक्षणका लागि बालगृहमा रहेका			आफूखुसी बालगृहबाट भागेका			कैफियत
आ.व.	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	
२०६३/०६४ -२०७२/०७३	२४४४	१३४२	३७८६	१९१९	९९७	२९१६	३९५	२०७	६०२	११०	४५	१५५	८ बालक र १ बालिकाको मृत्यू भएको
२०७३/०७४	३२२	१५७	४७९	२०१	९०	२९१	८७	५९	१४६	८	३	११	
जम्मा	२७६६	१४९९	४२६५	२१२०	१०८७	३२०७	४८२	२६६	७४८	११८	४८	१६६	८ बालक र १ बालिकाको मृत्यू भएको

अनुसूची -४
सञ्चालनमा रहेका बालगृह र संरक्षित बालबालिकासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	बालगृह सङ्ख्या	संरक्षित बालक	संरक्षित बालिका	जम्मा
१	संखुवासभा	३	७	१८	२५
२	लमजुङ	१	८	१०	१८
३	पाल्पा	१	१४	१३	२७
४	सप्तरी	१	२४	०	२४
५	सुर्खेत	५	१४३	१३७	२८०
६	चितवन	३१	५४८	५८८	११३६
७	दोलखा	१	११	०	११
८	कैलाली	६	९८	९३	१९१
९	अछाम	१	११	८	१९
१०	दैलेख	१	३	२	५
११	हुम्ला	४	३६	८८	१२४
१२	कपिलवस्तु	१	१६	४	२०
१३	म्याग्दी	१	४	६	१०
१४	पर्सा	१२८	०	१२८	
१५	सर्लाही	५	५९	४६	१०५
१६	तनहुँ	६	५९	४०	९९
१७	बाँके	११	१६६	८०	२४६
१८	दाङ	३	२७५	२७०	५४५
१९	इलाम	२	८	८	१६
२०	कास्की	४६	६८०	८०४	१४८४
२१	महोत्तरी	१	१	१	२
२२	सिन्धुली	१	३	५	८
२३	उदयपुर	१	३	२	५
२४	बारा	१	११	६	१७
२५	धादिङ	६	५६	६३	११९
२६	झापा	९	७५	६८	१४३
२७	काठमाडौं	१९९	२९५४	३२४२	६१९६

२८	मोरङ	५	१०९	६०	१६९
२९	रौतहट	१	२३	३	२६
३०	सिन्धुपाल्चोक	५	४९	४४	९३
३१	मकवानपुर	१२	१३१	१६२	२९३
३२	बर्दिया	२	१३	७	२०
३३	धनकुटा	१	७	७	१४
३४	जुम्ला	२	२०	२९	४९
३५	काभ्रेपलाञ्चोक	११	१५३	१९६	३४९
३६	नवलपरासी	४	११५	९०	२०५
३७	सिराहा	१	४	९	१३
३८	भक्तपुर	२१	३६०	२८४	६४४
३९	धनुषा	१	२	७	९
४०	कञ्चनपुर	५	६५	२५	९०
४१	ललितपुर	१२६	१५२४	१४५९	२९८३
४२	नुवाकोट	२	३७	१३	५०
४३	रुपन्देही	८	१७९	११८	२९७
४४	सुनसरी	६	११९	९५	२१४
४५	गोरखा	१	२	६	८
४६	मुगु	१	५	२	७
	जम्मा	५६७	८,३१८	८,२१८	१६,५३६

अनुसूची -५

धार्मिक संस्थामा आवासीयरूपमा रहेका बालबालिका

क्र.सं.	जिल्ला	धार्मिक संघ संस्थाहरूको सङ्ख्या	बालक	बालिका	जम्मा
१	झापा	१७	४६९	०	४६९
२	प्युठान	१	७३	०	७३
३	पाँचथर	२	२२	०	२२
४	धादिङ	५	२७	१०	३७
५	दैलेख	१	२	०	२
६	काठमाडौं	२४	१४२१	६७	१४८८
७	ओखलढुङ्गा	३	६२	३६	९८
८	कन्चनपुर	१	८	१	९
९	भोजपुर	१	२३	०	२३
१०	मुगु	१	२	०	२
११	स्याङ्जा	३	६७	१	६८
१२	भक्तपुर	३	४१	०	४१
१३	इलाम	४	१२३	०	१२३
१४	मकवानपुर	६	९७	२३	१२०
१५	हुम्ला	३	१४४	१०८	२२२
१६	गोरखा	१	१०	०	१०
१७	रुपन्देही	३	१३५	०	१३५
१८	चितवन	१०	२१०	८१	२९१
१९	बागलुङ	१०	१७५	८४	२५९
२०	धनुषा	१३	२७६	११६	३९२
२१	सुनसरी	२६	१६१४	८९६	२५१०
२२	कैलाली	४	८४	३	८७
२३	रुकुम	१	२	०	२
२४	सिराहा	१	८५	०	८५
२५	बर्दिया	२	२६	२६	५२
२६	सप्तरी	१	४१	०	४१
२७	सर्लाही	१	२५	०	२५
		१४७	५२३४	१४५२	६६८६

अनुसूची -६

सडक बालबालिकाको उद्धार, संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यमा संलग्न मुख्य सरकारी निकायहरू

क्र.सं.	निकाय	कैफियत
१	महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय	
२	केन्द्रीय बालकल्याण समिति	
३	महानगरीय प्रहरी कार्यालय	
४	जिल्ला प्रशासन कार्यालय काठमाडौं	
५	बालबालिका खोजतलास समन्वय केन्द्र(निःशुल्क टेलिफोन नं. १०४)	
६	काठमाडौं महानगरपालिका कार्यालय	
७	जिल्ला बालकल्याण समिति काठमाडौं	
८	महिला तथा बालबालिका कार्यालय काठमाडौं	

अनुसूची -७

उद्धार गरिएका सडक बालबालिका व्यवस्थापन कार्यमा संलग्न संघसंस्थाहरू

क्र.सं.	संस्थाको नाम	ठेगाना	सेवाको विवरण
१	भ्वाईस अफ चिल्ड्रेन	ग्वार्को, ललितपुर	सम्पर्क गृह र सामाजिकीकरण केन्द्र
२	सिपिसिएस	डिल्लीबजार	सम्पर्क गृह र सामाजिकीकरण केन्द्र
३	एपिसि नेपाल	रामघाट, काठमाडौं	सम्पर्क गृह
४	युवा सामुदायिक सेवा केन्द्र	वाफल, कालिमाटी	सम्पर्क गृह
५	युसेप नेपाल	सानोठिमी भक्तपुर	सम्पर्क गृह
६	सिविन नेपाल	रविभवन	सम्पर्क गृह
७	साथसाथ	नयाँ बानेश्वर	सम्पर्क गृह
८	बाल वातावरण केन्द्र नेपाल	नयाँपाटी	सामाजिकीकरण केन्द्र
९	नवकिरण प्लस	बुढानिलकण्ठ	लागुऔषध पुनस्थापना केन्द्र र सामाजिकीकरण केन्द्र
१०	रिचमण्ड फेलोशिप	चोभार	लागुऔषध पुनस्थापना केन्द्र
११	सोवर रिकवरी उपचार तथा पुनस्थापना केन्द्र	बौद्ध	लागुऔषध पुनस्थापना केन्द्र

अनुसूची-८
प्रदेशअन्तर्गतका बालगृह र बालबालिकाको विवरण

प्रदेश नं.	बालगृह सङ्ख्या	संरक्षित बालक	संरक्षित बालिका	जम्मा
१	२७	३२८	२५८	५८६
२	१५	२५२	७२	३२४
३	४१५	५८२६	६०५६	११८८२
४	५५	७५३	८६६	१६१९
५	३०	७७८	५८२	१३६०
६	१३	२०७	२५८	४६५
७	१२	१८४	१२६	३००
जम्मा	५६७	८३१८	८२१८	१६५३६

स्रोतः केन्द्रीय बालकल्याण समिति, २०७४

अनुसूची-९
प्रदेशअनुसार बालगृहरूको सङ्ख्या

प्रदेश नं.	क्र.सं.	जिल्ला	बालगृह सङ्ख्या	संरक्षित बालक	संरक्षित बालिका	जम्मा
१	१	संखुवासभा	३	७	१८	२५
	२	इलाम	२	८	८	१६
	३	उदयपुर	१	३	२	५
	४	झापा	९	७५	६८	१४३
	५	मोरङ	५	१०८	६०	१६९
	६	धनकुटा	१	७	७	१४
	७	सुनसरी	६	११९	९५	२
	जम्मा		२७	३२८	२५८	५८६
२	१	ससरी	१	२४	०	२४
	२	पर्सा	१२८	०	१२८	
	३	सर्लाही	५	५९	५६	१०५
	४	महोत्तरी	१	१	१	२
	५	बारा	१	११	६	१७

	६	रौतहट	१	२३	३	२६
	७	सिराहा	१	४	९	१३
	८	धनुषा	१	२	७	९
		जम्मा	१५	२५२	७२	३२४
३	१	काठमाडौं	१९९	२९५४	३२४२	६१९६
	२	ललितपुर	१२६	१५२४	१४५९	२९८३
	३	भक्तपुर	२१	३६०	२८४	६४४
	४	चितवन	३१	५४८	५८८	११३६
	५	दोलखा	१	११	०	११
	६	सिन्धुली	१	३	५	८
	७	धादिङ	६	५६	६३	११९
	८	सिन्धुपाल्चोक	५	४९	४४	९३
	९	मकवानपुर	१२	१३१	१६२	२९
	१०	काभ्रे	११	१५३	१९६	३४९
	११	नुवाकोट	२	३७	१३	५०
		जम्मा	४१५	५८२६	६०५६	११८८२
४	१	लमजुङ	१	८	१०	१८
	२	म्याग्दी	१	४	६	१०
	३	तनहुँ	६	५९	४०	९९
	४	कास्की	४६	६८०	८०४	१४८४
	५	गोरखा	१	२	६	८
		जम्मा	५५	७५३	८६६	१६१९
५	१	पाल्पा	१	१४	१३	२७
	२	कपिलवस्तु	१	१६	४	२०
	३	बाँके	११	१६६	८०	२४६
	४	दाङ	३	२७५	२७०	५४५
	५	नवलपरासी	४	११५	९०	२०५
	६	रुपन्देही	८	१७९	११८	२९७
	७	बर्दिया	२	१३	७	२०
	जम्मा		३०	७७८	५८२	१३६०

६	१	सुर्खेत	५	१४३	१३७	२८०
	२	दैलेख	१	३	२	५
	३	हुम्ला	४	३६	८८	१२४
	४	जुम्ला	२	२०	२९	४९
	५	मुगु	१	५	२	७
	जम्मा		१३	२०७	२५८	४६५
७	१	कैलाली	६	९८	९३	१९१
	२	अछाम	१	११	८	१९
	३	कञ्चनपुर	५	६५	२५	९०
		जम्मा	१२	१७४	१२६	३००
		जिल्ला : ४६	५६७	८३१८	८२१८	१६५३६

स्रोतः केन्द्रीय बालकल्याण समिति, २०७४

अनुसूची-१०
आ.व. २०७३/७४ मा भएका महिला तथा बालबालिकासम्बन्धी अपराधहरू

क्र.सं	अपराध शीर्षक	जम्मा
१.	मा.वे.वि.तथा ओसारपसार	२२६
२.	बहु विवाह	४६५
३.	बाल विवाह	२३
४.	जबरजस्ती करणी	१११७
५.	जबरजस्ती करणी उद्योग	५२००
६.	अप्राकृतिक मैथुन	२०
७.	बोक्सोको आरोप	२४
८.	घरेलु हिंसा	४
		२४०६

स्रोतः महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय

अनुसूची-११

घरेलु हिंसाबाट प्रभावितका लागि सञ्चालित सेवा केन्द्र र उपसेवा केन्द्रसम्बन्धी प्रगति विवरण

सि.नं.	जिल्ला	हालसम्म सञ्चालनमा रहेका जिल्ला सेवाकेन्द्रको सङ्ख्या	हालसम्म सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक सेवाकेन्द्रको सङ्ख्या	यस बर्षा प्राप्त उजुरी	फछ्र्यौट भएको उजुरी	फछ्र्यौट हुन बाँकी उजुरी	कैफियत
१.	पाँचथर	१	५	१९९	१९९	०	
२.	सुनसरी	१	८	२७४	२२७	४७	
३.	सोलुखुम्बु	१	४	२६३	२६२	१	
४.	सप्तरी	१	८	२१७	२१६	१	
५.	सर्लाही	१	८	२६६	२४७	१९	
६.	रौतहट	१	७	२४९	१४८	१०१	
७.	मकवानपुर	१	८	३८७	३८१	६	
८.	काभ्रेपलाञ्चोक	१	६	२०३	१९२	११	
९.	तनहुँ	१	६	१२७	१२७	०	
१०.	नवलपरासी	१	८	२६८	१८०	८८	
११.	बाग्लुङ्ग	१	५	२०६	१८५	२१	
१२.	प्युठान	१	६	४१२	४१२	०	
१३.	दाङ्ग	१	१०	१३४	११४	२०	
१४.	बर्दिया	१	८	५६१	५२७	३४	
१५.	जुम्ला	१	४	१२४	११९	५	
१६.	डोटी	१	६	१६९	१६९	०	
१७.	कञ्चनपुर	१	८	३७३	३७३	०	
	जम्मा	१७	११५	४४३२	४०७८	३५४	

अनुसूची-१२

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारबाट प्रभावितहरूका लागि सञ्चालित पुनस्थापना गृहसम्बन्धी विवरण

क्र.सं	जिल्ला	पुनस्थापना गृहको नाम ठेगाना	सम्पर्क नम्वर	आ.व. २०७०।७१ को जम्मा राहत तथा उद्धार सङ्ख्या	आ.व. २०७२।७३ को जम्मा राहत तथा उद्धार सङ्ख्या
१.	चितवन	आदर्श गृह, भरतपुर	०५६-५०७२७५	१३	३६
२.	रुपन्देही	माईती नेपाल, आवधिक गृह, भैरहवा	०७१-५२३५३४	९०	१५७
३.	सिन्धुपाल्चोक	शक्ति समूह, चौतारा, कला जी	९७५१०११९०३	२३१	६१
४.	कैलाली	माईती नेपाल, आवधिक गृह,	०९१-१५२५९७९ ९८४८४३५५५५	१८	७
५.	पर्सा	माईती नेपाल, आवधिक गृह, वीरगञ्ज	०५१-५२६६११	११४	१२१
६.	वाँके	साथी संस्था,	०८१-५२३००७	१६५	६७
७.	काठमाडौं	ए.वि.सि. नेपाल, जडिवुटी सम्पर्क व्यक्ति दुर्गा घिमिरे	४२५७८१३, ६९१२३७७,	२८	४६
८.	झापा	माईती नेपाल, आवधिक गृह, काकडभित्ता	०२३-५६२०५३ ९८५२६७२०१५	२४४	२९०
	जम्मा			९०३	७८५

स्रोतः महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय

अनुसूची-१३

आ.व. २०७३/७४ सम्मको अपाङ्गता परिचयपत्र वितरणसम्बन्धी विवरण

क.सं.	परिचयपत्रको प्रकार	आ.व. २०७१।७२ सम्म वितरित परिचयपत्र सङ्ख्या		
		महिला	पुरुष	जम्मा
१	रातो (पूर्ण अशक्त)	१६८१०	२१४०८	३८२१८
२	निलो (अति अशक्त)	२८९९५	४०५४५	६९५४०
३	पहेलो (मध्यम अशक्त)	२७४६५	३९९९८	६७४६३
४	सेतो (सामान्य अशक्त)	१९५३४	२७५३५	४७०६९
	बर्ग नखुलेको			२२२२९०

स्रोतः महिला तथा बालबालिका विभाग

ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण १,५७,७३३ जना

अनुसूची-१४

राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू (NGO/INGO) द्वारा सञ्चालित परियोजनाको मूल्याङ्कनमा आ.व. २०७३/७४ मा प्रतिनिधित्व गरेका कर्मचारीहरू

S.N	INGO/NGO Name	Project Name	Representative	Designation
1.	Helpage International UK	Aba Mero Strengthening Active Ageing in Nepal	Mr. Narayan Pd. Kaphle	Joint Secretary
2.	Maryknoll Father and Brothers, USA	Maryknoll Father and Brothers Project, Nepal	Mr. Bharat Raj Sharma	Director
3.	Lutheran World Relief	Food Security and Disaster Risk Reduction Project in the Western Nepal	Mr. Bharat Raj Sharma	Director
4.	नेपाल डनबस्को सोसाईटी, ललितपुर	Reconstruction Materials of 125 House for the poor and drinking water for 2 villages which was destroyed by earthquake in Lalitpur and Sindhupalchok District	Mr. Buddha Bahadur Gurung	Under Secretary
5.	Dan Church Aid, Denmark	Nepal Earthquake Recovery Project - NERP 2015/2016	Mr. Dillip Lamichhane	Under Secretary
6.	Norwegian Association of the Blind and Partially Sighted(NABP), Norway	Norwegian Association of the Blind and Partially Sighted(NABP), Norway	Mr. Dillip Lamichhane	Under Secretary
7.	John Hopking University, USA	Nepal Health Communication Capacity Collaborative (Nepal HC3)	Mr. Dorendra Niroula	Under Secretary
8.	एस.ओ.एस. बालग्राम, भक्तपुर	SOS Emergency short term and long term Response Program: Nepal Earthquake	Mr. Keshav Bhattarai	Under Secretary
9.	साग्रीला अर्फनेज होम	Shangrila Reconstruction and Development Project	Mr. Laxmi Narayan Uprety	Under Secretary
10.	मनास्लु फाउण्डेशन	स्कूल भवन र स्वास्थ्य चौकी पुनर्निर्माण	Mr. Laxmi Narayan Uprety	Under Secretary
11.	लुमन्ति	Socio-Economic Transformation for Secure Housing through Community Led Processes	Ms. Binita Bhattarai	Under Secretary
12.	Serving Friends International	HOPE Project	Ms. Mithu Thapa	Under Secretary (Account)

13.	Terre des hommes, Switzerland	Protection of Children in Dangerous and Exploitative Child Labor - SANRAKSAN	Ms. Purnima Koirala	Under Secretary (Law)
14.	Terre des homes, Germany	Reconstruction and Rebuilding of Lives in Sindhupalchok and dhading District	Ms. Purnima Koirala	Under Secretary (Law)
15.	World Vission International	मिति २०७२।१।१२ गतेको भुकम्पपश्चात् राहत, उद्धार र पुनः निर्माणका लागि सहयोग गर्ने नाममा नेपालको प्रचलित कानुनको व्यवस्थाविपरीत विदेशीनागरिकहरूलाई पर्यटन भिषामा नेपाल ल्याई काममा लगाउने गरेको लगायत उजुरीकासम्बन्धमा छानबिन तथा अनुगमन	Ms. Purnima Koirala	Under Secretary (Law)
16.	Renewable World	Community Owned Biogas for Livelihood Enhancement (COBLE Phase 3)	Ms. Sunita Nepal	Under Secretary
17.	स्वः सशक्तीकरणको लागि व्यावहारिक सहयोग	Support to Wash Reconvery in VDC's in Sindhupalchok	Ms. Sunita Nepal	Under Secretary
18.	ACTED Act for Change Invest in Potential Nepal France	Vital Winterization for Earthquake Affected Communities in Nepal	Mr. Gyan Nath Dhakal	Section Officer
19.	WINROCK International	Asin Farmer to Farmer (F2F) Program Nepal	Mr. Gyan Nath Dhakal	Section Officer
20.	IM Swedish Development Partner	Economic and Social Empowerment of Marginalized Communities through economic empowerment and education support	Mr. Gyan Nath Dhakal	Section Officer
21.	जनहित संरक्षण मञ्च	Enacting Dialogue Community Level Reconcilitation	Mr. Gyan Nath Dhakal	Section Officer
22.	Safer World, UK	Community Initiative for Development of Common Understanding and Capacity Development Project	Mr. Gyan Nath Dhakal	Section Officer
23.	Helen Keller International, USA	Prevention Against Nwecastle Disease	Mr. Nim Raj Bhattarai	Section Officer
24.	प्राकृतिक स्रोत द्वन्द रूपान्तरण केन्द्र	Natural Resource Conflict Transformation Project (NRCTP) Phase III	Mr. Nim Raj Bhattarai	Section Officer
25.	Restless Development, UK	Youth Sector Support Program	Mr. Om Pd. Bhattarai	Section Officer
26.	ACTED Act for Change Invest in Potential Nepal France	Emergency Food Security Support to the Most Vulnerable, Earthquake Affected Communities in Nepal	Mr. Om Pd. Bhattarai	Section Officer
27.	ग्रामीण महिला विकास एकता केन्द्र, काठमाडौं	सामुदायिक मेलमिलापद्वारा महिला तथा सिमान्तसृत समुदायको न्यायमापहुँच कार्यक्रम	Mr. Om Pd. Bhattarai	Section Officer
28.	माइका नेटवर्क	Disaster Responsed Mobilization	Mr. Om Pd. Bhattarai	Section Officer
29.	वातावरण जनसङ्ख्या तथा अनुसन्धान केन्द्र	Studying the impact and performance of institutionalizing immediate post partum IUD services as …	Mr. Om Pd. Bhattarai	Section Officer
30.	IDE Nepal, USA	Sanitation Marketing (San Mark) Scale-up Nepal Project (SMSU)	Mr. Resham Khatri	Section Officer
31.	जिवित आशा नेपाल	कालिका परियोजना	Mr. Resham Khatri	Section Officer
32.	Mercy Corps, UK	Youth leadership Development Program - Generation Amazing (GA)	Mr. Rukmangat Aryal	Section Officer
33.	Asia Onlus Nepal, Italy	Organic Farming Promotion Project	Ms. Bishwo Maya Neupane	Women Dev. Officer
34.	Global Fairnes Initative	Better Brick Nepal Program	Ms. Indira Acharya	Section Officer

35.	शहरी वातावरण व्यवस्थापन समाज	We will rise again Project: Rehabilitation of Shree Rudrayanee Secondary School building Khokana	Ms. Junu Rai	Women Dev. Officer
36.	एपिसि नेपाल	Development and durable consolidation of a project to rescue protect and educate most vulnerable children in Nepal	Ms. Pabitra Dhakal	Section Officer
37.	दिगो विकासको लागि साझेदारी नेपाल	Community Development Sponsorship and School Development Project	Ms. Pramila Bhandri	Section Officer
38.	Next Generation Nepal	Ending the Trafficking of Children into Institutions in Nepal	Ms. Purnima Upadhayay	Section Officer
39.	एकीकरण नेपाल गोरखा	Nepal Earthquake Response	Ms. Sannai Adhikari	Section Officer
40.	CCS, Italy	Empowering Women for Peace: Towards implementation of the Nation of the National Action Plan on UNSCRs 1325 and 1820	Ms. Shova Devi Kharel	Women Dev. Officer
41.	नेपाल स्वास्थ्यका लागि पानी	Increae Access Improve Water Sanitation and Hygiene Service in Nepal	Ms. Shova Kumari Pokhrel	Section Officer
42.	हिमालयन एड सिन्धुपाल्चोक	Construction of Community School	Ms. Sushila Paudel	Section Officer

अनुसूची-१५

बजेट शीर्षकगत प्रगति विवरण

आ.व. २०७३/७४ मा मन्त्रालयका विभिन्न शाखाहरूबाट सञ्चालन भएका मुख्यमुख्य उपलब्धिहरुः

अनुसूची-१५.१

बजेट उपशीर्षक३४०१०२३।४ महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम

भौतिक प्रगतीः ९३.७७ प्रतिशत　　　　　　　　　　वित्तीय प्रगति : ५९.५३ प्रतिशत

यस अवधिमा महिला सशक्तीकरण कार्यक्रमबाट हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू

- बोक्सीआरोप विरुद्ध सचेतनाकार्यक्रम, २ पटक।
- लैङ्गिक हिंसा निवारणसम्बन्धी टेली-सन्देश नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारण गरिएको ।
- Gender Focal Person को व्यबस्था तथा क्षमता विकास।
- विश्वविद्यालय र कलेजमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रका वारेमा जानकारी गराउन Internship मा समावेश ८ जना।
- मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा पर्ने विषयहरू मा सोधपत्र लेखनमा सहयोग ३ जना।
- मंगला साहना दीर्घकालीन पुनस्थार्पन केन्द्र सञ्चालन (बालबालिका सहित १८ जना) ।
- एकल महिला सुरक्षा कोष मापदण्ड संशोधन।
- Protection Custer को Strategic Plan सम्बन्धमा अन्तरक्रिया तथा निर्देशिका निर्माण ।
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन २०६४ को संशोधन मस्यौदा तयार।
- मानव बेचबिखन नियन्त्रण राष्ट्रिय समिति र जिल्ला समितिबीच अन्तरक्रिया।
- मानव बेचबिखनबाट प्रभावितहरूलाई उद्धार तथा स्वेदश फिर्ती कार्यविधि बनाउने कार्य भइरहेको ।
- मानव बेचबिखन नियन्त्रणको लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग अन्तरक्रिया तथा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम।
- Tip Report तयारी तथा प्रकाशन ।
- राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीतिको मस्यौदा तयार भएको ।
- लैङ्गिक हिंसामुक्त क्षेत्र घोषणाको लागि अनुगमन सूचक तयार।
- महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धिको छैटौं प्रतिवेदन छपाइ।
- महिला विज्ञ समूह (Think Tang) गठन।
- समाजकल्याण ऐन परिमार्जनको मस्यौदा तयार ।
- यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरू सम्बन्धमा सचेतना गोष्ठीहरू ।
- १७ जिल्लामा सेवा केन्द्र सञ्चालन (घरेलु हिंसाका पीडित प्रभावितको पुनस्थापनाको लागि)
- ८ जिल्लामा पुनस्थापना केन्द्र सञ्चालन (मानव बेचबिखनका पीडित प्रभावितहरूको लागि) सेवा केन्द्र सञ्चालन भएको छ ।
- वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन र सशक्तीकरण पत्रिका छपाइ।
- राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको समन्वय तथा परिचालन ।
- कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य अपराध नियन्त्रणका लागि आचारसंहिताको मस्यौदा तयार भएको।
- नेपालगञ्ज बाँकेकी २२ वर्षीया स्व.सुनिता खटिकको आफ्नै श्रीमानले टुकी फ्याँकेर आगोले जलाई सख्तघाइते भई नेपालगञ्जबाट रिफर भई काठमाडौंस्थित त्रिभुवन विश्वविध्यालय शिक्षण अस्पतालमा उपचारको क्रममा मिति २०७३/१०/१९ मा निधन भएको । निज खटिकको उपचारको क्रममा लागेको सम्पूर्ण खर्च नेपाल सरकारले व्यहोरेको ।

अनुसूची-१५.२

बजेट उपशीर्षक ३४०१०५३/४ समाजकल्याण कार्यक्रम

(अपाङ्गता सि.वि.आर तथा ज्येष्ठ नागरिक कार्यक्रमसमेत)

भौतिक प्रगतिः ९९.४प्रतिशत | वित्तीय प्रगतिः ८८.५७ प्रतिशत

यस अवधिसम्म हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
अपाङ्गता, सि.वि.आर.कार्यक्रम • रेडियो कान्तिपुरमा अपाङ्गता अवाज कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ भने एभिन्यूज टेलिभिजनमार्फत साङ्केतिक भाषामा समाचार प्रसारण भएको । • कुष्ठरोग भएका १४६ जना व्यक्तिहरू कुष्ठरोग निवारण संघमा पुनस्थापना भएको । • नेपाल अपाङ्ग संघ, खगेन्द्र नवजीवन केन्द्र काठमाडौं र NNSWA कञ्चनपुरबाटव पूर्ण असक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई पुनस्थापना कार्यक्रम (हाल ३४ जना) । • अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सहायक सामग्री उत्पादन र वितरणको व्यवस्था मिलाइएको छ । (करिव ६०० जनाले सेवा लिएका) । • अपाङ्गता अधिकारसम्बन्धी ऐन व्यवस्थापिका संसदबाट पारित भई नयाँ ऐनबमोजिम नियमावली निर्माणकार्यको थालनी। • अपाङ्गता स्रोत पुस्तिका परिमार्जन तथा प्रकाशन। • अपाङ्गता अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजना परिमार्जन। • ७ प्रदेशमा सि.वि.आर कार्यक्रमको समीक्षा। • संस्थाहरूको साझेदारीमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सीपमूलक तथा स्याहारकर्ता तालिम करिब २०० जना । • अपाङ्ग परिचयपत्र वितरण निर्देशिका परिमार्जन। • दोभासे कार्यक्रम ३१ जिल्लाका महिला तथा बालबालिका कार्यालयमा सञ्चालन भएको । • ११४ वटा संस्थासँग अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको कार्यक्रम सञ्चालनगर्न सहकार्य गरिएको । • अपाङ्गमैत्री स्थान र संरचना अपाङ्गमैत्री भए नभएको परीक्षणको लागि अनुगमन सूचकको मस्यौदा तयार । **ज्येष्ठ नागरिक** • ज्येष्ठना गरिकहरूको संरक्षण संवर्द्धनमा पैरवी तथा प्रचार प्रसार गरिएको छ । • ४९ जिल्लाका ८७ स्थानमा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा सञ्चालन गरिएको छ । • करिब ४० वटा वृद्धाश्रमहरूबाट १३३१ जनाले सेवा लिएका । • ज्येष्ठ नागरिकहरूको हक हितको लागि सरोकारवालासँग समन्वय बैठक • ज्येष्ठ नागरिकहरूका हकअधिकार थप सुनिश्चित हुने गरी ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी ऐन २०६३ परिमार्जनको लागि मस्यौदा तयारी भइरहेको ।

अनुसूची-१५.३
बजेट उपशीर्षक ३४०१०७३।४ बालकल्याण कार्यक्रम

भौतिक प्रगतिः ९१.६७ प्रतिशत — वित्तीय प्रगतिः ७९.९६ प्रतिशत

यस अवधिसम्म हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
• सिंहदरबारमा दिवा शिशुस्याहार केन्द्र सञ्चालन भई ६० जना शिशुहरू केन्द्रमा रहेका। • भक्तपुर, कास्की र मोरङमा बालसुधार गृह सञ्चालन, कानुनी विवादमा परेका २५० जना बालबालिकाहरूले सेवा लिइरहेका । • नेपालगञ्जमा वालसुधार गृहको सञ्चालनको तयारी कार्य भइरहेको छ । • बालमन्दिरमा संरक्षणमा रहेका बालबालिकाहरूलाई पोषण शिक्षा स्वास्थ्य सेवाका लागि नेपाल बाल सङ्गठनलाई अनुदान दिइएको । • बालबालिकासम्बन्धी ऐनको मस्यौदा निर्माण। • बालबालिका सम्बन्धी १० वर्षे कार्ययोजनाको मूल्याङ्कन तथा नयाँ कार्ययोजना निर्माणको थालनी । • बालबालिकालाई अनुशासनका नाममा दिइने शारीरिक तथा मानसिक सजाय र भूकम्प प्रभावित क्षेत्रका बालबालिकाहरूलाई मनोसामाजिक परामर्शका कार्यक्रम। • बालबालिका संरक्षण तथा बाल अधिकार संवर्धन बारे सचेतना कार्यक्रम । • बालविवाह रोकथाम तथा न्यूनीकरण अभियान । • बालकल्याण गृह विराटनगरमा पर्खाल निर्माण र गेट निर्माण सम्पन्न भएको र आवश्यक सामग्रीहरू खरिद गरी नयाँ भवनमा बालकल्याण गृह सर्न सकिने अवस्था रहेको ।

अनुसूची-१५.४

बजेट उपशीर्षक ३४०१०१३/४महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्रस्तर/विभाग)

भौतिक प्रगतिः ९५.७१ प्रतिशत | वित्तीय प्रगतिः ८९.५० प्रतिशत

यस अवधिसम्म हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
तालिम • नयाँ कर्मचारीहरूको अनुशिक्षण (४ समूह) । • ग्रामीण व्यवसाय प्रवर्द्धन प्रशिक्षण २ समूह । • नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम २ पटक । **बैठक, गोष्ठी** • लैङ्गिक सरोकार विषयक प्राज्ञिक बहस २ पटक । • संरक्षण विषयगत क्षेत्रको समन्वय बैठक ६ पटक । • वार्षिक समीक्षा, योजना तर्जुमा गोष्ठी १ पटक । **अनुगमन** • जिल्लाबाट प्रेषित प्रतिवेदन पुनरावलोकन । • बिशेषीकृत वित्तीय अनुगमन ७ जिल्ला । • सघन अनुगमन ११ जिल्ला । • उत्कृष्ट संस्था पुरस्कार ३ संस्था । **प्रकाशन** • वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयारी र प्रकाशन १ पटक।

अनुसूची-१५.५
बजेट उपशीर्षक३४०८०२३/४महिला विकास कार्यक्रम (जिल्लास्तर)

भौतिक प्रगतिः ९०.३१ प्रतिशत | वित्तीय प्रगतिः ९१.६१ प्रतिशत

यस अवधिसम्म हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
• समूह गठन महिला विकास कार्यक्रमतर्फ ५८०३ भएको, • समिति गठन ९३३ • समूह सदस्यको अनुशिक्षण ३१८०५ जनालाई दिइएको, • आधारभूत तालिम ७२८५ जनालाई दिइएको, • पूर्व सहकारी शिक्षा तालिम ९५ वटा गा.वि.स. मा दिइएको । • लेखापालन तालिम ११७८ जनालाई दिइएको, • नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम ३८३२ जनालाई दिइएको, • प्रस्तवना लेखन तालिम ११७८ जनालाई दिइएको, • महिला संस्था गठन र दर्ता ७२ वटालाई गरिएको, • सीप तथा व्यावसायिक विकास तालिम १६५१७ जनालाई दिइएको, • व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान १७९९९ लाई दिइएको, • प्रजनन स्वास्थ्य सचेतना तालिम १४०० जनालाई दिइएको, • भवन निर्माण अनुदान ८९ वटा संस्थालाई दिइएको, • बाल संजाल गठन ६२ वटा भएको, • बाल संरक्षण तथा प्रवर्द्धन समिति ७७ वटा गठन भएको, • बाल संरक्षण तथा प्रवर्द्धन समितिका सदस्यहरूको अनुशिक्षण ११९ समूहलाई दिइएको, • बाल गृहको संयुक्त निरीक्षण ७६ केन्द्रमा भएको, • विद्यालय विमुख किशोरीहरूको जीवन उपयोगी तालिम, रूपान्तरण १४४० जनालाई दिइएको । • विद्यालय विमुख किशोरी/मुक्त कमलरीको सीप तथा व्यावसायिक विकास तालिम १५६० जनालाई दिइएको, • विद्यालय विमुख किशोरी/मुक्त कमलरीको व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान १६१६ जनालाई दिइएको, • लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि जिल्ला सेवा केन्द्र सञ्चालन, • लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि सामुदायिक सेवा केन्द्र १०८ वटा सञ्चालन • संरक्षण विषयगत क्षेत्रका इच्छुक निकायसँगको सहकार्यमा मनोसामाजिक विमर्श केन्द्र १५ वटा स्थापना भएको, • लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, बालबालिका, किशोरी तथा महिलाको सम्भावित ओसारपसार र संरक्षणको निहुँमा हुनसक्ने शोषणको रोकथामका लागि निगरानी समूह, समितिको परिचालन १७ संस्थामा गरिएको, • निगरानी समूह, समितिका सदस्यहरूलाई आपत्कालीन संरक्षण सेवा कार्यगत प्रशिक्षण, गाउँस्तर ३ दिने १२ समूहलाई दिइएको, • संरक्षण विषयगत क्षेत्रका समन्वय बैठक ६५ पटक सञ्चालन भएको, • मानव बेचबिखन नियन्त्रणका लाग गाउँ समितिको बैठक ८७१ पटक भएको, • किशोरीहरूका लागि प्रशिक्षक प्रशिक्षण १५० केन्द्रमा दिइएको, • विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी, अभिभावक तथा शिक्षक शिक्षिकाहरूका लागि लैङ्गिक संवेदनशील तालिम ३ दिने गाउँस्तरमा (महिला संस्थाहरूलाई कार्यक्रम अनुदान) ३९० जनालाई दिइएको, • धामी, झाक्री तथा अभिभावकका लागि छाउपडी प्रथाले समाजमा पार्ने असरहरू विषयक प्रशिक्षण ३ दिने गाउँस्तरमा -महिला संस्थाहरूलाई कार्यक्रम अनुदान) ७७० जनालाई दिइएको ।

अनुसूची-१५.६

लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर

भौतिक प्रगतिः ९०.६० प्रतिशत वित्तीय प्रगतिः ८७.२७ प्रतिशत

यस आ.व.मा हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
• समूह गठन महिला विकास कार्यक्रमतर्फ ५६८८ भएको, • समिति गठन १११८ • समूह सदस्यको अनुशिक्षण २४८७४ जनालाई दिइएको, • आधारभूत तालिम ४१९७ जनालाई दिइएको, • नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम ४५९० जनालाई दिइएको, • विद्यालय विमुख किशोरीहरूको जीवन उपयोगी तालिम, रूपान्तरण ७२० जनालाई दिइएको। • अभिभावक शिक्षा रूपान्तरण १३ समूहलाई दिइएको, • संरक्षण विषयगत क्षेत्रका इच्छुक निकायसँगको सहकार्यमा मनोसामाजिक विमर्श केन्द्र ८ वटा स्थापना भएको, • लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, बालबालिका, किशोरी तथा महिलाको सम्भावित ओसारपसार र संरक्षणको निहुँमा हुनसक्ने शोषणको रोकथामका लागि निगरानी समूह, समितिको परिचालन १६ संस्थामा गरिएको, • प्रभावित किशोरीहरूको जागरणका लागि जीवनोपयोगी सीप तालिम ४५० जनालाई दिइएको • निगरानी समूह, समितिका सदस्यहरूलाई आपत्कालीन संरक्षण सेवा कार्यगत प्रशिक्षण, गाउँस्तर ३ दिने ४८० समूहलाई दिइएको, • संरक्षण विषयगत क्षेत्रका समन्वय बैठक ४० पटक भएको, • प्रहरी चौकीका प्रमुखहरूलाई लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध अभिमुखीकरण ३३ पटक भएको । • किशोरीहरूका लागि प्रशिक्षक प्रशिक्षण १५० केन्द्रमा दिइएको ।

अनुसूची-१५.७

बजेट उपशीर्षक ३४००१६३/४राष्ट्रिय महिला आयोग

भौतिक प्रगतिः ९५.०६ प्रतिशत | वित्तीय प्रगतिः ८१.३५ प्रतिशत

यस अवधिसम्म हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
कार्यविधि स्वीकृत जिल्लालाई कार्यविधि र कार्यक्रमको जानकारी अख्तियारी पठाएको निर्देशन समितिको बैठक, अनुगमन समितिको बैठक, जिल्ला स्तरीय बैठक जिल्लामा सहभागी छनोटका लागि सूचना प्रकाशन ३० जिल्ला NCCI, FNCSI, CTEVT सीप विकास केन्द्रहरूसँग समन्वय, औपचारिक उद्घाटन तथा महिलाद्वारा उत्पादित सामग्रीको राष्ट्रिय प्रदर्शनी, १०२० जनालाई तालिम सञ्चालन ।

अनुसूची-१५.८

बजेट उपशीर्षक ३४०१०८३-४ बालकल्याण समिति कार्यक्रम

भौतिक प्रगतिः ९०.०४ प्रतिशत | वित्तीय प्रगतिः८२.५० प्रतिशत

यस अवधिसम्म हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू
• हराएका बालबालिकाको २७७२ जनाको खोजतलास गरी ७२० जना बालबालिकाको पारिवारि पुनर्मिलन गरिएको । • बेवारिस फेला परेका ४७९ जना बालबालिका मध्ये ३०७ जनाको पारिवारिक पुनर्मिलन गरिएको छ। भने १६० जनाको घरपरिवारको पहिचान नभएकोले विभिन्न गैससद्वारा सञ्चालित आवासीय बालगृहमा संरक्षण गरिएको, १२ जना बाल गृहबाट भागेका । • विभिन्न ४७ जिल्लामा नेपाल प्रहरीको महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रमा १०४ जडान गरी सेवा विस्तार गरिएको । • जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका २४१० जना बालबालिकाको आपत्कालीन उद्धार गरी आवश्यक सेवा प्रदान गरिएको । • जोखिमपूर्ण अवस्थाबाट आपत्कालीन उद्धार गरिएका २४१० जना बालबालिकालाई प्रदान गरिएको सेवा देहाय बमोजिम रहेकोः- • राहत ४६३, मनोविमर्श ११८९, पुनर्मिलन २८०, बाल गृह ७०, आवधिक संरक्षण २९७, बाल विवाह हुनबाट रोकिएको २४ जोडी, उपचार २८२, कानुनी तथा पारिवारिक परामर्श ९४३, शैक्षिक सहयोग १०१२, बालश्रमबाट उद्धार १२९, सडक बालबालिकाको उद्धार ३१, विभिन्न प्रकारको हिंसा, दुर्व्यवहार र शोषणबाट उद्धार, १६५ र बेच विखन तथा ओसारपसार हुनबाट बचाइएका १५ जना बालबालिका रहेका छन् । • अन्तरक्रिया, बैठक, प्रचार प्रसार र प्रसारण। • १०६ वटा स्थानीय तहमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको । • १७६ वटा स्थानीय तहमा कार्यक्रम सञ्चालन भएको। • २२ जिल्लाका ३५ स्थानमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको । • केन्द्रीय बालकल्याण समितिको पूँजीगत कार्यक्रम प्रगति अन्तर्गत कार्यालय भवन निर्माणको तेस्रो तला ढलान गरी चौथो तलाको बिम खडा गरिएको ।

अनुसूची-१५.९
वजेट उपशीर्षक ३४००१३ समाजकल्याण परिषद्

भौतिक प्रगतिः १०० प्रतिशत   वित्तीय प्रगतिः १०० प्रतिशत

परिषदवाट आ.व. ०७१।०७२ को तेस्रो चौमासिक र वार्षिक अवधिमा सम्पादित कार्यहरु :

क) नियमित कार्यहरु :

क्र.सं.	विवरण	सङ्ख्या	रकम
१	साधारण सम्झौता	३५	
२	परियोजना सम्झौता	९०	२९०२८४३०६७०।-
३	कार्यक्रम स्वीकृति	७४६ संस्थाको १२४७	१८९५१६५९६१६।-
४	संस्था आवद्धता	४६१८८	
५	अनुगमन मूल्याङ्कन -राष्ट्रिय)	१४२ वटा संस्थाको १९० वटा	
६	अनुगमन मूल्याङ्कन अन्तर्राष्ट्रिय	९४ (३० वटा मध्यावधि र ६४ वटा अन्तिम)	

चालु आ.व. मा परिषदको आय - रु. २०,२२,०२,०००।-

चालु आ.व.मा परिषदको व्यय - रु. २०,४६,१३,०००।-

कार्यालय तथा कोषको प्रगति सम्बन्धी कार्यः

१. भृकुटीमण्डप कार्यालयतर्फ

राजधानी काठमाडौंको केन्द्रमा अवस्थित भृकुटीमण्डप मनोरञ्जन तथा प्रदर्शनीस्थल नेपाल सरकारबाट २०३७ सालमा तत्कालीन सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद्लाई भोग चलन गर्ने गरी हस्तान्तरण गरिएको हो । भृकुटीमण्डप परिषद्को प्रमुख आय स्रोतको रूपमा रहेको छ । परिषद्अन्तर्गत रहेको भृकुटीमण्डप क्षेत्रको सम्पूर्ण व्यवस्थापन गर्न भृकुटीमण्डप सञ्चालन कार्यालयको व्यवस्था गरिएको छ । यसको लागि परिषद् केन्द्रीय कार्यालयबाट कर्मचारी तथा जनशक्ति खटाई सञ्चालन व्यवस्था गरिएको छ ।

यस कार्यालयबाट सम्पादन गरिएका मुख्यमुख्य कार्यहरुः

यस कार्यालयबाट प्रशासनिक तथा दैनिक नियमित कार्यहरू गर्नका साथै कार्यालयमा प्राप्त हुने भाडा रकमहरू दैनिकरूपमा बैंक दाखिला गर्ने, लेजर पोष्टिङ्ग गर्ने, बगैंचाको प्रवेश टिकट बिक्री गर्ने, प्रदर्शनी हल र चौर भाडामा दिने, दैनिक सरसफाइ लगायतका कार्यहरू नियमितरूपमा गरिएको ।

२. कोषहरूः

क) उपकारकोषः

परिषद मातहतको उपकार कोषको मूलधनको आर्जित व्याजबाट नियमितरूपमा सञ्चालित असहाय, अशक्त, विरामी भएकालाई आर्थिक सहयोग साथै राष्ट्रिय अपाङ्ग कोष, स्वास्थ्य कोषहरूद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा नियमित सहयोग गर्दै आएको छ ।

ख) राष्ट्रिय अपाङ्ग कोषः

यस कोषबाट आ.व. ०७२/०७३ मा सम्पादित मुख्य कार्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

क्र.सं.	क्रियाकलाप	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति	वार्षिक प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१	छात्रवृत्ति सहयोग	२०० जना	३ जना		
२	आर्थिक सहायता तथा उपचार सहयोग	५० जना	२४ जना	४८	
३	अपाङ्गका लागि शारीरिक पुनस्थापना कार्यक्रमः-	१००० जना	८६२ जना	८६	
४	सेतो छडी वितरण	३०० जना	१५७	८४	
५	फिजियोथेरापी सेवा	१५०० जना	१३१९ जना	८८	
६	स्वरोजगारमूलक तालिम कार्यक्रम	-	१५ जना		
७	अपाङ्ग प्रतिभा पुरस्कार	१२ जना	१३ जना	१०८	
८	संस्थागत सहयोग	-	१ वटा		
९	कोषवृद्धि कार्यक्रम	१५ जना	५ लाख	३३	
१०	जनचेतनामूलक कार्यक्रम		१ पटक		

ख) ज्येष्ठ नागरिक कोषः

यस कोषबाट आ.व. ०७३/०७४ मा ज्येष्ठ नागरिकसम्बन्धी कार्यक्रमहरू नियमितरूपमा भइरहेका छन् ।

ग) राष्ट्रिय स्वास्थ्य कोषः

क्र.सं.	क्रियाकलाप	वार्षिक लक्ष्य	वार्षिक प्रगति	प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१	रक्तदान कार्यक्रम	१ वटा	१	१००	सामाजिक सेवा दिवसको अवसरमा रक्तदान कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको जसमा २४ जना सहभागी भएका थिए ।

२	निशुल्क स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम	२	२	१००	यस शिविरहरू ओखलढुंगा र मुगु जिल्लामा सञ्चालन गरिएको थियो जसबाट त्यस क्षेत्रका १२५० जना व्यक्तिहरू लाभान्वित भएका छन् ।
३	निशुल्क आँखा शिविर कार्यक्रम	१	१	१००	यस आँखा शिविर सर्लाही जिल्लामा सञ्चालन गरिएको थियो जसबाट त्यस क्षेत्रका स्थानीय समुदायहरू लाभान्वित भएका छन् ।
४	पोषण कार्यक्रम	७	७	१००	यस कार्यक्रम काभ्रे, दोलखा, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, नुवाकोट, गोरखा र मकवानपुर जिल्लामा सञ्चालन गरिएको ।

अनुसूची-१६

आ.व. २०७३/७४ असार मसान्तसम्म नेपाल बाल सङ्गठनद्वारा सञ्चालित बालगृह र आश्रित बालबालिका

बालगृह	स्थापना	बालक	बालिका	जम्मा
बालगृह नक्साल	२०२१	३५	४२	७७
बाल संरक्षण गृह, सिफल	२०५८	५२	३६	८८
सामुदायिक विकास केन्द्र, ठेचो	२०५८	१४	-	१४
गौरी शंकर बालगृह, दोलखा	२०५२	१४	-	१४
कपिलवस्तु बालगृह, तौलिहवा	२०५३	२०	-	२०
भिमफेदी बालगृह, मकवानपुर	२०५८	२५	४	२९
समाजकल्याण बालगृह, पांचखाल	२०५३	२४	-	२४
म्याग्दी बालगृह, म्याग्दी	२०५२	५४	६	६०
सर्लाही बालगृह, सर्लाही	२०५०	८	-	८
सिन्धुली बालगृह, सिन्धुली	२०६०	-	-	-
गोरखा बालगृह		२८	-	२८

स्रोतः नेपाल वाल सङ्गठन, २०७३

अनुसूची-१७

आ.व. २०७३।७४ मा वैदेशिक अध्ययन तथा तालिममा सहभागितासम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम	पद	कार्यक्रमको नाम	देश	मिति
१.	चन्द्रप्रकाश मैनाली	उप-प्रधानमन्त्री	60th Session of the Commission on the Status of the Women	न्यूवर्क	१४ मार्च देखि २८ सम्म २०१६
२.	चन्द्रप्रकाश मैनाली	उप-प्रधानमन्त्री	4th South Asia initivative for ending Violence against Children	इण्डिया	९मे देखि १० सम्म २०१६
३.	चन्द्रप्रकाश मैनाली	उप-प्रधानमन्त्री	The Sixteth Aession of Fommission on the Stetus of Women	संयुक्त राष्ट्रसंघ	१४ देखि २४ सम्म २०१६
४.	कुमार खड्का	मन्त्री	61th Session of the commission on the status of women(csw)	न्यूवर्क	१३ मार्च देखि २४ सम्म, २०१७
५.	धन वहादुर तामाङ	सचिव	Shaping a new Agenda for transformative financing on genderequality : with Ministries or Finance	थाइल्याण्ड	१८ नोभेम्वर देखि १९,२०१६
६.	मधुप्रसाद रेग्मी	सचिव	60th Session of the Commission on the Status of the women	न्यूवर्क	१४ मार्च देखि २८,२०१६
७.	मधुप्रसाद रेग्मी	सचिव	south-southknoledge Exchange Forum on Linking social protection to Employment Opportunities	जकार्ता	२४ मे देखि २५,२०१६
८.	मधुप्रसाद रेग्मी	सचिव	The Sixteth Session of Fommission on the Status of Women	संयुक्त राष्ट्रसांघ	१४ मार्च देखि २४,२०१६
९.	मधुप्रसाद रेग्मी	सचिव	Regional Consultation on the SDG Alliance 8.7-south Asia Launch	भुटान	१९ जुलाई देखि २० ,२०१६
१०.	बिष्णुप्रसाद लम्साल	सचिव	third Asia pacific High Level Meeting o child Right	मलेशिया क्वालालाम्पुर	७ नोभेम्बर देखि ९,२०१६
११.	बिष्णुप्रसाद लम्साल	सचिव	61th session of the commission on the status of the women(CSW)	न्यूवर्क	१३ मार्च देखि २४,२०१७
१२.	शंकरप्रसाद पाठक	सह-सचिव	study tour	Phillipines	

१३.	राधिका अर्याल	सह-सचिव	Eurasian Women's Forum	रसिया	३ देखि ६ अप्रिल,२०१६
१४.	राधिका अर्याल	सह-सचिव	comparative Learning Visit to Cambodia to Combat Trafficking	कम्बोडिया	८ देखि १३ फेब्रेवरी,२०१६
१५.	राधिका अर्याल	सह-सचिव	60th Session of the Commission on the Status of the Women	न्यूवर्क	१४ देखि २८ मार्च,२०१६
१६.	राधिका अर्याल	सह-सचिव	The Sixteth Aession of Fommission on the Stetus of Women	संयुक्त राष्ट्संघ	१४ देखि २४ मार्च,२०१६
१७.	नारायणप्रसाद काफ्ले	सह-सचिव	Achieving Child Permanency Through Innovation	अमेरिका	३ अप्रिल देखि ६,२०१६
१८.	नारायणप्रसाद काफ्ले	सह-सचिव	Model of post earthquake reconstruction and rehabilitation	चीन	२०-२५ जुन २०१६
१९.	तोयम राया	सह-सचिव	61th Session of the commission on the status of women(csw)	न्यूवर्क	१३ देखि २४ मार्च,२०१७
२०.	महेन्द्र कुमार थापा	सह-सचिव	Nomination for "Multi-Services to Respond to Gender-Based Biolence against Women and Girls in Asia and Pacific.	थाईल्याण्ड	२८ -३० जून, २०१७
२१.	डा. किरण रुपाखेती	उप-सचिव	4th South Asia initivative for ending Violence against Children	इन्डिया	९देखि १० मे,२०१६
२२.	डा. किरण रुपाखेती	उप-सचिव	High level Round Table on Implementation of the Sustainable Development Goals (SDGs) Relating to Violence against Children in South Asia	श्रीलङ्का	
२३.	डा.किरण रुपाखेती	उप-सचिव	Regional Strategy on child sexual Abuse and Exploition including online Safety laifos Expert Round Table Discussion	बैंकक	१९ देखि २० अक्टुवर, २०१६
२४.	मिरा शेरचन	उप-सचिव	open Ended Working Grouping on Ageing(OEWG) sf] ;ftf}+ a}7s	थाईल्याण्ड, बैंकक	१२ देखि १५ अक्टुवर, २०१६

२५.	मिरा शेरचन	उप-सचिव	Gender Based Violence prevention and Response project	भारत,नयाँ दिल्ली	२४ देखि ३० जुलाई, २०१६
२६.	लक्ष्मीनारायाण उप्रेती	उपसचिव	seminar and Study Programme	जापान	१९ देखि २६ अप्टोवर २०१६
२७.	जयलाल तिवारी	उप-सचिव	बाल संरक्षण प्रणाली अर्न्तगत क्रियाकलापहरुको अवलोकल तथा सिकाई भ्रमण कार्यक्रम	फिलिपिन्स	२० देखि २८ फ्रेब्रुवरी
२८.	जयलाल तिवारी	उप-सचिव	seminar and Study Programme	जापान	१९ देखि २६ अप्टोवर २०१६
२९.	विनिता भट्टर्राई	उपसचिव	Advanced Security Cooperation Seminar	अमेरिका	३१ देखि मार्च ४ मे
३०.	सुनिता नेपाल	उप-सचिव	comparative Learning Visit to Combodia To Combat Trafficking	कम्बोडीया	८ देखि १३ फेब्रोवरी
३१.	दिलिप लामिछाने	उपसचिव	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारबाट पीड़ित/प्रभावित व्यक्तिहरूको उद्दार तथा स्वदेश फिर्ती सम्बन्धी कार्यविधि नियमावली २०७३ उपर छलफल कार्यक्रम	भारत, नयाँ दिल्ली	फागुन १० देखि १३, २०७३
३२.	दिलिप लामिछाने	उपसचिव	An Intermininisterial Fact Findings Visit to Srilanka and Malaysia to investigate cases of exploitation,and trafficking of Nepal Women	श्रीलंका,मलेसिया	३० मे देखि ९ जुन सम्म
३३.	भरतराज शर्मा	निर्देशक-उपसचिव)	sex Disaggrated data for the SDG Indicators in Asia and the Pacific What and how	थाईल्याण्ड	२५ देखि २७ मे, २०१६
३४.	भरतराज शर्मा	निर्देशक-उपसचिव)	information for All: ESCAP-CDPF Workshop on Accessible Knowledge, Information and Communication for persons with Disabilities in Asia and pacific Asia pacific Regional Consulation on the Base Line Publication to enhance evidence based policy advocacy for gender equlity	चिन थाईल्याण्ड, बैंकक	१५ देखि १७ डिसेम्वर १५ देखि १७नोभेम्वर
३५.	नारायाण वहादुर कुँवर	उपसचिव	Asian and pacific Expert Seminar on women'sEconomic in changing word of work	बैंकक,थाईल्याण्ड	२३ अक्टोबर देखि २४, २०१६

३६.	कृष्णकान्त उपाध्याय	उपसचिव	capacity Building for Women Right and Gender Policies Development	दक्षिण कोरिया	१२ देखि २५ मे,२०१६
३७.	बुद्ध वहादुर गुरुङ्ग	उपसचिव	Highlevel Regional workship on child Protection system and technological innovation	बंगलादेश, ढाका	१८ देखि २० फेब्रुअरी, २०१७
३८.	विजय प्रसाई	उपनिर्देशक, महिला तथा बालबालिका विभाग	Nomination for "Multi-Services to Respond to Gender-Based Biolence against Women and Girls in Asia and Pacific.	थाईल्याण्डर् र्	२८ -३० जून, २०१७
३९.	मिठू थापा	उपसचिव लेखा	Sharing Best Practies on women and leadership 2016	इन्डोनेसिया	१९ देखि २३ सेप्टेम्वर, २०१६
४०.	डोरेन्द्र निरौला	उपसचिव	Seminar and Study Programme	जापान	१९ देखि २६ अक्टुवर, २०१६
४१.	पुर्ण कुमारी श्रेष्ठ	प्र।म.वि.अ., महिला तथा बालबालिका कार्यालय, काभ्रे	Nomination for fellowship program of capacity Building for Women Rights and Gender Policies Development.	कोरिया	२-२० जुलाई, २०१७
४२.	शोभा शाह	प्र.म.वि.अ., महिला तथा बालबालिका कार्यालय, मकवानपुर	Nomination for fellowship program of capacity Building for Women Rights and Gender Policies Development.	कोरिया	२-२० जुलाई, २०१७
४३.	कृष्ण वहादुर कुँवर	शाखा अधिकृत	Korea Singapore comprehensive joint Development Co-opeartion partnership capacity Development of Disabillity Polices	कोरिया	२३ अक्टुवर देखि १२ नोभेम्वर,२०१६
४४.	पवित्रा ढकाल	शाखा अधिकृत	Training course on Empowering through family and Economic Development intervention	इन्डोनेसिया	२३ देखि २७ मे २०१६
४५.	इन्दिरा आचार्य	शा.अ.	Nomination for fellowship program of capacity Building for Women Rights and Gender Policies Development.	कोरिया	२-२० जुलाई, २०१७

४६.	इन्दिरा आचार्य	शा.अ.	Advocationg for Girls Rights Equal Rigits and Opportunities for Girls and Young Women	बैंकक	
४७.	सीता अधिकारी	म.वि.अ. महिला तथा बालबालिका कार्यालय, बाग्लुंग	Nomination for fellowship program of capacity Building for Women Rights and Gender Policies Development.	कोरिया	२-२० जुलाई, २०१७
४८.	इन्दिरा उप्रेती	म.वि.अ., महिला तथा बालबालिका विभाग	Nomination for fellowship program of capacity Building for Women Rights and Gender Policies Development.	कोरिया	२-२० जुलाई, २०१७
४९.	रुक्मांगत अर्याल	शाखा अधिकृत	comparative Learning Visit to Cambodia to Combat Trafficking	कम्वोडिया	८ देखि १३ फेव्रेवरी,२०१६
५०.	निमराज भट्टराई	शाखा अधिकृत	Combating Violence Against Women and Children	Israel	
५१.	भरतराज शर्मा	निर्देशक	Gender and Diversity in disaster Risk Reducties	जापान	१० देखि २९ अक्टोबर, २०१७
५२.	केशव भट्टराई	उपसचिव	Gender and Diversity in disaster Risk Reducties	जापान	१० देखि २९ अक्टोबर, २०१७
५३.	केशव भट्टराई	उपसचिव	High Commission for human Rights.	स्वीटजरल्याण्ड	१२-१३ अक्टोबर, २०१७
५४.	निमराज भट्टराई	शाखा अधिकृत	High Commission for human Rights.	स्वीटजरल्याण्ड	१२-१३ अक्टोबर, २०१७
५५.	भरतराज शर्मा	निर्देशक	Trans Health of Rights Conference	थाइल्याण्ड	२०-२२ सेप्टेम्बर, २०१७
५६.	सिन्धु पाठक	शाखा अधिकृत	Trans Health of Rights Conference	थाइल्याण्ड	२०-२२ सेप्टेम्बर, २०१७
५७.	इन्दिरा उप्रेती	म.वि.अ.	Nomination for fellowship program of capacity Building for Women Rights and Gender Policies Development.	कोरिया	२-२० जुलाई, २०१७
५८.	सुनिता नेपाल	उपसचिव	Group Meeting	इण्डिया	३० देखि ३१ मे, २०१७
५९.	सान्नानी अधिकारी	शाखा अधिकृत	Labor Attache Consultation Meeting,	Kuwait	२४ देखि २५, २०१७
६०.	राधिका अर्याल	सहसचिव	Second Meeting of the SAARC Gender Policy Advocacy Group	पाकिस्तान	२८ देखि २९ अगस्ट, २०१७

अनुसूची-१८

समाजकल्याण कार्यक्रमअन्तर्गत ज्येष्ठ नागरिक संरक्षणको लागि आ.व.२०७३/७४ मा अनुदान प्राप्त गरेका संस्थाहरूको विवरण

रु. हजारमा

शीर्षक नं.	खर्च शीर्षक	कार्यक्रम तथा कृयाकलाप	विनियोजित बजेट जम्म रु हजारमा	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने बजेट	अख्तियारी जिल्लामा जाने बजेट जम्मा रु. हजारमा	अख्तियारी जाने कार्यालय तथा जिल्लाको नाम	कैफियत
२.१५.४०.१८६	२२५२२	दिवस अर्न्तराष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक, विश्व अल्जाईमर्स र ज्येष्ठ नागरिक प्रतीको दुर्व्यवहार विरुद्धको दिवस (ज्येष्ठ नागरिक महासंघ मार्फत) (अन्य)	५००	५००	-	मन्त्रालय	
२.१५.४०.१८७	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी काम गर्ने संस्थाहरूको अनुगमन (जिल्ला स्तरमा (अन्य)	९००	-	९००	७५ जिल्ला	
२.१५.४०.१८८	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी काम गर्ने संस्थाहरूको अनुगमन (केन्द्रीय स्तरमा (अन्य)	५००	५००	-	मन्त्रालय	
२.१५.४०.१८९	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक कार्यक्रम सम्बन्धी रेकर्ड तथा अन्य व्यवस्थापनका लागि प्रतयेक जिल्लामा रहेका वृद्धाश्रम तथा दिवा सेवा केन्द्रको Profile र वेसहारा असहाय ज्येष्ठ नागरिकको लगत र प्रकाशन तयार गर्ने (महिला तथा बालबालिका कार्यालय ७५ जिल्ला रु २० हजारका दरले) (अन्य)	१५००	-	१५००	७५ जिल्ला	
२.१५.४०.१९०	२२५२२	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समिति मार्फत (७५ जिल्लाका ३०० विद्यालयहरूमा अन्तरपुस्ता सीप हस्तान्तरण कार्यक्रम सञ्चालन प्रति जिल्ला १५ हजारका दरले) (अन्य)	४५००	-	४५००	७५ जिल्ला	प्रति जिल्ला ४ विधालय, १५ हजारका दरले प्रति जिल्ला रु.६० हजार.
२.१५.४०.१९१	२२५२२	७ प्रदेशमा ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी कार्यक्रमको समीक्षा गोष्ठी २ दिने (अन्य)	२०००	२०००	-	मन्त्रालय	

२.१५.४०.१९२	२२५२२	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समितिको बैठक सञ्चालन ७५ जिल्ला २ पटक (अन्य)	१८००	-	१८००	७५ जिल्ला	
२.१५.४०.१९३	२२५२२	केन्द्रीय ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समितिको बैठक सञ्चालन (अन्य)	२००	२००		मन्त्रालय	
२.१५.४०.१९४	२२५२२	दिवस अर्न्तराष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक, विश्व अल्जाईमर्स र ज्येष्ठ नागरिक प्रतीको दुर्व्यवहार विरुद्धको दिवस (जिल्ला स्तरमा) प्रति जिल्ला १० हजार (अन्य)	७५०	-	७५०	७५ जिल्ला	
२.१५.४०.१९५	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी संवैधानिक र कानुनी व्यवस्था सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखिकरण अन्तरकृया कार्यक्रम १ दिने -७५ जिल्ला प्रति जिल्ला रु. २५ हजार (अन्य)	१९००	-	१९००	७५ जिल्ला	
२.१५.४०.१९६	२२५२२	सकृय ज्येष्ठ नागरिकका लागि सीपमूलक तालिम ५ दिने १० जिल्लाहरूमा (बीउँ पुजी समेत) कास्की, चितवन, डोटी, कैलाली मुस्ताङ, बाँके, सुर्खेत, दाङ, झापा, मोरङ, (चालु अनुदान) (अन्य)	१३००	-	१३००	१० जिल्ला -कास्की, चितवन, डोटी, कैलाली मुस्ताङ, बाँके, सुर्खेत, दाङ, झापा, मोरङ)	
२.१५.४०.१९७	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी तालिम, शिविर अनुसन्धानात्मक गोष्ठी तथा प्रचार प्रसारका कार्यक्रमहरू (राष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक महासंघ मार्फत)	१०००	१०००	-	मन्त्रालय	
२.१५.४०.१९८	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी समन्वय बैठक सञ्चालन कार्यक्रम (अन्य)	३००	३००	-	मन्त्रालय	
२.१५.४०.२००	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी निर्देशिकाहरूको मापदण्ड तयार गर्ने (अन्य)	४००	४००	-	मन्त्रालय	
२.१५.४०.२०१	२२५२२	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी तयार भएका ऐन, नियम सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्ने (अन्य)	४००	४००	-	मन्त्रालय	

८.५.१.२०	२९५११	ल्यापटप र एसी खरीद(कार्यालय सचालनसँग सम्बन्धी यन्त्र,उपकरण तथा मेशीन औजार)	२००	२००	-	मन्त्रालय	
		गैरसरकारी सामाजिक क्षेत्रका सेवामूलक संस्थाहरू,धार्मिक संघसंस्थाहरूलाई दिइने अनुदान)					
५.१.८.१५३	२६४१३	साम्राज्येश्वर पशुपतिनाथ मन्दिर, धर्मशाला सञ्चालन समिति ट्रष्ट,ललिताघाट वाराणसी, भारतलाई चालुगत अनुदान	३००	३००.	-	मन्त्रालय	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
८.२.८.१६	२६४२३	सेफ मदरहाउसको भौतिक पूर्वाधार निर्माण (अन्य)	१०००	१०००	-	मन्त्रालय	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
८.९.१.४३	२६४२३	ताप्लेजुङ वृद्धाश्रम ताप्लेजुङ, पूँजीगत अुनदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय ताप्लेजुङ	
५.१.८.४०६	२६४१३	सिलौटी ग्रामीण विकास केन्द्र, पाँचथर	१५०	-	१५०	महिला तथा बालबालिका कार्यालय पाँचथर	
८.९.१.३०	२६४२३	सिद्धपोखरी सेवासदन पाँचथर पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२४२	२६४१३	ह्क्यापडस नेपाल, पाँचथर, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.१५५	२६४१३	माई भगवती वृद्धाश्रमर् इलामलाई चालु अनुदान	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय, इलाम	
५.१.८.४०५	२६४१३	रणध्वज नेम्वांङ, स्मृति प्रतिष्ठान, इलाम	१५०	-	१५०	"	

५.१.८.२५६	२६४१३	फाल्लगुनन्द उर्जा तथा वातावरण केन्द्र, इलाम, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२७४	२६४१३	श्री कृष्ण प्रमाणी ३ प्रणामीनगर ,झापा	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय, झापा	
५.१.८.१७४	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान प्रतिष्ठान, दमक झापा,दिवासेवा केन्द्र	३००	-	३००	"	
५.१.८.१७९	२६४१३	वृद्ध स्वास्थ्य सेवा समाज चन्द्रगढी, झापा,	३००	-	३००	"	
५.१.८.१८०	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान प्रतिष्ठान दमक झापा चालु अनुदान	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८१	२६४१३	श्री कृष्णद्वैपायन गुरुकुल देव विद्यालय, झापा,दिवासेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८३	२६४१३	श्री कृष्ण प्रणामी सत्सङ सेवा परिषद्, झापा,दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८४	२६४१३	नारी चेतना दिवा सेवा केन्द्र,झापा,दिवासेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.२४६	२६४१३	खड्गमाया संग्रौला मेमोरियल फाउन्डेसन,झापा,ज्येष्ठ नागरिक दिवासेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२६४	२६४१३	सनातन धर्म सेवा समिति, मेचीनगर ५ झापा,ज्येष्ठ नागरिक दिवासेवा केन्द्र	३००	-	३००	"	
५.१.८.२७२	२६४१३	हिफान झापा, दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
८.२.८.८	२६४२३	ऊँकारेश्वर वैद्धिक विधापिठ गायत्रीस्वरूप आश्रम,गोलधाप २,झापा	७००	-	७००		
८.२.८.७	२६४२३	उपकार अनाथलय भवन निर्माण -सुनसरी	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सुनसरी	
८.९.१.३१	२६४२३	श्री पूर्वाञ्चल अपाङ तथा असहाय वृद्धा सेवा केन्द्र हाँसपोसा सुनसरी पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	

५.१.८.४३४	२६४१३	श्री रामशान्ति कुञ्ज अनाथ महिला सेवा आश्रम, बराहक्षेत्र १ सुनसरी	५०००	-	५०००	"	
५.१.८.२१९	२६४१३	रामजानकी शान्ति वृद्धाश्रम सुनसरी	२००	-	२००	"	
५.१.१०.६६	२६४१३	असल जीवन र वातावरणका लागि प्रयास नेपाल,रामगंज बेलगछिया-२,सुनसरी	२००	-	२००	"	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		तेह्रथुम	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
८.९.१.२५	२६४२३	विराटेश्वर वृद्धाश्रम सेवा समिति, विराटनगर पूँजीगत अनुदान	२०००	-	२०००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,मोरङ	
५.१.८.२१८	२६४१३	विराट सेवा आश्रम, विराटनगर, मोरङ	२००	-	२००	"	
५.१.८.२६७	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक एकता समन्वय केन्द्र नेपाल, पथरी शनिश्चरे न.पा ४,६ मोरङ	३००	-	३००	"	
८.९.१.६२	२६४२३	मनमोहन वृद्धाश्रम, निर्माण पूँजीगत अनुदान संखुवासभा	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,संखुवासभा	
५.१.८.१५१	२६४१३	मनकामना ज्येष्ठ नागरिक ग्राम संखुवासभा चालु अनुदान	५००	-	५००	"	
८.९.१.६३	२६४२३	योगमाया न्यौपाने वृद्धाश्रम मर्मतका लागि पूँजीगत अनुदान भोजपुर	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,भोजपुर	
८.९.१.१९	२६४२३	पूर्वाञ्चल विश्रान्ति मन्दिर मूलघाट धनकुटालाई पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,धानकुटा	
५.१.८.२६०	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक जिल्ला संघ, धनकुटा मार्फत दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	"	

५.१.८.१४७	२६४१३	पूर्वाञ्चल विश्रान्ति मन्दिर मूलघाट धनकुटालाई चालु अनुदान	५००	-	५००	"	
८.९.१.७९	२६४२३	कृष्ण प्रणामी प्रतिष्ठान नेपाल, उदयपुर पूजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,उदयपुर	
५.१.८.२१७	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक कल्याण समाज उदयपुर- ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
८.२.८.१०	२६४२३	दुधकोशी महिला ब.उ.स.सल्ले-१ खोटाङ	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,खोटाङ	
८.९.१.२७	२६४२३	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक जि.सं भवन निर्माण, माझगाँउ, दिक्तेल ३ खोटाङ पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	"	
५.१.८.२३४	२६४१३	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक महासंघ मार्फत दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन,खोटाङ	२००	-	२००	"	
५.१.८.२५९	२६४१३	पूर्वकर्मचारी सेवा परिषद् शाखा राजविराज मार्फत ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सप्तरी	
५.१.८.३९७	२६४१३	सेभ द नेपाल, सप्तरी	१५०	-	१५०	"	
५.१.८.३९८	२६४१३	हुर्पिक नेपाल, सप्तरी	१५०	-	१५०	"	
५.१.८.२५२	२६४१३	दिपज्योति सामुदायिक विकास केन्द्र, लहान सिराहा, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सिराहा	
५.१.८.४२३	२६४१३	त्रिवेणी शान्ति आश्रम, ओखलढुंगा	१००	-	१००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,ओखलढुंगा	

८.९.१.२३	२६४२३	श्री वृद्धाश्रम सेवा सदन फाप्लु सोलखुम्बु,पूँजीगत अनुदान	९००	-	९००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सोलखुम्बु	
८.९.१.४५	२६४२३	चरणावति वृद्धाश्रम त्रिवेणीधाम, दोलखा पूँजीगत अनुदान	८००	-	८००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,दोलखा	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		सिन्धुली	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
८.९.१.६५	२६४२३	साहारा वृद्धाश्रम मर्मत सम्भारका लागि पूँजीगत अनुदान, रामेछाप	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,रामेछाप	
८.२.८.१७	२६४२३	ओम शिवशक्ति कल्याणी सहारा आश्रम मन्थली,रामेछाप (अन्य)	५००	-	५००	"	
८.९.१.४२९	२६४१३	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक संघ,रामेछाप,मन्थली	५००	-	५००	"	
५.१.८.१६०	२६४१३	जानकी वृद्धाश्रम जनकपुरधाम, चालु अनुदान	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,धनुषा	
५.१.८.२४४	२६४१३	संस्कार नेपाल धनुषा, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२३१	२६४१३	श्री भागर्व ऋषि वृद्धाश्रम महोत्तरी मार्फत ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द सचालन महोत्तरी	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,म्ाहोत्तरी	
५.१.८.२५७	२६४१३	लालबन्दी जनकल्याण समाज सर्लाही,ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सर्लाही	

५.१.८.४३१	२६४१३	भुवनेश्वरी वृद्धाश्रम,नेत्रगंज, सर्लाही	३००	-	३००	"	
५.१.८.४३०	२६४१३	बाग्मती सेवा सदन,कर्मैया,सर्लाही	३००	-	३००	"	
५.१.८.१५२	२६४१३	श्री पदम भुवनेश्वरी नमुना वृद्धा सेवाश्रम सर्लाही -चालु अनुदान)	१०००	-	१०००	"	
५.१.८.२४५	२६४१३	अनुसन्धान तथा सहयोग संघ नेपाल, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,काठमाडौं	
५.१.८.१५७	२६४१३	एजिङ नेपाल काठमाडौं चालु अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.१६१	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक समाज नेपाल कलंकी काठमाडौं चालु अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.१६३	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक सेवा समाज नेपाल,काठमाडौं, चालु अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.१७२	२६४१३	साठी प्लस नेपाल, काठमाडौं चालु अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.१७३	२६४१३	बुढ्यौली जीवन काठमाडौं चालु अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.१७६	२६४१३	अग्रज समाज नेपाल काठमाडौं (सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	१००	-	१००	"	
५.१.८.१८६	२६४१३	अश्मि सशक्त पाका उमेरका लागि कार्यरत समूह (काठमाडौं) दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८७	२६४१३	सार नेपाल (काठमाडौं)दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८८	२६४१३	दिव्य ज्योति नेपाल काठमाडौं दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८९	२६४१३	ओम शान्ति वृद्धाश्रम,गृह काठमाडौं दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.१९०	२६४१३	अरविन्द योग मन्दिर काठमाडौं दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	

५.१.८.१९१	२६४१३	दिव्य सेवा निकेतन वृद्धाश्रम, गल्फुटार, काठमाडौं दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.१९२	२६४१३	विमुक्त जीवनज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र कोटेश्वर	२००	-	२००	"	
५.१.८.१९३	२६४१३	राधाकृष्ण सेवा संस्था दिवा सेवा केन्द्र चावहिल,काठमाडौं	२००	-	२००	"	
५.१.८.१९४	२६४१३	सामाजिक स्वयम सेवक मञ्च ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र,काठमाडौं	२००	-	२००	"	
५.१.८.२७३	२६४१३	वृद्धवृद्धा महिला तथा बालबालिका केयर, काठमाडौं	१५०	-	१५०	"	
५.१.८.४३७	२६४१३	मनमोहन स्मृति प्रतिष्ठान,ज्येष्ठ नागरिक देश दर्शन कार्यक्रम,काठमाडौं काठमाडौंलाई चालु अनुदान	५०००	-	५०००	"	
५.१.८.३९२	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक सेवा समाज नेपाल काठमाडौं. लाई चालु अनुदान	२००	-	२००	"	
५.१.८.४०१	२६४१३	जीवनका लागि भोजन नेपाल,बुढानिलकण्ठ ६ काठमाडौं	५००	-	५००	"	
५.१.८.४१८	२६४१३	कुलेश्वर आवास परिवार कल्याण संस्था काठमाडौं	२००	-	२००	"	
५.१.८.४१९	२६४१३	काठमाडौं. ग्लोवल फ्रेण्डसिप, काठमाडौं	४००	-	४००	"	
५.१.८.४२४	२६४१३	महिला दिवा सेवा केन्द्र थापाथलि,काठमाडौं	२००	-	२००	"	
५.१.८.४३५	२६४१३	भुकम्प पीडित-द्वन्द पीडित उद्दार केन्द्र (ईश्वर,मन्दिर)बत्तिसपुतली,काठमाडौं	१०००	-	१०००	"	
८.९.१.८०	२६४२३	श्री भगवती मन्दिर व्यवस्थापन समिति बल्खु काठमाडौं.	२००	-	२००	"	
८.९.१.३४	२६४२३	मातातीर्थ वृद्धाश्रम समिति काठमाडौं. पूँजीगत अनुदान	१५००	-	१५००	"	

८.९.१.४६	२६४२३	ज्येष्ठ नागरिक समाज बु.न.पा ३ काठमाडौं. पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	"	
८.९.१.५९	२६४२३	जे पी प्रतिष्ठान चावहिल काठमाडौं. पूँजीगत अनुदान	२००००	२००००		मन्त्रालय	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
८.९.१.६०	२६४२३	नगरपालिका मार्फत संकल्प नेपाल काठमाडौंलाई पूँजीगत अनुदान	५००	५००		मन्त्रालय	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
५.१.८.१५४	२६४१३	निसहाय सेवा सदन नयाँवानेश्वर काठमाडौं. चालु अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,काठमाडौं	
५.१.८.१८२	२६४१३	एकिकृत हातेमालो समाज नेपाल काठमाडौं,चालु अनुदान, दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.२२२	२६४१३	मातापिता सेवा सदन काठमाडौं. दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	"	
५.१.१०.६४	२६४१३	मीनभवन सेवासदन,मीन भवन,काठमाडौं	२००	-	२००	"	
८.९.१.८१	२६४२३	श्री कुष्ण सुधामृत सेवा संस्था वृद्धाश्रम भवन निर्माण शंखरापुर ८,साँखु	१०००	-	१०००	"	
५.१.८.२६६	२६४१३	रिपिङ होम चावहिल ७ काठमाडौं. ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	३००	-	३००	"	
५.१.८.३९९	२६४१३	परिवर्तन नेपाल, ललितपुर	१५०	-	१५०	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,ललितपुर	
५.१.८.४००	२६४१३	विदेह फाउन्डेसन, ललितपुर	१००	-	१००	"	
५.१.८.४०२	२६४१३	मुदिता सेवा गृह,ललितपुर	२००	-	२००	"	
५.१.८.४०८	२६४१३	नवकिरण अनाथ असहाय बाल उत्थान समाज, धापाखेल ललितपुर	३००	-	३००	"	

८.९.१.३५	२६४२३	ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र बाँडेगाँउ ललितपुर, पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२५८	२६४१३	ज्यापु समाज पाटन ललितपुर,ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.१८५	२६४१३	श्री सिरडी सॉई वृद्ध समाज ललितपुर दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.२५५	२६४१३	संकल्प नेपाल ललितपुर,ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२५३	२६४१३	सम्वृद्ध नेपाल ललितपुर ज्येष्ठ नागकि दिवा सेवा केन्द्र	३००	-	३००	"	
५.१.८.९६	२६४१३	हराभरा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र, भक्तपुर	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,भक्तपुर	
५.१.१०.६३	२६४१३	ब्रम्हकुमारी राजयोग सेवाकेन्द्र,बालकोट,भक्तपुर	२००	-	२००	"	
५.१.८.२३०	२६४१३	सिद्धी स्मृति प्रतिष्ठान ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन, भक्तपुर	२००	-	२००	"	
५.१.८.२४०	२६४१३	ज्याङध्यार्पु दर्गेश लिङ्स गुम्बा काभ्रे, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,काभ्रे	
५.१.८.२३६	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्र सहारा धुलिखेल,ज्येष्ठ नागरिक दिवासेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
८.९.१.४४	२६४२३	श्री प्राणनाथ माईती वृद्धाश्रम पनौति १० काभ्रेपलाञ्चोक	५००	-	५००	"	
५.१.८.२२९	२६४१३	मुक्तेश्वर महादेव स्थान वृद्धाश्रम मार्फत ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन,काभ्रेपलाञ्चोक	२००	-	२००	"	

५.१.८.२७०	२६४१३	श्री माईचण्डेश्वरी ज्येष्ठ नागरिक आश्रम, काभ्रे	२००	-	२००	"	
८.९.१.३६	२६४२३	वृद्धाश्रम सेवा समिति सिन्धुपाल्चोक, पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सिन्धुपाल्चोक	
५.१.८.१६६	२६४१३	देवीघाट ज्येष्ठ नागरिक संरक्षण तथा अध्ययन प्रतिष्ठान नुवाकोट चालु अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,नुवाकोट	
५.१.८.१९८	२६४१३	ओम नमोदिप ज्येष्ठ नागरिक क्लब नुवाकोट, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
८.९.१.४७	२६४२३	श्री विन्दुकेशरा वृद्धाश्रम पशुपति मन्दिर परिसर धादिङ पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,धाादिङ	
५.१.८.१७५	२६४१३	हिमालय मानव सेवा समाज थाम्बुचेत रसुवा(सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन)	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,रसुवा	
८.९.१.३८	२६४२३	ओम वृद्धाश्रम हेटौडा, पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,मकवानपुर	
८.९.१.५०	२६४२३	श्री सर्वेश्वर महादेव मन्दिर वृद्धाश्रम, हेटौडा मकवानपुर पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.१६८	२६४१३	श्रीमद भागवत ज्ञान सञ्चार वृद्धाश्रम हेटौडा, मकवानपुर	३००	-	३००	"	
५.१.८.२१६	२६४१३	जनजागरण केन्द्र,रौतहट दिवा सेवाकेन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,रौतहट	
८.९.१.५३	२६४२३	डेरा सच्चा सौदा महम्मदपुर, रौतहट पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	

५.१.८.१६७	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक वृद्धाश्रम पथलैया बारा,चालु अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,ब्ाारा	
८.९.१.४२	२६४२३	संजीवनी वाटिका वृद्धाश्रम, बारा पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		पर्सामहिला तथा बालबालिका कार्यालय,चितवन	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
५.१.८.२०८	२६४१३	नमुना कल्याणकारी आश्रम , चितवन ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.३९१	२६४१३	वृद्ध कल्याण सेवा संघ, भरतपुर चितवन चालु अनुदान	२००	-	२००	"	
८.९.१.६६	२६४२३	देउराली सेवा समाज, चितवन पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००		
५.१.८.२३७	२६४१३	हिमचुली सामुदायिक सेवा समाज चितवन, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	"	
८.२.८.११	२६४२३	इन्द्रकमल सामुदायिक संस्था खैरहनी नगरपालिका-२ चैनपुरचोक,चितवन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,अर्घराची	
५.१.८.१७०	२६४१३	श्री सिद्धेश्वर आनन्द वृद्धाश्रम सन्धिखर्क ८ भक्तिटोल अर्घराची	५००	-	५००	"	
५.१.८.२०२	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक समाज नेपाल, अर्घराची ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,रुपन्देही	
८.९.१.४९	२६४२३	माण्डव्य सेवा समाज, खड्गबनगाई रुपन्देही, ज्येष्ठ नागरिक भवन निर्माण पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	सि.न.पा.९,सिद्धार्थ नगर रुपन्देही, हुनुपर्ने ।
८.९.१.५१	२६४२३	सिद्धाबाबा दुर्गा भवानी शिवकुमारी सैजु वृद्धाश्रम जितगढी वुटवल, रुपन्देही, पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	

८.९.१.५२	२६४२३	श्री सत्यसाई वृद्धाश्रम,बालापुर भैरहवा रुपन्देही पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२०७	२६४१३	श्री मुक्तिनाथ वृद्ध नागरिक सेवा समाज दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन, नयाँ गाँउ वुटवल,रुपन्देही	२००	-	२००	"	
८.२.८.१२	२६४२३	बुटवल - १४ स्थित जेष्ठ नागरिक आश्रम,रुपन्देही	१०००	-	१०००	"	
८.२.८.१४	२६४२३	बुटवल - १५ मा पीडित महिला पुनर्स्थापन केन्द्र-सेफ हाउस निर्माण) ,रुपन्देही	१०००	-	१०००	"	
८.२.८.१३	२६४२३	बुटवल - १३ स्थित अनाथ बालबालिका आश्रमस्थल निर्माण,रुपन्देही	१०००	-	१०००	"	
८.२.८.१५	२६४२३	उपहार उधमी महिला सामुदायिक भवन,सैनामैना-४ रुपन्देही	१०००	-	१०००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,नवलपरासी	
५.१.८.२०४	२६४१३	बालिघाट संरक्षण क्षेत्र नवलपरासी, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२०५	२६४१३	सुनवल सामुदायिक विकास केन्द्र नवलपरासी, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,गुल्मी	
५.१.८.१७१	२६४१३	श्री राम मन्दिर तार्केश्वर परमानन्द सन्यास आश्रम रुद्रवेनी अस्लेवा गुल्मी	३००	-	३००	"	
५.१.८.२०३	२६४१३	मानव कल्याण वृद्धाश्रम सेवा समिति रुरु गुल्मी ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२५०	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक जिल्ला संघ तम्घास, गुल्मी,दिवासेवा केन्द्र	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,पाल्पा	
५.१.८.१६४	२६४१३	परमानन्द बाल वृद्ध कल्याण संघ पाल्पालाई चालु अनुदान	२००	-	२००	"	

८.९.१.५७	२६४२३	वृद्ध आश्रम भवन देउरालि विकास केन्द्रं देउराली गाविस १ पाल्पा, पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,कपिलवस्तु	
५.१.८.२०१	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक समाज नेपाल मार्फत दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन,कपिलवस्तु	२००	-	२००	मन्त्रालय	
५.१.८.२०६	२६४१३	राधाकृष्ण मन्दिर, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र कपिलवस्तु	२००	२००		महिला तथा बालबालिका कार्यालय,कपिलवस्तु	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
५.१.८.२२६	२६४१३	राम जानकी एवं राधाकृष्ण मन्दिर ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तौलिहवा ४ कपिलवस्तु	२००	-	२००	"	
५.१.८.२७१	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक अधिकार सरोकार समूह कपिलवस्तु दिवा सेवा केन्द्र	१५०	-	१५०	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,कास्की	
८.९.१.२०	२६४२३	पश्चिमाञ्चल पोखरा वृद्धाश्रम कास्कीलाई पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	"	
८.९.१.२९	२६४२३	राधाकृष्ण वृद्धाश्रम लेखनाथ कास्कीलाई पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
८.९.१.३३	२६४२३	आमा मिलन केन्द्र कास्की, भवन निर्माण पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	"	
८.९.१.५८	२६४२३	श्री कृष्ण प्रणामी परमार्थ मिसन ट्रष्ट मिसन तथा अनाथ सेवाश्रम लेखनाथ ७ डाडकोनाक, कास्की	५००	-	५००	"	
५.१.८.१९७	२६४१३	आनन्दित गृह कास्की, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.२३३	२६४१३	आमा मिलन केन्द्र कास्की, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.४१७	२६४१३	राष्ट्रिय परोपकार संस्था,कास्की	२००	-	२००	"	
५.१.८.२६१	२६४१३	विन्ध्यवासिनी ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र, कास्की दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	"	

५.१.८.२६२	२६४१३	सिद्धाश्रम शक्ति केन्द्र जय गुरुदेव कास्की, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	३००	-	३००	"	
५.१.८.२६३	२६४१३	राधाकृष्ण वृद्धाश्रम कास्की, दिवासेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	"	
५.१.८.३८२	२६४१३	कोपिला नेपाल,कास्कीलाई ५ लाख र हरिहर गुफा कास्कीलाई ५ लाख	१०००	-	१०००	"	
८.९.१.४०३	२६४१३	हरिहरगुफा सन्यास आश्रम,भलाम,कास्की	२००	२००		"	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
८.९.१.६१	२६४२३	वात्सायन वृद्धाश्रम पूँजीगत अनुदान कास्की	१००	-	१००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,ला्मजुङ	
८.९.१.६८	२६४२३	लायन्स सर्वोदय ज्येष्ठ नागरिक सेवाश्रम तार्कघाट लमजुङ पूँजीगत अनुदान	८००	-	८००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,ग्ाोरखा	
५.१.८.३९०	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक जिल्ला संघ गोरखा, सचेतना कार्यक्रम	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,स्याङ्जा	
५.१.८.२२७	२६४१३	श्री शितलादेवी आमा समूह स्याङ्जा दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन चालु अनुदान	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,स्याङ्जा	
५.१.८.२४८	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक कल्याण केन्द्र, शिव मन्दिर म्याग्मा स्याङ्जा, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	मन्त्रालय	
५.१.१०.६५	२६४१३	समुन्नति तर्फा पाईलाहरू पुतली बजार स्याङ्जा,	२००	२००		महिला तथा बालबालिका कार्यालय,स्याङ्जा	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने

५.१.८.२४९	२६४१३	समुन्नतिका पाईलाहरू आश्रम पुतली बजार स्याङ्जा, दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.४०७	२६४१३	जीवनवाटिका पुतली बजार न.पा १ स्याङ्जा	१५०	-	१५०	"	
८.९.१.२२	२६४२३	राजा दामोदर ज्येष्ठ नागरिक ग्राम, केलादीघाट स्याङ्जा पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
८.९.१.३२	२६४२३	श्री पाणीनी आश्रम पुतली बजार न.पा ९ स्याङ्जा, पूँजीगत अनुदान	१०००	-	१०००	"	
८.९.१.३९	२६४२३	शिव पार्वती वृद्धाश्रम राम्दी स्याङ्जा, पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
८.९.१.७०	२६४२३	सिद्धेश्वर वृद्धाश्रम मिर्मि स्याङ्जा, पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	
८.९.१.२६	२६४२३	खोरियाघाटमा ज्येष्ठ नागरिक ग्राम -कल्पवास को लागि राधा निकुञ्जधाम स्याङ्जालाई पूँजीगत अनुदान	४००	-	४००	"	
५.१.८.२२५	२६४१३	रंगेठाटी सेती दोभान स्याङ्जा, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
८.९.१.८२	२६४२३	पालीचौर शिव मन्दिरमा वृद्धाश्रम निर्माण,स्याङ्जा श्री कृष्ण गण्डकी	१५००	-	१५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,तनहुँ	
८.९.१.२१	२६४२३	देवघाट क्षेत्र विकास समिति, तनहुँ मार्फत कल्पवासी बस्ने कुटि मर्मतसंभार २० वटा	९००	-	९००	"	
८.९.१.४१	२६४२३	इन्दिरा सन्यास आश्रम, - शौचालय निर्माण समेत) देवाघाट तनहुँ पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.१५०	२६४१३	देवघाट समाजकल्याण केन्द्र वृद्धाश्रम तनहुँ लाई चालु अनुदान	५००	-	५००	"	

५.१.८.१७८	२६४१३	गलेश्वर आश्रमसँग समन्वय गरि देवाघाट क्षेत्र विकास समिति तनहुँ मार्फत अशक्त ज्येष्ठ नागरिक हरूको सुरक्षा तथा हेरचाह गर्न जनशक्ति परिचालन,-५) चालु अनुदान	६००	-	६००	"	
५.१.८.१९९	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र वृद्धाश्रम दमोलि तनहुँ, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	"	
५.१.८.२६९	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्र शुक्लागण्डकी ५ तनहुँ	२००	-	२००	"	
५.१.८.१७७	२६४१३	राष्ट्रिय परोपकार महासंघ चालु अनुदान	१००	-	१००	"	
८.२.८.९	२६४२३	देवी मयरे आमा समूह सतिस्वरा-गैरीस्वरा ६ तनहुँ	४००	-	४००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,ब्यागलुङ	
८.९.१.३७	२६४२३	लक्ष्मीनायरायण वृद्धाश्रम नारायणस्थान ९ मोदिवेनी ब्यागलुङ पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२२१	२६४१३	श्री महिला तथा बाल अधिकार सेवा केन्द्र, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र ब्यागलुङ	२००	-	२००	मनाङ	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		मुस्ताङ	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		महिला तथा बालबालिका कार्यालय,म्याग्दी	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
८.९.१.२४	२६४२३	गलेश्वर ज्येष्ठ नागरिक आरोग्य आश्रम म्याग्दीलाई पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालयर,पर्वत	

५.१.७.२००	२६४१३	नरसिंह मन्दिर संरक्षण तथा धार्मिक पर्यटकिय विकास समिति, मोतिवेदनी पर्वत ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,बाँके	
५.१.८.१४८	२६४१३	मध्यपश्चिमाञ्चल भेरी वृद्ध तथा असहाय सेवा केन्द्र, बाँकेलाई चालु अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२२४	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक जिल्ला संघ बाँके, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,वर्दिया	
८.९.१.५४	२६४२३	श्री मैनापोखर कालिका वृद्धाश्रम मैनापोखर १ वर्दिया पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	
८.९.१.५५	२६४२३	श्री ज्येष्ठ नागरिक नगर कार्य समिति राजापुर पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	
८.९.१.५६	२६४२३	ज्येष्ठ नागरिक सत्यसंङ समाज मोतिपुर ८ बाासगाडि वर्दिया, पूँजीगत अनुदान	३००	-	३००	"	
५.१.८.२१४	२६४१३	श्री पशुपति शान्ति शिवालय सुदामा वृद्ध सत्संग समूह आश्रम, कालिका वर्दिया ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सुर्खेत	
५.१.८.२७७	२६४१३	प्रशान्ति वृद्धाश्रम केन्द्र उत्तरगंगा ८ सुर्खेतलाई चालु अनुदान	२००	-	२००	"	
८.९.१.२८	२६४२३	प्रशान्ति वृद्धाश्रम केन्द्र उत्तरगंगा ८ सुर्खेतलाई पूँजीगत अुनदान	१०००	-	१०००	"	
५.१.८.४२०	२६४१३	कांक्रेविहार ज्येष्ठ नागरिक केन्द्र, सुर्खेत	२००	-	२००	"	
५.१.८.२१०	२६४१३	अभिभावक कल्याण समाज सुर्खेत ज्येष्ठ, नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.२१३	२६४१३	वृद्धसेवा केन्द्र वीरेन्द्रनगर सुर्खेत, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,दैलेख	

५.१.८.१५९	२६४१३	सरस्वती मन्दिर परिसर वृद्धाश्रम निर्माण नारायण न.पा ८ दैलेख, चालु अनुदान	४००	-	४००	"	
५.१.८.२५४	२६४१३	सिद्धेश्वर महादेव मन्दिर दैलेख, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,जाजरकोट	
५.१.८.२१५	२६४१३	शिवशक्ति बैराग्य आश्रम, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,दाङ	
८.९.१.४०	२६४२३	श्री वृद्ध सेवा समिति तुल्सीपुर दाङ,पूँजीगत अुनदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२०९	२६४१३	विकास र परिवर्तनका लागिसँगठित समूह दाङ, ज्यृेष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय, रुकुम	
५.१.८.४२१	२६४१३	गोकर्ण वृद्धाश्रम, रुकुम	२००	-	२००	"	
५.१.८.१५८	२६४१३	श्री लक्ष्मीनारायण ज्येष्ठ नागरिक आवास गृह रुकुमलाई चालु अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,सल्यान	
५.१.८.२२०	२६४१३	ज्येष्ठ नागरिक जिल्ला संघ सल्यान मार्फत राम जानकी मन्दिरमा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	मन्त्रालय	
५.१.८.२५१	२६४१३	वयोवृद्ध ज्येष्ठ नागरिक तथा संरक्षण मंच विजुवार प्युठान, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	२००		महिला तथा बालबालिका कार्यालय,प्युठान	अख्तियारी मन्त्रालयमा रहने
५.१.८.२६८	२६४१३	वयोवृद्ध एवं अनाथ संरक्षण मंच, विजुवार,प्युठान ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,रोल्पा	
५.१.८.२२३	२६४१३	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक संघ रोल्पा, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	हुम्ला	

		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		जुम्ला	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		छाँयानाथ रारा नगरपालिका मुगु	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
५.१.८.२१२	२६४१३	युवा संजाल मुगु,ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
८.९.१.४८	२६४२३	ज्येष्ठ नागरिक समाजकल्याण समिति, मुगु भवन निर्माण पूँजीगत अनुदान	४००	-	४००	कालिकोट	
५.१.८.२११	२६४१३	तिला कर्णली संरक्षण समिति, कालिकोट, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
५.१.८.४०४	२६४१३	दलित जन उत्थान सङ्गठन, कालिकोट	१५०	-	१५०	डोल्पा	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		बझाङ	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		ब्ााजुरा	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
८.९.१.६४	२६४२३	ज्येष्ठ नागरिक संरक्षण केन्द्र वृद्धाश्रम निर्माण बाजुरा पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	महिला तथा बालबालिका,अछाम	
५.१.८.२२८	२६४१३	स्वयमसेवक मंच अछाम मार्फत बैजनाथ मन्दिरमा ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	डोटी	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-		महिला तथा बालबालिका कार्यालय,कैलाली	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
५.१.८.२३८	२६४१३	ॐ वृद्ध सेवा समिति टिकापुर कैलाली ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	"	

५.१.८.२३२	२६४१३	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक संघ मार्फत ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन कैलाली	२००	-	२००	"	
५.१.८.२३९	२६४१३	वृद्ध सेवा समिति टिकापुर कैलाली, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	बैतडी	
		संस्थाको कार्यक्रम नभएको		-	-	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,कंचनपुर	कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम रहेको
५.१.८.३९६	२६४१३	जिल्ला ज्येष्ठ नागरिक संघ कंचनपुर मार्फत ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	२००	-	२००	"	
८.९.१.६७	२६४२३	सुदुरपश्चिमाञ्चल महिला तथा वृद्ध सेवा केन्द्र कंचनपुरलाई पूँजीगत अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.१४९	२६४१३	सुदुरपश्चिमाञ्चल महिला तथा वृद्ध सेवा केन्द्र कंचनपुरलाई चालु अनुदान	१३००	-	१३००	"	
५.१.८.१६५	२६४१३	बैजनाथ धाम तथा वृद्धाश्रम सेवा समिति रौटेलाधाम कंचनपुर, चालु अनुदान	५००	-	५००	"	
५.१.८.२४३	२६४१३	महिला सशक्तीकरण तथा बाल जागरण नेपाल, कञ्चनपुर, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	२००	-	२००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,डडेलधुरा	
५.१.८.२४१	२६४१३	स्वास्थ्य तथा वातावरण विकास समाज डडेलधुरा, ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र सञ्चालन	३००	-	३००	महिला तथा बालबालिका कार्यालय,दार्चुला	
५.१.८.१६९	२६४१३	ओम वृद्धाश्रम दार्चुला, चालु अनुदान	३००	-	३००		
			१३१६००	२८१००	१०३५००		

अनुसूची-१९

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयबाट समाजकल्याण कार्यक्रमअन्तर्गत अपाङ्‌गतासम्बन्धी कार्यक्रमको लागि

आ.व.२०७३/७४ मा अनुदान प्राप्त गरेका संस्थाहरूको विवरण

:

क्र.सं	जिल्ला	संस्था	सम्पर्कनं	सम्पर्कव्यक्ति
१.	झापा	समाज सेवासुधार युवा संघ	०२३-५६२५०७	धर्मराज घिमिरे
		अपाङ्ग बालशिक्षा सरोकार केन्द्र		
२.	मोरंग	सामर्थ्य समाज		विमल बस्नेत
		पुर्वाञ्चल CBR		
३.	सुनसरी	पुर्वाञ्चल अपाङ्ग र असहाय वृद्धा सेवा केन्द्र	०२५-४७६०३३	तृप्सा मगर
४.	धनकुटा	अपाङ्गसेवा संघ	०२६-५२१४७४	भगवती कार्की
५.	सिराहा	मधेशी महिला जागरण संस्था		
६.	खोटाङ	अपाङ्गता सरोकार समाज		
७.	बारा	नेपाल अपाङ्ग सेवा संघ, बारा		गंगाप्रसाद वाग्ले
८.	सर्लाही	प्रेरणा		बिमला घिमिरे
९.	रौतहट	जनजागरण केन्द्र रौतहट		
		राष्ट्रिय अपाङ्ग सङ्गठन		
१०.	पर्सा	राष्ट्रिय मधेशी अपाङ्ग महासंघ	९८४४०६३१५२	देव नारायण पण्डित
११.	मकवानपुर	मानव सेवाआश्रम		
१२.	चितवन	चितवन बहिरा संघ		
		चितवन मानवसेवा आश्रम		
		चितवन नेत्रहीन संघ	०५६-५२५१६७	भरतमणी भट्ट
		बौद्धिक अपाङ्गता अभिभावक संघ		
१३.	धादिंङ	बौद्धिक अपाङ्गता अभिभावक संघ		
		धादिंगबाहिरा संघ		
		अधिकार र विकासका लागि पैरवी मंच		
१४.	काठमाडौं	राष्ट्रिय बाहिरा महासंघ	४४२६१६८	राम कुसल पन्त
		नेपालनेत्रहीन संघ	९८५११५४८८	अमृत राई
		राष्ट्रिय अपाङ्ग बाल सहायता संघ		
		फरक क्षमताभएका व्यक्तिहरूको समूह	९७५१०५१२३०	दिनेश ज्ञवाली
		बौद्धिक अपाङ्गता अभिभावक महासंघ		

		डाउनसिनड्रोम समाज नेपाल	४०२१७६१	शिला थापा
		नेपाल राष्ट्रिय अपाङ्ग संघ		
		नेपाल अपाङ्ग समाज		
		नेपाल अपाङ्ग सशक्तीकरण समाज़	४३३३६३२	दीर्घबहादुर खड्का
		काठमाडौंबहिरा संघ	४४२३२५६	सत्यदेबी वाग्ले
		राष्ट्रिय अपाङ्ग पुनस्थापना केन्द्र-नेपाल	४३८५५२६	रामप्रसाद ढुंगाना
		नेपालआदिवासी जनजाति अपाङ्ग संघ	९८४११७६८८१	खड्गबहादुर मगर
		अपाङ्गमानव अधिकार प्रवर्द्धन समाज		अच्युत सुवेदी
		अपाङ्गता अधिकार र विकासका लागि क्रियाशील नेपाल		बिरेन्द्रराज पोखेल
		कुष्टरोग निवारण संघ	४७२००४७	रोशन भौकाजी
		राष्ट्रिय बहिरा तथा सुस्त श्रवण संघ		लक्ष्मी देवकोटा
		स्वाबलम्बन जीवन पद्धति केन्द्र(CIL)	९८५१०३०५१४	गणेश के.सी.
		शान्तिसमाज नेपाल	९८४३७०५५२६	शान्ति दिप
		नेपाल भकभके संघ	९८४१८४४२३०	
		सामाजिक रूपान्तरण नेपाल		
		नेपाल एकीकृत नेत्रहीन विकास संघ		
		राष्ट्रिय अपाङ्ग कोष	४२२७२०३	नितेश गुप्ता
		नेपाल अपाङ्ग संघ, खगेन्द्र नवजीवन केन्द्र	९८५११४४९१४	भूपति संजेल
		राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघ नेपाल	९८५१०५९३६०	सुदर्शन सुवेधी
		बहिरादृष्टिबिहीन अभिभावक समाज		
		श्रुति सुस्त श्रवण तथा पछि बहिरा भएका व्यक्तिहरूको सङ्गठन		
		सुनगाभा		
		नेपालहिमोफिलिया सोसाईटी		
		अटीज्मकेयर सोसाइटी	९८४१८५०५७१	सुरेन्द्र बज्राचार्य
		ईप्सानेपाल		
		राष्ट्रिय सुस्त मनस्थिति कल्याण संस्था नेपाल		
		नेपाल राष्ट्रिय अपाङ्ग मानव अधिकार संरक्षण मंच		
		नेपाल अपाङ्ग मानव अधिकार केन्द्र	४९१०४३४	जगदिशप्रसाद अधिकारी

		नेपाल अपाङ्ग महिला संघ	९८५११३२३९१	निर्मला धिताल
		विशेषस्कुल तथा पुनस्थापना केन्द्र		
		कोसिस		
		राष्ट्रिय अपाङ्ग पुनस्थापना समाज		
१५.	ललितपुर	बौद्धिक अपाङ्गता आमा समाज	९८४९५९१९४२	
		राष्ट्रियशारीरिक अपाङ्ग संघ नेपाल	५२६०९२८	किरण शिल्पकार
		Mascular Dystrophy Foundation- Nepal	५५२१२५९	करुणा पोखरेल
		स्पाईनलइन्जुरी संघ		
		नेपाल अपाङ्ग महिला समाज		
		अनाथ अपाङ्ग उद्धार समाज		
		हातेमालोसञ्चार	५०११९२१	नुपूर भट्टाचार्य
		राष्ट्रिय आदिवासी जनजाती अपाङ्ग महिला संघ		
		बौद्धिक अपाङ्गता केन्द्र		
१६.	भक्तपुर	पुनस्थापना र विकासका लागि स्रोत केन्द्र (RCRD)		
१७.	काभ्रेपलाञ्चोक	स्पाइनल इन्जुरी पुनस्थापना केन्द्र	०११-६६०८४७	इशा थापा
१८.	सिन्धुपाल्चोक	सिन्धुपाल्चोक बाहिरा संघ		
		नेत्रहीनविकास संस्था	९८४१८९९०१९	पदमबहादुर श्रेष्ठ
१९.	नुवाकोट	अपाङ्गसेवा संघ		
२०.	रामेछाप	रामेछाप अपाङ्ग हेल्पलाइन नेपाल		विनोदकुमार श्रेष्ठ
२१.	कास्की	नेत्रहीनसंघ कास्की	९८४८०३०६९८	खोमराज शर्मा
		स्वाबलम्बन जीवन पद्धति समाज (ILS)		
		नेपाल अपाङ्ग समाज सेवा संघ		
		श्रवण दृष्टिबिहीन संघ		
		ग्रीनपाश्वर कास्की		
२२.	स्याङ्जा	स्याङ्जा अपाङ्ग समाज		
२३.	लमजुङ्ग	अन्नपूर्ण बौद्धिक मन्दता अभिभावक संघ	९८४६१६२१००	खगेश्वर अधिकारी
२४.	कपिलवस्तु	अपाङ्ग उथान समाज		
२५.	रुपन्देही	अपाङ्ग पुनस्थापना समाज		
		नेपाल दृष्टिबिहीन उथान संघ		
२६.	पाल्पा	बौद्धिक अपाङ्ग अभिभावक समाज		
२७.	गुल्मी	नेपाल अपाङ्ग एकता समाज		धनबहादुर खड्का

		आशा अपाङ्गकेन्द्र		
२८.	म्याग्दी	अपाङ्ग संघ, म्याग्दी		केदारप्रसाद अधिकारी
२९.	बाग्लुङ	बाग्लुङ बहिरा संघ		
३०.	रुकुम	नेपाल अपाङ्ग संरक्षण मंच		भिमबहादुर डाँगी
३१.	रोल्पा	अपाङ्ग कल्याण समाज नेपाल		
३२.	डोल्पा	श्रीमुकुटेशस्वर अपाङ्ग सेवा समिति		चन्द्रबहादुर रोकाय
३३.	सल्यान	पाथीभरे अपाङ्ग समाज सेवा संघ	९७४११७५५८६	लिलाकुमारी वली
		कल्याणकारी अपाङ्ग सेवा संघ	९७४८५७८१४३	कृष्णबहादुर बुढा
३४.	प्युठान	राष्ट्रिय अपाङ्ग सेवा संघ		
३५.	दाङ	राप्तीबहिरा संघ		प्रतिमा शर्मा
		अपाङ्ग समाज सुधार केन्द्र		
३६.	बाँके	अपाङ्ग नवजीवन केन्द्र-बांके		जंगबहादुर डाँगी
		अपाङ्ग सशक्तीकरण एवं सञ्चार केन्द्र (डेक) नेपाल,		देवीदत्त आचार्य
		बाँकेनेत्रहीन संघ		
३७.	बर्दिया	बर्दिया नेत्रहीन संघ	०८४-४२१२२१	चिन्तामणी कंडेल
३८.	सुर्खेत	नेत्रहीन सेवा संघ		
		अपाङ्ग सशक्तीकरण केन्द्र		
३९.	दैलेख	अपाङ्गता पैरवी एवं सशक्तीकरण केन्द्र		
		पंचकोशी अपाङ्ग विकास मंच		
४०.	हुम्ला	Head Nepal		छिटुप लामा
		सहारा समूह-हुम्ला	०७८-६८०२३८	सुर्यप्रसाद पौडेल
४१.	कालिकोट	समाज विकास सचेतना केन्द्र	९८४८३१०६०२	यशोधा बराल
		अपाङ्ग पुनस्थापना केन्द्र		
४२.	बझाङ	जिल्ला अपाङ्ग सुरक्षा संजाल	९७४९००७५३७	रमेशबहादुर जेठारा
४३.	कैलाली	स्वाबलम्बन जीवन पद्धति केन्द्र		
४४.	बैतडी	अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको पुनस्थापना केन्द्र		
४५.	दार्चुला	अपाङ्ग पुनस्थापना केन्द्र		
४६.	कंचनपुर	नेपाल राष्ट्रिय समाजकल्याण संघ (NNSWA)		

अनुसूची-२०
बालसुधार गृहमा आ.व. २०७३/७४ मा प्रवेश भएका बालबालिकाको सङ्ख्यात्मक विवरण

क्र.सं.	लिङ्ग	सानोठिमी	कास्की	विराटनगर	जम्मा
१	बालक	११४	५०	५७	२२१
२	बालिका	४	०	०	४
	जम्मा	११८	५०	५७	२२५

आ.व. २०७३/७४ मा बालसुधार गृहमा प्रवेश गर्ने बालबालिकाको मुद्दागत विवरण

मुद्दा	बाल सुधार गृह			जम्मा
	भक्तपुर	कास्की	मोरङ	
करणी	४१	२५	३९	१०५
चोरी	१८	-	-	१८
मा. अपहरण	२	-	१	३
सवारी अङ्गभङ्ग/ज्यान	-	-	-	
सार्वजनिक अपराध	१	-	-	१
लागु औषध	१५	५	५	२५
कर्तव्य ज्यान	११	१५	६	३२
ज्यान मार्ने उद्योग	२२	-	४	२६
विद्युतिय कारोवार अन्तर्गत	-	-	-	-
यौन दुराचार	-	-	-	-
कुटपिट	-	-	-	-
हातहतियार तथा खरखजना	-	-	२	२
जबरजस्तीकरणी उद्योग	३	१	-	४
अप्राकृतिक मैथुन	-	१	-	१
नकबजनी चोरी	-	३	-	३
आगलागी	१			१
अन्य	४			४
जम्मा	११८	५०	५७	२२५

आ.व २०७३/७४ को पारिवारिक पुनर्मिलनमा गएका बालबालिकाको सङ्ख्यात्मक विवरण

क्र.सं.	लिङ्ग	बाल सुधार गृह			जम्मा
		भक्तपुर	कास्की	मोरङ	
१	बालक	७७	३०	४१	१४८
२	बालिका	४	०	-	४
जम्मा		८१	३०	४१	१५२

अनुसूची-२१
विभिन्न स्थानमा सञ्चालित वृद्धाश्रमहरूमा आश्रित ज्येष्ठ नागरिकहरूको विवरण

क्र.सं.	स्थान	हाल बसेको सङ्ख्या			कैफियत	मन्त्रालयबाट सेवा सुविधा पाएको
		महिला	पुरुष	जम्मा	आश्रय क्षमता	
१	समाजकल्याण केन्द्र वृद्धाश्रम पशुपति, काठमाडौं।	११०	७६	१८६	२३०	छ ।
२	श्री गलेश्वरधाम ज्येष्ठ नागरिक आश्रम, म्याग्दी	४८	५	५३		छ ।
३	तारकेश्वर वृद्धाश्रम अरुलेवा, गुल्मी	४६	५	५१	५०	छ ।
४	पोखरा वृद्धाश्रम, कास्की	३३	२४	६४	१००	छ ।
५	राधाकृष्ण वृद्धाश्रम लेखनाथ, कास्की	२८	१७	४८		छ ।
६	राधा दामोदर ज्येष्ठ नागरिक ग्राम, केलादीघाट, स्याङ्जा	२३	९	३२	४०	छ ।
७	खोरियाघाट ज्येष्ठ नागरिकग्राम स्याङ्जा	६	६	१२	३०	छ ।
८	सिद्धबाबा दुर्गा भवानी शिव कुमारी सैजु वृद्धाश्रम, बुटवल, रुपन्देही	४	८	१२	१६	छ ।
९	श्री सत्य साई वृद्धाश्रम वसन्तपुर, रुपन्देही	१०	७	१७	२१	छ ।
१०	लायन्स सर्वोदय ज्येष्ठ नागरिक सेवाग्राम तार्कुघाट, लमजुङ्ग	८	८		२५	छ ।
११	पदमभुवनेश्वरी वृद्धाश्रम, सर्लाही	१९	१७	३९	३ जना बालबालिका	छ ।
१२	समाजकल्याण केन्द्र, देवघाट, तनहुँ	२२	१०	३२		छ ।
१३	निसाहय सेवा सदन, वानेश्वर, काठमाडौं	३५	६	४१	५०	छ ।
१४	निजानन्द वृद्धाश्रम टौदह, काठमाडौं	११	२	१३	२०	छ ।
१५	वृद्धाश्रम सेवा समिति, सिन्धुपाल्चोक	३	९	१२	२०	छ ।
१६	मातातिर्थ वृद्धाश्रम, काठमाडौं	२४	-	२४	३०	छ ।
१७	विश्रान्ति मन्दिर मूलघाट, धनकुटा	३०	१८	४८	५०	छ । छ ।
१८	महिला तथा वृद्ध सेवा केन्द्र, कंचनपुर	४०	१५	५५		छ ।
१९	भेरी वृद्ध तथा असहाय सेवा केन्द्र, बाँके	२	२	४		छ ।
२०	ओम वृद्धाश्रम, हेटौंडा, मकवानपुर	७	१७	२४		छ ।
२१	विराटेश्वर वृद्धाश्रम सेवा समिति, मोरङ्ग	२६	२४	५०		छ ।
२२	जानकी वृद्धाश्रम, जनकपुर	१२	-	१२	२२	छ ।
२३	माई भगवती वृद्धाश्रमर,र् इलाम	८	४	१२		छ ।

२४	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान वृद्धाश्रम, पतलैया, बारा	५	६	१०	१५	छ ।
२५	श्री राम शान्ती निकुजं महिला सेवा अनाथ आश्रम, सुनसरी	१२	-	१२		छ ।
२६	राम जानकी वृद्धाश्रम, सुनसरी	१०	२	१२		छ ।
२७	मनकामना ज्येष्ठ नागरिकग्राम संखुवासभा	२४	१५	३९		छ ।
२८	प्रशान्ती वृद्धाश्रम केन्द्र, उत्तरगंगा, सुर्खेत	७	६	१३	५०	छ ।
२९	मानव कल्याण वृद्धाश्रम सेवा समिति, गुल्मी	३	१	४		छ ।
३०	साहारा हेरचाह केन्द्र, भक्तपुर	१६	८	२४	३५	छैन ।
३१	सिद्धि शालिग्राम वृद्धाश्रम, भक्तपुर	२४	८	३२	६०	छैन ।
३२	श्री सहयोगी बचत तथा सेवा केन्द्र,भक्तपुर	३४	१७	५१		छैन ।
३३	पूर्वाञ्चल अपाङ्ग र असहाय वृद्धा सेवा केन्द्र,सुनसरी	५	७	१२		छ ।
३४	सिद्धपोखरी जेष्ठ नागरिक सेवा आश्रम,फिदिम पाचथर	३	५	८	१२	छ ।
३५	जेष्ठ नागरिक सरोकार केन्द्र,घोराही दाङ	९	९	१८	२०	छ ।
३६	वृद्धसेवा समिति,तुलसीपुर दाङ	१५	१०	२५	२५	छ ।
३७	मानव सेवा आश्रम,हेटौंडा मकवानपुर	३१	३४	८९	बालबालिका १८, अपाङ्ग ६	छ ।
३८	शिव पार्वती वृद्धाआश्रम, राम्दी स्याङजा	५८	१५	७३		छ ।
३९	रुद्रवेणी वृद्धाश्रम,रिडि गुल्मी	४६	४	५०		छ ।
४०	ओम वृद्धाश्रम,दार्चुला	७	१८	२५		छ ।
४१	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान प्रतिष्ठान झापा	३९	८६			
४२	हरिहर सन्यास आश्रम पोखरा	८	७	१५		
४३	वात्स्यान ज्येष्ठ नागरिक आश्रम	९	९	१८		

अनुसूची-२२
बेरुजु सम्बन्धी विवरण
जिल्लागत बेरुजु फछ्र्यौट विवरणः

महिला तथा बालबालिका विभाग
आ.व. २०४३/४४ देखि आ.व. २०७२।७३ सम्मको बेरुजू तथा फछ्र्यौट विवरण

क्र.सं.	जिल्ला	०४३/४४ देखि ५९/६० सम्म	२०६०/६१ देखि २०७१/७२ सम्मको	०४३/४४ देखि २०७१/७२ सम्मको	२०७३/७४ मा फछ्र्यौट बेरूजु	फचछौंट भई बाँकी बेरूजु	फचछ्यौट प्रतिशत	२०७२/७३ मा थप बेरूजु	हालसम्मको जम्मा बाँकी बेरूजु
१	ताप्लेजूङ	०	१४८४७८९	१४८४७८९	०	१४८४७८९	०।००	०	१४८४७८९
२	पांचथर	७६७१३	६८३१४	१४५०२६।९५	०	१४५०२६।९५	०।००	०	१४५०२७
३	ईलाम	२६७७१२	२५५१०३४	२८१८७४६।३	१४४०८३६	१३७७९१०।८	५१।१२	२०८५५	१३९८७६६
४	झापा	२८८९६।५	८०९५१	१०९८४७५	०	१०९८४७५	०।००	०	१०९८४७५
५	संखूवासभा	२४५८३।८	१६७५५	४१३३८।८	०	४१३३८।८	०।००	२६८४०	६८१७८।८
६	तेह्रथूम	९३०	८८४९	९७७९	०	९७७९	०।००	०	९७७९
७	भोजपूर	२८१२।२४	३२५३०।१८	३५३४२।४२	१३१९४।५	२२१४७।९२	३७।३३	०	२२१४७।९२
८	धनकूटा	२१७१०।३	३८०४३८५।१	३८२६०९५।४	२८२४०००	१००२०९५।४	७३।८१	०	१००२०९५
९	सूनसरी	३०००	६३०२४९।७५	६३३२४९।७५	०	६३३२४९।७५	०।००	४११०००	१०४४२५०
१०	मोरङ	६२१८६	६११५८६८।१	६१७८०५४।१	३८७९३१५	२२९८७३९।६	६२।७९	३८४४१८४	६१४२९२४
११	सोलूखूम्बू	६११४०।३	३४६३०३	४०७४४३।३३	३०००००	१०७४४३।३३	७३।६३	०	१०७४४३।३
१२	ओखलढूंगा	०	६३११३७५	६३११३७५	६०२७३७५	२८४००	९५।५०	२१५२६६७	२१८१०६७
१३	खोटाङ	६२९९।५	२७८०७२	२८४३७१।५	०	२८४३७१।५	०।००	०	२८४३७१।५
१४	उदयपूर	२७२२६	१६९१७४	१९६४००	०	१९६४००	०।००	६८८३४०	८८४७४०
१५	सिराहा	९६२३।५	१६९८३७७।३	१७०८०००।८	१२०३३११	५०४६८९।९८	७०।४५	५३२५००	१०३७१९०
१६	सप्तरी	४०७०६।९	५५१६१६	५९२३२२।९	८४८३०	५०७४९२।९	१४।३२	४४८०१०२	५११९७२।९
१७	दोलखा	०	१६३३२१४।३	१६३३२१४।३	१४९९०००	१३४२१४।२५	९१।७८	०	१३४२१४।३
१८	रामेछाप	१६८४४	३३७४८०	३५४३२४	०	३५४३२४	०।००	६४००	३६०७२४
१९	सिन्धूली	२५२३०।३	१२७८९३०	१३०४१६०।३	५०४२६०	७९९९००।२५	३८।६७	०	७९९९००।३
२०	सर्लाही	३६२२८।३	४४८९२९।७	४५२५५२१	२०४९२९८	२४७६२२३।४	४५।२८	१११०००	२५८७२२३
२१	धनूषा	६०६१७	१३०२६३८।५	१३६३२५५।५	०	१३६३२५५।५	०।००	०	१३६३२५६

२२	महोत्तरी	६४७३	८९०२३१२।३	८९०८७८५।३	३१९४२९८	५७१४४८७।१	३५।८६	०	५७१४४८७
२३	रौतहट	४७६२९।८	४१९५००६।९	४२४२६३६।७	१२४०८१३	३००१८२३।७	२९।२५	१०८५०००	४०८६८२४
२४	बारा	१३०४७।९	३२२७५७८।६	३२४०६२६।५	५५४८४०	२६८५७८६।५	१७।१२	१५३३००	२८३९०८७
२५	पर्सा	०	७४८३७५७।२	७४८३७५७।२	५६३२०११	१८५१७४६।२	७५।२६	०	१८५१७४६
२६	मकवानपूर	०	१२७३३८।७२	१२७३३८।७२	१२३३८।७२	११५०००	९।६९	०	११५०००
२७	चितवन	०	१४१३९	१४१३९	०	१४१३९	०।००	०	१४१३९
२८	सिन्धूपाल्चोक	४५७४६।७	१९८००६३।३	२०२५८०९।९	५००००	१९७५८०९।९	२।४७	०	१९७५८१०
२९	काभ्रे	४७१४१।९	४३३७५८९	४३८४७३०।९	१३८२०००	३००२७३०।९	३१।५२	८८३२९६	३८८६०२७
३०	रसूवा	०	२००००	२००००	०	२००००	०।००	८८५०००	९०५०००
३१	नूवाकोट	३१८९००	२७८१५	३४६७१५	०	३४६७१५	०।००	२०००००	५४६७१५
३२	धादिङ	०	१८५१०००	१८५१०००	०	१८५१०००	०।००	०	१८५१०००
३३	काठमाडौं	२५३२।२७	२०२४२२०४	२०२४४७३६	१८९७८०००	१२६६७३६।२	९३।७४	१५७०७०००	१६९७३७३६
३४	भक्तपूर	८४६०	५३६३८०२।१	५३७२२६२।१	२६००००००	२७७२२६२।१	४८।४०	१०११३३६	३७८३५९८
३५	ललितपूर	११२५	५४५६९७२।२	५४५८०९७।२	४६४१०००	८१७०९७।५	८५।०३	०	८१७०९७।२
३६	मनाङ	०	५२२९४५।६२	५२२९४५।६२	०	५२२९४५।६२	०।००	०	५२२९४५।६
३७	लम्जूङ	५१५०	४२५१०	४७६६०	०	४७६६०	०।००	०	४७६६०
३८	गोरखा	२००	८९४४५८।४२	८९४६५८।४२	३६५४९१।६	५२९१६६।८१	४०।८५	०	५२९१६६।८
३९	स्याङ्जा	८३०३।३८	१२२३०८।५	१३०६११।८८	४००००	९०६११।८८	३०।६३	०	९०६११।८८
४०	तनहूं	०	२२३४०००	२२३४०००	०	२२३४०००	०।००	१८५००००	४०८४०००
४१	कास्की	०	०	०	०	०	०।००	०	०
४२	मूस्ताङ	०	०	०	०	०	०।००	०	०
४३	म्याग्दी	१६१३०।५	४४९२४।४८	६१०५४।९८	०	६१०५४।९८	०।००	२०३१७	८१३७१।९८
४४	बाग्लूङ	०	०	०	०	०	०।००	०	०
४५	पर्वत	०	६१५०१।६९	६१५०१।६९	०	६१५०१।६९	०।००	०	६१५०१।६९
४६	नवलपरासी	१५३५४	८०९००७।६१	८२४३६१।५८	३०६०००	५१८३६१।५८	३७।१२	०	५१८३६१।६
४७	रुपन्देही	०	२५५०३२४	२५५०३२४	२३०३७७७	२४६५४६।८४	९०।३३	०	२४६५४६।८
४८	अर्घाखांची	०	०	०	०	०	०।००	०	०
४९	कपिलवस्तू	६८०८००	५५६१८५४।४	६२४२६५४।४	१५०७९१८	४७३४७३६।४	२४।१६	०	४७३४७३६
५०	पाल्पा	०	११५३७५	११५३७५	१३९५०	१०१४२५	१२।०९	१०५३०००	११५४४२५
५१	गूल्मी	०	०	०	०	०	०।००	०	०

५२	रुकूम	१२३०	११०९९४३।५	१११११७३।५	०	१११११७३।५	०।००	२१३०६१२	३२४१७८५
५३	रोल्पा	३८५८	१६६९२५२	१६७३११०	८७८७९६	७९४३१४	५२।५२	०	७९४३१४
५४	सल्यान	६०६३।३७	३५४१८०८।२	३५४७८७१।५	२७६७५०६	७८०३६६।०३	७८।००	०	७८०३६६
५५	प्यूठान	०	५६१०२६।४५	५६१०२६।४५	४४६३८७	११४६३९।४५	७९।५७	०	११४६३९।५
५६	दाङ	७३०	१३१८४०	१३२५७०	१२४४२०	८१५०	९३।८५	०	८१५०
५७	दैलेख	१८२८३।६	३०३४२८५।६	३०५२५६९।१	५८६९२१	२४६५६४८।१	१९।२३	०	२४६५६४८
५८	जाजरकोट	०	०	०	०	०	०।००	०	०
५९	सूर्खेत	२२७०२।२	८६४८०६।४५	८८७५०८।६	६६००००	२२७५०८।६	७४।३७	०	२२७५०८।६
६०	बांके	२०२।५	५८९८४६७।३	५८९८६६९।८	४२२९७७४	१६६८८९५।८	७१।७१	२१६५८	१६९०५५४
६१	बर्दिया	०	८४५७१०	८४५७१०	२७२८७५	५७२८३५	३२।२७	०	५७२८३५
६२	हूम्ला	३५०२८।७	१६७४०१।६२	२०२४३०।२९	०	२०२४३०।२९	०।००	०	२०२४३०।३
६३	जूम्ला	८५८९।२	४६८७१२८।३	४६९५७१७।५	२०२४७३६	२६७०९८१।३	४३।१२	१००५९५१	३६७६९३२
६४	मूगू	३७३५०	१९२५२४	२२९८७४	०	२२९८७४	०।००	०	२२९८७४
६५	कालिकोट	०	२६१४०३३।७	२६१४०३३।७	०	२६१४०३३।७	०।००	२२३९६२	२८३७९९६
६६	डोल्पा	२१७७४९	१८०३०	२३५७७८।५	०	२३५७७८।५	०।००	११४१०००	१३७६७७९
६७	अछाम	१८७३६	३५८०५२।४७	३७६७८८।४७	१०१०००	२७५७८८।४७	२६।८१	०	२७५७८८।५
६८	बझाङ	४६६२७।६	१०८७९२६।८	११३४५५४।४	०	११३४५५४।४	०।००	०	११३४५५४
६९	बाजूरा	१३३७४९	१५८६०९२।१	१७१९८४१।३	०	१७१९८४१।३	०।००	१५९०५४८	३३१०३८९
७०	डोटी	१४५०	४२५६८।७५	४४०१८।७५	०	४४०१८।७५	०।००	०	४४०१८।७५
७१	कैलाली	०	३७०८३९	३७०८३९	०	३७०८३९	०।००	०	३७०८३९
७२	दार्चूला	१५०१।२	२२८५४६	२३००४७।२	२१७०७१	१२९७६।२	९४।३६	०	१२९७६।२
७३	डडेल्धूरा	१०३२१२	२२०१४०	३२३३५२।१	०	३२३३५२।१	०।००	०	३२३३५२।१
७४	बैतडी	४२७१	३९९७२०	४०३९९१	५१३५	३९८८५६	१।२७	०	३९८८५६
७५	कन्चनपूर	१०९६१।५	८५६२५	९६५८६।५३	०	९६५८६।५३	०।००	०	९६५८६।५३
७६	केन्द्रस्तर	२२५८७९	९७२५७०६।९	९९५१५८५।८	७०७६५७६	२८७५००९।८	७१।११	६३७२६८	३५१२२७८
	कूल जम्मा:	५२७१५५	१२७६७०२८१	१२८१९७४३६	७६६१४४१५	५१५८३०२१	५९।७६	३७३९७५१४	८८९८०५३५

अनुसूची-२३

आ.व. ०७३/०७४ मा राष्ट्रिय महिला आयोगमा दर्ता भएका महिला हिंसाको उजुरी विवरण

क्र.सं.	महिना	यौनजन्य	अशमाग	कुटपीट	मानसिक यातना	कर्तव्य ज्यान	बेचविखन	जबरजस्ती करणी	लेनदेन	ठगी	बोक्सी आरोप
१	साउन	२	१	१	०	०	०	०	०	०	०
२	भदौ	२	०	२	१	१	०	०	०	०	०
३	असोज	१	०	०	२	२	०	०	०	०	०
४	कात्तिक	१	०	०	२	०	१	०	२	०	०
५	मङ्सिर	०	२	०	०	०	०	१	०	१	०
६	पुस	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
७	माघ	०	१	२	३	०	०	१	०	०	०
८	फागुन	०	१	०	४	२	०	१	०	०	०
९	चैत	०	०	०	१	०	०	३	०	२	०
१०	वैशाख	०	२	१	२	०	०	०	०	०	०
११	जेठ	०	०	३	१	१	०	०	०	३	०
१२	असार	०	०	०	४	०	०	०	०	३	०
	जम्मा	६	७	९	२०	६	१	६	२	१०	१

आ.व. ०७३/०७४ मा राष्ट्रिय महिला आयोगमा दर्ता भएका घरेलु हिंसासम्बन्धी उजुरी विवरण

क्र.सं.	महिना	शारीरिक	मानसिक	आर्थिक	यौनजन्य
१	साउन	१३	३	८	०
२	भदौ	११	५	१०	०
३	असोज	४	४	२	०
४	कात्तिक	६	११	४	१
५	मङ्सिर	३	४	२	०
६	पुस	१३	१०	७	०
७	माघ	७	७	१३	०
८	फागुन	७	८	७	०
९	चैत	५	९	१८	०
१०	वैशाख	१	७	४	०
११	जेठ	६	११	१३	१
१२	असार	३	१५	११	०
जम्मा		७९	९४	९९	२

अनुसूची-२४
मन्त्रालयको सङ्‌ठन संरचना र दरबन्दी तेरिज

क) सङ्गठन संरचना

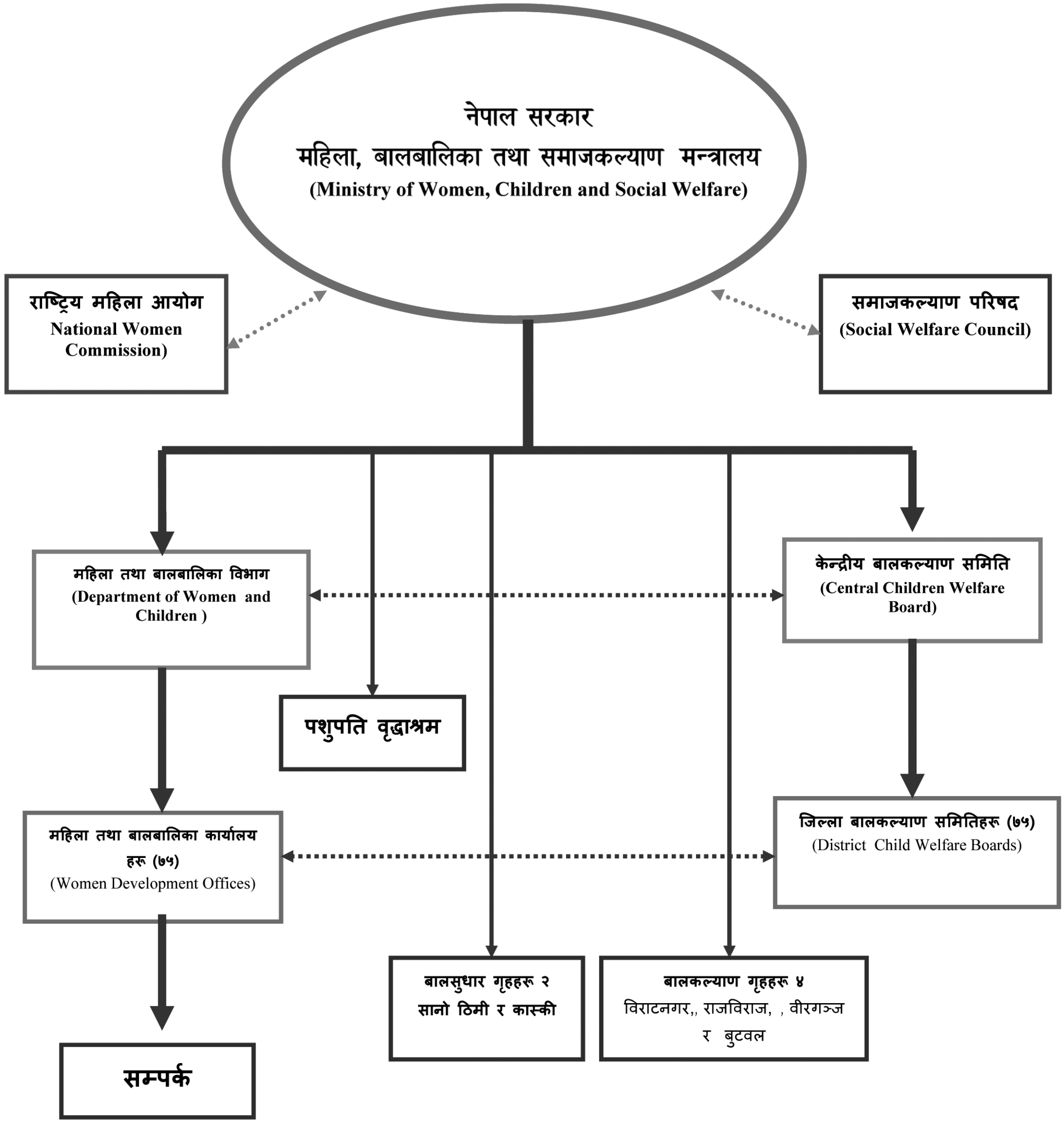

सङ्गठन संरचना

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय

मन्त्री
उ.स.प्र.सा.प्र. –१, ना.सु.प्र.-१

सचिव (विशिष्ट)
शा.अ.प्र.–१

प्रशासन तथा संघसंस्था समन्वय महाशाखा
स.स.प्र-१, ना.सु.-१ (पि.ए.)

प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा

–उ.स.प्र., सा.प्र.	१
–शा.अ.प्र., सा.प्र.	२
–ना.सु.प्र., सा.प्र.(क.प्र.,जिन्सी)	३
–क.अपरेटर	४
–ख.प्र.सा.प्र. (दर्ता चलानी)	१
–ह.स.चा	५
–का.स.	१५

आर्थिक प्रशासन शाखा

–उ.स.प्र., लेखा	१
–लेखा अधिकृत	१
–लेखापाल	१
–टा.ना.सु (प्र)	१

कानून तथा फैसला कार्यान्वयन शाखा

–उ.स.कानून	१
–ना.सु. कानुन	१

संघ संस्था समन्वय शाखा

–उ.स.प्र., सा.प्र.	१
–शा.अ.प्र., सा.प्र.	२
–टा.ना.स. (प्र)	१

महिला सशक्तीकरण तथा वाल विकास महाशाखा
स.स.प्र.-१, ना.सु–१ (पि.ए)

मानव वेचविखन नियन्त्रण शाखा

–उ.स.प्र., सा.प्र।	१
–शा.अ.प्र., सा.प्र.	१
–म.वि.अ. (रा.प.तृ.), विविधि	१
–ना.सु.प्र.	१

मुलप्रवाहीकरण शाखा

–उ.स.प्र.,	१
–शा.अ.प्र.	१
–ना.सु.प्र.	१

लैंगिक हिंसा निवारण शाखा

–उ.स.प्र., सा.प्र.	१
–शा.अ.प्र.	१
–सुपरभाइजर	१

बाल संरक्षण शाखा

–उ.स.प्र., सा.प्र.	१
–शा.अ.प्र., सा.प्र.	१
–ना.स.प्र.	१

योजना तथा सामाजिक सुरक्षा महाशाखा
स.स.प्र.-१, ना.स. -१ (पि.ए.)

अपाङ्गता समन्वय शाखा

–उ.स.प्र.	१
–शा.अ.प्र.	१
–ना.सु.प्र.	१

ज्येष्ठ नागरिक संरक्षण शाखा

–म.वि.अ.(रा.प.द्वि.)विविध	१
–म.वि.अ. (रा.प.तृ.), विविध	१
–ना.सु.प्र.	१

नीति, योजना तथा कार्यक्रम शाखा

–उ.स.प्र., सा.प्र.	१
–शा.अ.प्र., सा.प्र.	१
–म.वि.अ.(रा.प.तृ), विविध	१
–कम्प्युटर अधिकृत	१
–टा.ना.सु.प्र.	१

अनुगमन, मूल्यांकन, तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रकाशन शाखा

–उ.स., निर्देशक, आ.यो.	१
–शा.अ.प्र., सा.प्र.	१
–सुपरभाइजर	१
–पुस्तकालय सहायक	१

ख) महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको दरबन्दी तेरिज

क्र.सं.	पदको नाम	श्रेणी/तह	सेवा	समूह	पद
१	सचिव	विशिष्ट	प्रशासन		१
२	सहसचिव	रा.प. प्रथम	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	३
३	उपसचिव	रा.प. द्वितीय	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	९
४	उपसचिव	रा.प. द्वितीय	प्रशासन	लेखा	१
५	उपसचिव	रा.प. द्वितीय	न्याय	कानून	१
६	निर्देशक	रा.प. द्वितीय	ने.आ.यो.त.	तथ्याङ्क	१
७	उपसचिव (महिला विकास)	रा.प. द्वितीय	विविध		१
८	शाखा अधिकृत	रा.प. तृतीय	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१२
९	लेखा अधिकृत	रा.प. तृतीय	प्रशासन	लेखा	१
१०	कम्प्युटर अधिकृत	रा.प. तृतीय	विविध		१
११	महिला विकास अधिकृत	रा.प. तृतीय	विविध		३
१२	ना.सु.	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१४
१३	लेखापाल	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	लेखा	१
१४	ना.सु.	रा.प.अनं.प्रथम	न्याय	कानुन	१
१५	पुस्तकालय सहायक	रा.प.अनं.प्रथम	शिक्षा	लाइब्रेरी विज्ञान	१
१६	कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अनं.प्रथम	विविध		४
१७	महिला विकास निरीक्षक	रा.प.अनं.प्रथम	विविध		२
१८	टाइपिष्ट ना.सु.	रा.प.अनं.प्रथम	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	२
१९	खरिदार	रा.प.अनं. द्वितीय	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१
२०	हसचा	श्रेणी विहिन	इन्जिनियरीय	मेकानिकल	५
२१	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१४
जम्मा					८०

अनुसूची-२५
ग) महिला तथा बालबालिका विभाग र कार्यालयहरुको संगठन संरचना र दरबन्दी तेरिज महिला तथा बालबालिका विभाग

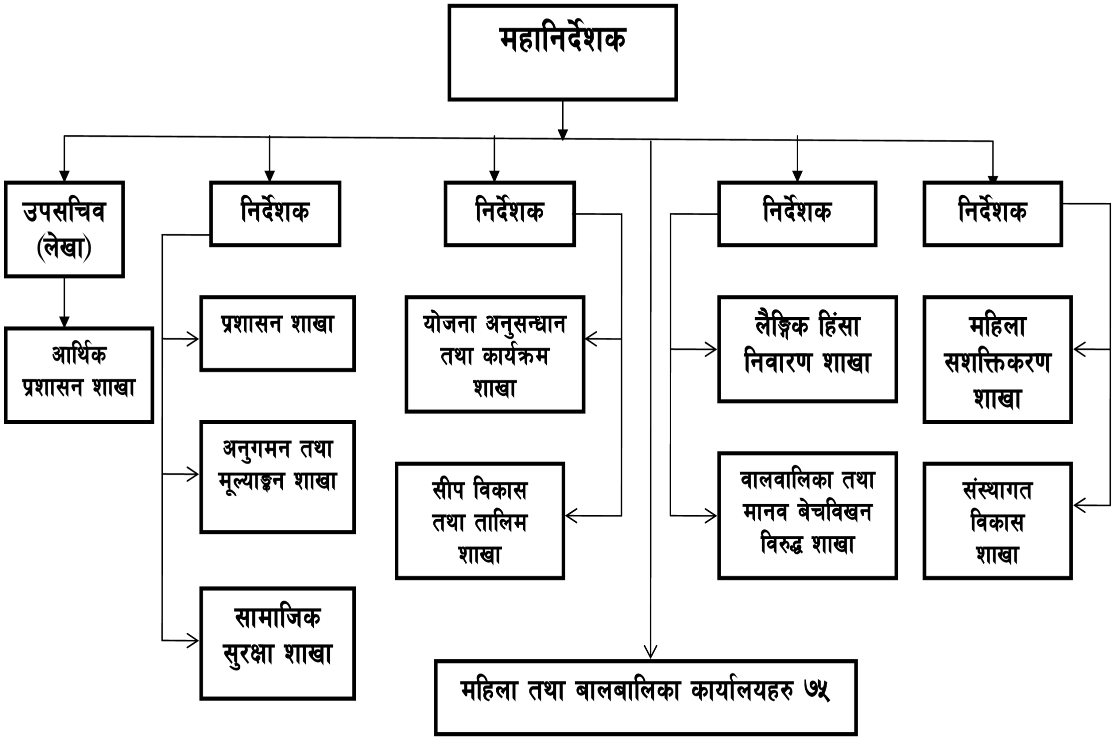

कार्यालय	पद
महिला तथा वालवालिका विभाग	५१
जिल्लास्थित महिला तथा वालवालिका कार्यालय	१४१३
बालकल्याण गृहहरु	३२
समाजकल्याण केन्द्र, पशुपति वृद्धाश्रम	२६

अनुसूची-२६
मन्त्रालयका पदाधिकारीहरू र सम्पर्क टेलिफोन नम्बर

क्र.सं.	पद	नाम,थर	ठेगाना	मन्त्रालय/महाशाखा/शाखा	कार्यालयनं.	मोबाइल नं.
१	सचिव	ङइन्द्रप्रसाद उपाध्याय		महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय	४२००४०८	९८५१०९५२८८
२	सहसचिव	तोयम राया		प्रसाशन तथा बालसंरक्षण महाशाखा	४२००१८१	९८५११३८९५५
३	सहसचिव	राधिका अर्याल	काठमाडौं	महिला सशक्तीकरण तथा बालविकास महाशाखा	४२००३३७	९८४००६४९२१
५	सहसचिव					
६	उपसचिव	डोरेन्द्र निरौला	इलाम	नीति, योजना तथा कार्यक्रम शाखा	४२००२५१	९८५१२२०८३३
७	उपसचिव	नारायणबहादुर कुँवर	कपिलवस्तु	लैङ्गिक मूलप्राहिकरण शाखा	४२००१६४	९८४९१६६८९९
८	उ.स.लेखा	मिठु थापा	तमघास ३	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००२२१	९८५१००२१२१
९	उपसचिव	बुद्धबहादुर गुरुङ्	गोर्खा-३	बालसंरक्षण शाखा	४२००१६८	९८४१३२१४१९
१०	उपसचिव	सूनिता नेपाल	काठमाडौं	सघ, संस्था तथा समन्वय शाखा	४२००२७५	९८५१२००५४०
११	उपसचिव	पृथबहादुर के.सी.	बागलुङ्ग	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन शाखा	४२०००८२	९८४१६११२०४
१२	उपसचिव	महेश्वरी विष्टव		माननीय मन्त्रीज्यूको निजी सचिवालय		
१३	उ.स. कानुन	पूर्णिमा कोइराला	चितवन	कानुन तथा फैसला कार्यान्वयन शाखा	४२००१४०	९८४९०४०८६९
१४	निर्देशक	भरतराज शर्मा	स्याङ्जा	अनुगमन, मूल्याङ्कन तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रकाशन शाखा	४२१११९०	९८४१२७३८२५
१५	उपसचिव	केशव भट्टराई	का.प.न.पा.	अपाङ्गता अधिकार प्रवर्धन शाखा	४२००१२५	९८४९६७४९९४
१६	उपसचिव	मीरा शेरचन	बाग्लुङ	जेष्ठ नागरिक संरक्षण शाखा	४२००१६५	९८४१२१४७२६
१७	उपसचिव	रोशनी देवी कार्की		मानव बेचबिखन नियन्त्रण शाखा	४२००२१६	९८४१६०७३६४
१८	उपसचिव	विनिता भट्टराई		लैङ्गिक हिंसा निवारण शाखा	४२००५०२	९८४१७८५१७०
१९	शा.अ.	ज्ञाननाथ ढकाल	स्याङ्जा	संघसंस्था तथा समन्वय शाखा	४२००२७५	९८५११०७८३३
२०	शा.अ.	सुशिला पौडेल	कालिका-५	लैगिक मूलप्रभाहिकरण शाखा	४२००१६४	९७४१०७४४२१
२१	लेखा अधिकृत	ईश्वर श्रेष्ठ	काठमाडौं	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००२२१	९८४१४१४७४७

क्र.सं.	पद	नाम,थर	ठेगाना	मन्त्रालय/महाशाखा/शाखा	कार्यालयनं.	मोबाइल नं.
२२	शा.अ.	शोभाकुमारी पोखरेल	काठमाडौं	नीति, योजना तथा कार्यक्रम शाखा	४२००२५१	९८४१५६२९१२
२३	शा.अ.	ओमप्रसाद भट्टराई	ओखलढुंगा	अपाङ्गता अधिकार प्रवर्धन शाखा	४२००१२५	९८५१०२७२५१
२४	श.अ.	इन्दिरा आचार्य		बाल संरक्षण शाखा	४२००१६८	९८४११६७०७१
२५	शा.अ.	सान्नानी अधिकारी		सचिवज्यूको पी.ए शाखा	४२००४०८	९७४१०५८९९७
२६	शा.अ.	रुक्मागत अर्याल	गुल्मी	संघ,संस्था तथा समन्वय शाखा	४२००१६४	९८४१८३११८८
२७	शा.अ.	प्रमिला भण्डारी	गुल्मी	लैङ्गिक हिंसा निवारण शाखा	४२००५०२	९८४९४२१३७२
२८	शा.अ.	सिन्धु पाठक	गोर्खा	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन शाखा	४२०००८२	९८४१७५९८४४
२९	शा.अ.	पवित्रा ढकाल	स्याङ्जा	अनुगमन, मूल्याङ्कन तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रकाशन शाखा	४२१११९०	९८४६११३९८१
३०	शा.अ.	पूर्णिमा उपाध्याय	सुर्खेत	मानव बेचबिखन नियन्त्रण शाखा	४२००२१६	९८४८०५१८६०
३१	शा.अ.	सिर्जना पौडेल	कलंकी	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन शाखा	४२०००८२	९८५१२३२७२१
३२	म.वि.अ.	जुनुराई	सुनसरी	मानव बेचबिखन नियन्त्रण शाखा	४२००२१६	९८४१९०६५००
३३	म.वि.अ.	विश्वमाया न्यौपाने	कलंकी	जेष्ठ नागरिक संरक्षण शाखा	४२००१६५	९८४१९६३३५७
३४	म.वि.अ.	शोभा देवी खरेल	भक्तपुर	नीति योजना तथा कार्यक्रम शाखा	४२००२५१	९८४१६४६०५१
३५	सु.प्र.अ.	मनोज काफ्ले	स्याङ्जा	अनुगमन, मूल्याङ्कन तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रकाशन शाखा	४२१११९०	९८६०४६१९५३
३६	ना.सु.	कृष्णराज राई	भोजपुर	मानव बेचबिखननियन्त्रण शाखा	४२००२१६	९८६००८७२३६
३७	ना.सु	युवराज पंज्ञानी	स्याङ्जा	स्टोरफाँट	४२००४१३	९८५११८८८५७
३८	ना.सु.	सुवास पौडेल	पाल्पा	स.स ज्यूको पि. ए.शाखा -महिला, सशक्तीकरण तथा बालविकास महाशाखा	४२००३३७	९८४७१७९३७०
३९	ना.सु.	भरत थापा	काभ्रे	अपाङ्गता अधिकार प्रवर्धन शाखा	४२००१२५	९८४१५९०३२०
४०	ना.सु.	कृष्ण भट्टराई	स्याङ्जा	अपाङ्गता अधिकार प्रवर्धन शाखा	४२००१२५	९८५१०७०४२९
४१	ना.सु.	सन्तोस वि.क.	जाजरकोट	ज्येष्ठ नागरिक सरक्षण शाखा	४२००१६५	९८६११५१५१६
४२	ना.सु.	रामदरेस साह	सर्लाही	अनुगमन, मूल्याङ्कन, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा प्रकाशन शाखा	४२१११९०	९८२३२६५४२८

क्र.सं.	पद	नाम,थर	ठेगाना	मन्त्रालय/महाशाखा/शाखा	कार्यालयनं.	मोबाइल नं.
४३	ना.सु.	सुनिता अर्याल	गुल्मी	कानुन तथा फैसला कार्यन्वयनशाखा	४२००१४०	९८४१७०५२०५
४४	ना.सु.	रुपा पन्थी	गुल्मी	बालसंरक्षण शाखा	४२००१६८	९८५५०२८३२३
४५	ना.सु.	जनार्दनप्रसाद सिग्देल	काठमाडौं	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१४८७३६०
४६	ना.सु.	मोहन खड्का	उदयपुर	प्रशासन तथा जनसक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८५११४६०१०
४७	लेखापाल	मदनबहादुर महर्जन	काठमाडौं	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००४१३	९८४१७१८८२६
४८	लेखापाल	हरिबोल ढुंगाना	काठमाडौं	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००२२१	९८४१३८३७१८
४९	टा.ना.सु.	मदन श्रेष्ठ	ललितपुर	अनुगमन, मूल्याङ्कन तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रकाशन शाखा	४२१११९०	९८४१५७०१२३
५०	टा.ना.सु.	नानीमैंया महर्जन	काठमाडौं	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००२२१	९८४१७६०१०५
५१	टा.ना.सु.	नरेन्द्रबहादुर शाक्य	काठमाडौं	बाल सरक्षण शाखा	४२००१६८	९८४१३६७६१२
५२	क.अ.	श्याम महर्जन	कीर्तिपुर	संघसंस्था शाखा	४२००२७५	९८४१४०६४४९
५३	क.अ.	भूलकुमारी राई	धरान	प्रशासन तथा जनसक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४९६२७८७५
५४	क.अ.	डिमा छिरिङ शेर्पा		लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण शाखा	४२००१६४	९८४३५६३३९६
५५	क.अ.	सजिव संग्रौला	झापा	अपाङ्गता अधिकार प्रवर्धन शाखा	४२००१२५	९८४१४३३६०४
५६	क.अ.	भावना गुरागाईं	सुनसरी	नीति, योजना तथा कार्यक्रम शाखा	४२००२५१	९८४३०६१६०७
५७	सुपरभाइजर	मंजु मानवी पौडेल	धनकुटा मुगा-७	लैङ्गिक हिंसा निवारणशाखा	४२००५०२	९८४१७८५०८३
५८	सुपरभाइजर	गीताकुमारी मैनाली	पेप्सीकोला	अनुगमन, मूल्याङ्कन, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा प्रकाशन	४२१११९०	९८४९०९९६३१
५९	खरिदार	रेश्मा लामिछाने	ललितपुर	प्रशासन तथा जनसक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४३६४६९३३
६०	स.म.वि.नि.			स.स ज्यूको पि. ए.शाखा योजना तथा सामाजिक सुरक्षा	४२००५०१	९८४७०८३२८०
६१	स.म.वि.नि.	शिला पाठक	नेपालगंज	दर्ता चलानी फाँट		९८४८०३१७७१
६२	स.दितिय	उषा थापा	जोरपाटी	दर्ता चलानी फाँट		९७४१०१०१२९
६३	स.दितिय	लक्ष्मी खड्का	गंगबु	दर्ता चलानी फाँट		९८४११९२९२५

क्र.सं.	पद	नाम,थर	ठेगाना	मन्त्रालय/महाशाखा/शाखा	कार्यालयनं.	मोबाइल नं.
६४	स.दितीय	नानी छोरी महर्जन	काठमाडौं	स्टोर शाखा	४२००४१३	९८४१५६५६०९
६५	स.तृतीय	सम्सेरबहादुर खड्का	खोटाङ्	सह-सचिवज्यूको पि.ए.शाखा	४२००१८१	९८४९०७६१३२
६६	स.चतुर्थ	सीता कार्की	बालकोट	स.स.ज्युको पि.ए शाखा	४२००३३७	९८४१७०९८७३
६७	स.चतुर्थ	सरिता बस्नेत	कलंकी	कानुन शाखा	४२००१४०	९८४१८५४९२३
६८	स.चतुर्थ	कमला थापा	ललितपुर	वाल संरक्षण शाखा	४२००१६८	९८४१५६५१६७
६९	स.चतुर्थ	कल्पना महर्जन	काठमाडौं	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण शाखा	४२००२१६	९८४१०२४४८२
७०	स.चतुर्थ	रिमा बज्राचार्य	काठमाडौं	लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरण शाखा	४२००१६४	९८४१३६०६६१
७१	स.चतुर्थ	अम्बिका श्रेष्ठ	काठमाडौं	लैगिक हिंसा निवारण	४२००५०२	९८४९४८०८६५
७२	ह.स.चा.	गौतम महर्जन	गोगंबु-६	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१३६२३३१
७३	ह.स.चा.	गोपालप्रसाद भट्टराई	स्याङ्जा	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९७५१०६३१६३
७४	ह.स.चा.	लक्ष्मीप्रसाद बैंजु	भक्तपुर	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१२४२०७०/ ९८४१०४२३१२
७५	ह.स.चा.	केशव खतीवडा	धादिङ	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१७२२५१९
७६	ह.स.चा.	विष्णु प्र .लामिछाने	नुवाकोट	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१६७४८०५
७७	ह.स.चा.	प्रमेश श्रेष्ठ	काठमाडौं	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१२८२१७८
७८	ह.स.चा.	शंकररत्न खड्गी	काठमाडौं	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१६६६१३०
७९	ह.स.चा	रविसुन्दर कर्माचार्य		प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१५१३१०५
८०	का.स.	पिताम्बर भुषाल	अर्घाखाँची	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१८०५००५
८१	का.स.	राजन खत्री	ललितपुर	आर्थिक प्रशासन शाखा	४२००२२१	९८४१३५९६७६
८२	का.स.	सुकिन्द्रध्वज कार्की	धनुषा	स.स.ज्युको पि.ए.शाखा	४२००१८१	९८४१४६१२७४
८३	का.स.	रमेश अवाले	ललितपुर	श्रीमान सचिवज्युको पि.ए. शाखा	४२००४०८	९८४३४७०००८
८४	का.स.	कल्याण रानामगर	ललितपुर	संघ, संस्था तथा समन्वय शाखा	४२००२७५	९८४९२८७३०८

क्र.सं.	पद	नाम,थर	ठेगाना	मन्त्रालय/महाशाखा/शाखा	कार्यालयनं.	मोबाइल नं.
८५	का.स.	सानुबाबु थापामगर	मच्छेगाउँ काठमाडौं	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२००४१३	९८४१३३७८५५
८६	का.स.	कान्छा नगरकोटी	काठमाडौं	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२००४१३	९८४००९८७०४
८७	का.स.	निला च्यामे	ललितपुर	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा		
८८	का.स.	मञ्जु गुरागाई	सुनसरी	श्रीमान सचिवज्यूको पि.ए.शाखा	४२००४०८	९८४३१७४३५७
८९	का.स.	नन्दबहादुर सहकारी	कालिकोट	स.स.ज्युको पि.ए.शाखा	४२००५०१	९८४१९५६५०७
९०	का.स.	भवानी खत्री	कलंकी	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८४१५३१५५८
९१	का.स.	राधिका थापामगर	नुवाकोट	माननीय मन्त्रीज्यूको निजी सचिवालय	४२००४१३	९८४३९३८११०
९२	का.स.	धनमाया प्रजापति	काटमाण्डौ	अपाङ्गता अधिकार प्रवर्धन शाखा	४२००१२५	९८१३७८२९३५
९३	का.स.	लक्ष्मी तामाङ्ग	धादिङ	नीति योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन शाखा	४२००२५१	९८४१०५२९४३
९४	का.स.	रमेश सुनुवार	चितवन	दर्ता चलानी फाँट		९८०८१५५२८१
९५	का.स.	सूर्य गौतम	स्याङ्जा	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्था शाखा	४२०००८२	९८६०१७९८०४